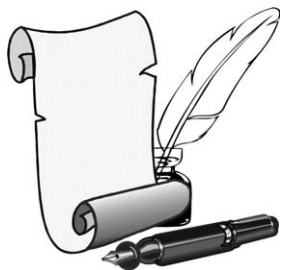

літературний

2014 ЧЕРНІГІВ

№ 4\68

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№4 (68)

жовтень-грудень 2014

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор
Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Анатолій ЗАЛІСЬКИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Володимир САПОН

Віктор ТКАНКО

Журнал надруковано за фінансової підтримки
Чернігівської облдержадміністрації

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

- Микола **ТКАЧ**. Вірш у номер. Балада про вояка. 3
Олексій **КРАЧИЛО**. Господь повинен бачити мій сум. Поезія. 4
Петро **НЕСТЕРЕНКО**. Анна-Ліза, Якилинина калина. Оповідання. . . . 11
Олеся **БІЛОЦВІТ**. Поезія. 25
Віталій **ЛЕУС**. Загадкове вбивство. Оповідання. 35
Михайло **КУШНІРЕНКО**. Поезія. (Передмова з нагоди 70-річчя поета Володимира Сапона) 42
Анатолій **ХОМЕНКО**. Захарченко. (Уривок з роману «Люди і тіні») . . . 46

У нас у гостях літературна студія Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя: Валерія ЛАЗЕБНА, Микита МИСНИК,

- Наталія **ПАШУК**, Мирослава **ГОДУНОК**. Поезія. 62
Михась **ТКАЧ**. Одного серпневого дня. Оповідання 73
Юрій **ГРАНЧАК**. Поезія. 79
Тетяна **ЛЕПСЬКА**. Колоші, або Як я оженився. Оповідання 90
Ганна **ДРОБОТУЩЕНКО**. Поезія. 102
Андрій **ЛОПАТА**. Записки дилетанта. Уривки з повісті-щоденника. . . 109
Гурген **БАРЕНЦ** (Гурген Сергійович Карапетян). Поезія
(Переклад з вірменської Сергія Дзюби). 118

ІСТОРІЯ

- Тамара **ДЕМЧЕНКО**. Посмертна згадка про О. Лазаревського в «Земском сборнике Черниговской губернии». 127

ТЕАТР

- Олександр **ЗАБАРНИЙ**. Чи мовчать Музи, коли гримлять гармати?. 134

МИСТЕЦТВО

- Любов **ФЕОФІЛОВА**. Шевченкіана Василя Леоненка. 141

НАШ ВЕРНІСАЖ

- Василь **ЛЕОНЕНКО**. Гравюри Т. Шевченка 143

ЮВІЛЕЇ

- Володимир **КУЗЬМЕНКО**. Бранець сумління. (Вікторові ДУДКУ – 55!) 147

- Володимир **САПОН**. Маєстро пензля. (Народному художнику України Анатолію ШКУРКУ – 90!) 150

- Ольга **ЧЕРНЯКОВА**. Творчі дороги митця. 154

НАШІ ІНТЕРВ'Ю

- Валентина **НАУМЕНКО**. В історії найголовніше – людина. 159

РЕЦЕНЗІЇ

- Михась **ТКАЧ**. Тритомний посібник з літератури від Володимира Кузьменка. 165

- Аркадій **СИДОРУК**. Слід на землі 168

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

- Алла **СОКОЛ**. Про kota Мартина й холодну ангіну. 184

ГАРНА НОВИНА

- Анатолій **КУЛЬЧЕНКО**. Вікно у світ. 194

- НА ВАШУ КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ**. 196

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ

- Мар'яна **КОВАЛЬЧУК**. Кам'яниця Лизогубів. 198

Вірш у номер**Микола ТКАЧ****БАЛАДА ПРО ВОЯКА**

*Над містом Щастя похитнувся день, –
високе небо затягло габою.*

*Та ніч сказала: «Він іще прийде...»
Хоч хлопець зранку не вернувся з бою.*

*Тепер лежав далеко від Карпат,
лежав далеко від Полісся й Степу...
Чув сильний біль. Але больніш стократ (пекучішу)
олжу московську: підлу і нестерпну.*

*В ногах його поріс гіркий полин,
а в головах – волошка синьоока.
Спинився в небі журавлиний клин,
і смерть спинилась поряд – за півкроку.*

*Так він лежав, лишивши всіх і все... –
аж день новий зайнявся білим маком.
З дівочих зваб, з намріяних пісень
прийшла до нього русокоша мавка.*

*Вона здолала нетрі лісові,
стрімкі вершини і глибокі звори.
Сльоза гаряча бризнула з-під вій
і впала на лице його суворе.*

*І сталось диво. Враз козак устав.
І в бій пішов на найманців околи.
Священна воля і священна мста
тепер уже не спиниться ніколи.*

02.11.2014., м. Київ

Олексій КРАЧИЛО

Олексій Крачило народився 22 березня 1965 року в селі Карасинівка Козелецького району. Навчався на факультеті систем управління Київського політехнічного інституту. Працював у пресі, був на культосвітній роботі. Нині – керівник Козелецького літературного об'єднання ім'єні Василя Нефеліна.

Автор книг поезій «Аксіоми серця», «Константа небайдужості», «Арфи пізньої весни», численних публікацій у періодиці.

Член Національної спілки письменників України, лауреат літературно-мистецької премії імені М. Коцюбинського в номінації «поезія».

ГОСПОДЬ ПОВИНЕН БАЧИТИ МІЙ СУМ

* * *

Піщинка я підмурівку храму,
Я лише відсвіт у полум'ї свічі.
Усі забувши особисті драми,
В молитві хочу серцем відпочить.
Аби не спокушатися на гріх,
Не піддаватись сумнівам іржавим,
З якого хліба вистачить для всіх.
Хай виявом людської доброти
Ніхто й ніщо не стане на заваді
І хай якнайчастіше духовна радість
Прокладає до вічності мости.

* * *

Я міг би не писати про село,
Красу його людей і краєвидів,
Якби в мені любові не було.
Я тут виходжу із холодних зим
І грію серце під сільським промінням.
Я б заповів майбутнім поколінням
Всіх земляків селянські голоси.
Я б їхні руки звів на п'єдестал
І з їх облич намалював портрети.
Вони мене вважали вже поетом –
Тоді, коли я ним іще не став.
Спасибі вам, сердечні земляки,
За добрі душі і спітнілі лица,
І в час біди простягнуту правицю,
За те, що з вами я прожив роки.
Спасибі, що ніхто з вас не вказав
Ні на щоку неголену, ні брюки,
Від праці засмальцьовані, ні руки,
Якими менш трудився, ніж писав.
І я пишу про мудрих дідусів,
Бабусь, яких згорбатила робота,
Ровесників, яких ти, сьомий поте,
Назавжди прикував до рідних сіл.

* * *

До холодів іще далеко.
Купає сонце зелен-сад.
Неначе стомлений лелека,
Лечу я подумки назад
У ту пречисту, дивну осінь,
Де ще яскраві кольори,
Де місце ще нема тривозі
На тлі чудової пори.
Де спілі яблука і груші,
Й життя приємне, мов нектар,
Де ще пресвітлі наші душі
Не бачать хмар.

* * *

Поезія – моя трибуна
І відпочинок від суєт.
Перебирає ліри струни
Колись не визнаний поет.
Поезія – моє знаряддя,
Яким довбаю камінь мук.
Вона – над буднями всевладдя,
Натхнення витвір, а не рук.
Поезія в словах постане,
Немов народжене дитя!
Це крапка у житті остання
І порятунок за життя.

* * *

І ударило світло у очі,
Коли все покривала пітьма.
І манило те сяйво пророче –
У душі ти такого не мав.
Відкривались широкі ворота
В інший світ, де ніколи не був.
Та не міг ти тоді побороти
Страх, котрий переріс у ганьбу.
Ти боявся нового в тім світлі
І скорився нарешті імлі.
І трюхикали дні безпросвітні,
Ніби віз по примерзлій землі.

* * *

Листя – сльози плакучих верб
Витирає вітрами осінь.
Заповітний спізвивсь конверт,
Заблукавши в довгій дорозі.
Відкриваю усього листа,
Що нічого в житті не змінить.
В сподіваннях – іще весна,
Але сонце вже в них не світить.
Найпростіше було б, мабуть,
Розійтись в цю осінню сутінь.
Та не дати серцем забути
Одне одного – це по суті.

Молодість

Я молодість не кличу з даліни –
Ще не втекла, я нею жив учора,
Собі не відмовляючи ні в чому,
Куштуючи і трунки, й полини.
Вона минула чи усе ж трива?
Так тяжко розрізнити її грані.
Настане ще відхід її останній,
Та ще шумить душа, немов трава.
Я молодості дар не розгубив,
Хоч не завжди від неї мав утіхи.
Була нещадна часом, як катиха,
Траплялось все: від злетів до ганьби.
І з молодості вирвані роки –
Як поминальні букви на граніті.
Люблю її сумні і світлі миті,
Мов сплески хвиль бурхливої ріки.
Я молодість даремно не кляню
За помилки, печалі і невдачі.
І буду їй до скону літ я вдячний
За присмаки і трунку, й полину.

* * *

В безпросвітності існування
Настане раптом просвітління:
Почнеш розмовляти з небом
Голосом вічного птаха.

* * *

Дві частини любові:
Одна – до Бога,
Інша – до ближнього.
І словами не книжними
Хай палає в серцях
Любов ця!

Світлий образ

Старенька жінка, зігнута роками,
А так уболіває за дітей...
Хай як життя далеко не іде,
Та в ньому найсвітліше – образ мами.
Пробачте, мамо, все тепер мені:
Що не послухав, що колись образив.
Ваш біль мене у саме серце вразив,
Хоч був я не найкращим із синів.
Господь повинен бачити мій сум.
Він, сподіваюсь, ваші дні продовжить,
Й не розіб'ється полив'яний горщик,
Який я вам до печі піднесу.

* * *

Не жди мене, не жди
В свої обійми-крила.
Втікаю від біди,
Яка мене накрила.

Не зовсім ще я впав
І якимсь перетерплю.
Як я тебе кохав!
Але не йду до тебе.

* * *

Як обминуть мені
Це кляте роздоріжжя?
На нім душа в огні
Суєт позаторішніх.
Не хочу марноти,
Хіба лише спокою.
Хто, Боже, як не ти,
Покаже шлях рукою?

* * *

З усіх своїх доріг
Зберіг усі я болі.
За замашний батіг
Подякую я долі.

Безповоротно дні
Безрадісні минули.
І, як від лісу пні,
Залишилось минуле.

Народного стремління суть

Народ наш мужньо перейде
Недолі всі дороги
І ворогам своїм ніде
Не скориться й нітрохи.

Він піде крізь вогонь боїв
До Перемоги світла
І гордо подвигом своїм
Постане перед світом.

Здолає всіх, хто заважа
Творити й будувати.
Таке життя, в яким душа
Не буде вже страждати.

Забудем біль, забудем сум,
Нерозуміння й зраду.
Народного стремління суть –
Не вбить, не відібрати!

Старшина

Старшина, старшина,
Тебе кличе війна,
І стаєш ти під шовк знамена.
Старшина, ти біжиш
На важливий рубіж
І під обстрілом лютим лежиш.

Старшина, ти в боях
Йшов шляхами звитяг
І не раз був між смертю й життям.
А не дай Бог тобі
Полягти в боротьбі,
Як без тебе ми будем тоді?
Твоя віра жива,
Твоя правда жива!
Ми тобі скажем вдячні слова.

Старшина, старшина,
Ох, ця клята війна!
Закінчилась скоріше б вона.

Старшина, друг і брат,
Ти – ні кроку назад,
Український відважний солдат.

Коли в Козелецькому районі на Чернігівщині хоронили старшину Андрія Грановського, віддаючи шану його подвигу, я уявив іншого старшину, який іще воює.

м. Козелець

Петро НЕСТЕРЕНКО

Петро Андрійович НЕСТЕРЕНКО народився в селі Галайбине Борзнянського району на Чернігівщині. Закінчив Ніжинський державний педагогічний інститут імені М. В. Гоголя (нині університет). Вищу журналістську освіту здобув у столиці України. Працював у районних газетах Чернігівської області, а з лютого 1969 року – на Сумщині: в обласних газетах «Червоний промінь» і «Ленінська правда», редактором трьох районних газет, власним кореспондентом всеукраїнських газет «Радянська Україна», «Урядовий кур'єр», «Сільські вісті». У творчому доробку П.А. Нестеренка – більше 20 художніх та художньо-документальних книжок. Член Національної спілки письменників України.

АННА-ЛІЗА*Оповідання*

Раєчка нічого не знала про операцію. Та Михайло їй не хотів, аби дружина, як говорив його напарник, була «в курсі». Розпач намагався приховати посиленою увагою, яка здебільшого виявлялася у стовідсотковій віддачі заробітку та преміальних, що дружину останніми роками чи не найбільше тішило у схололих, проте міцних, як це й буває в цілком «інерційних» сімейних стосунках. Уголос ділився з нею оптимістично-пафосними прогнозами: «Ось виграєте вибори з Павлом Степановичем – і ти неодмінно станеш його помічником», – пророчив, голосно сьорбаючи з великої жовтої чашки ароматний, круто заварений чай.

Ранкове чаювання стало чи не єдиним спільним ритуалом поміж ним і Раєчкою – колишньою однокурсницею, його коханою, котра без

вагань, ще під час першої студентської сесії, віддала своє серце йому, десантнику, найсильнішому в трійці юнаків із групи спортсменів-багатоборців. Подумки дякував випадку, що дав змогу через всюдисущого й усезнаючого напарника Сєрьогу прилаштувати її, нині амбітну викладачку естетики у приміському профтехучилищі, до команди підтримки кандидата у нардепи.

Міркував: доки Раєчка боротиметься за найвищий мандат для Павла Степановича, у нього буде вдосталь часу, аби отой настирливий «західник» нарешті вдовольнився й відчепився від нього. «Західником» називав надокучливого терапевта, котрий оглядав його через рік після відрядження до Чорнобиля. Потрапив Михайло туди невдовзі після аварії, коли ще ніхто й гадки не мав, чим і як згодом відгукнеться «зона». «Я сам поведу вас за руку в онкодиспансер. Завтра. О десятій», – категорично, тоном, що не терпить заперечень, наказав лікар.

Це його «завтра» видалося Михайлу недоречним, навіть дещо зухвалим, воно зовсім не відповідало ситуації. Вітер кидав Михайлу під ноги золотий падолист згасаючої алеї. Листя, вервечкою забігаючи наперед, шаруділо, наче попереджаючи: «Ш-ш-а... Жодного слова нікому про свою біду. Затопчуть, зачовгають, як оце нас».

Кароокі каштани падали на брук, висковзували з-під колючих, вишених сонцем їжачків, радісно вицокуючи назустріч своїй короткій, та все ж солодкій, омріяній волі. Від цієї згасаючої краси ятрилося серце. У ньому таки з'явилося й лишилося щось глухе, тривожне, від Михайла абсолютно незалежне, кероване не ним, а тому небезпечне. Щось у його тілі – ще вчора здавалося, міцному, на заздрість атлетичному, – справді затаїлося: чуже, підступне, десь глибоко заховане, бо ті запаморочливі напади, котрі останнім часом усе частіше й частіше траплялися, не могли існувати самі по собі. Спершу були такі блискавично короткі, що не надавав їм ніякого значення. Однак поступово оте «щось» заявляло про себе усе частіше й настирливіше. Начебто хтось всесильний бавився із ним: то підключаючи, то на якусь мить відключаючи його від батарейок живлення.

Той «західник», певно, вже знає назву отого «щось». Бач, прилип, ще й попереджає: жарти зі здоров'ям – річ небезпечна.

У коридорах приймальні онкодиспансеру люду виявилось стільки, що Михайло від несподіванки розгубився. Спершу навіть трохи зрадів, що в цій «гоп-компанії» не одинак. Схаменувшись, із гіркотою подумав про егоїстичну сутність людської натури. «Західник», як з'ясувалося, привів на обстеження кількох мовчкватих чоловіг. Один за одним у числі перших вони побували на прийомі. Черга посувалася мляво. «І чого

я не прийшов раніше, як просив «західник». Тепер он за сільськими приїжджими із районів не втовпишся», – картав себе Михайло, нервуючи. Нарешті підійшла його черга. Піднявся зі стільця, та «щось», зненацька вигулькнувши в тілі, «вимкнуло» його з життя прямо перед білими, з облупленою біля ручки фарбою, дверима...

Він не одразу зрозумів, де знаходиться. Не збагнув, що слово «блатний», яке почув, прийшовши до тьми, стосується не когось, а його. Хворі прозвали так Михайла, бо до палати його – непритомного, з білим крейдяним обличчям – укотили на новеньких носилках. «Блатний!» Інші, аби потрапити на операцію, місяцями черги чекають, а цього – одразу до палати», – відсапуючись, невесело пожартувала худенька, схожа на школярку, санітарка, витираючи піт із чола.

Прізвисько прилипло до новенького, як жуйка до підшови. Михайло ніяк не міг второпати: причому тут – «блатний»? Негустий, але дружний регіт чоловічої палати, коли сусіда пояснив, що в еру тотального дефіциту «блат» заповз і в стіни цієї найсумнішої установи, куди й приносити, й привозити треба данину, а черги на операцію не один місяць чекати...

Михайло не знав, про що говорили «західник» із онкологом, не знав, що його чекає, не знав, як переверне всю його подальшу долю переповнена палата, де скупі й пошепки обговорювали кожного, кого проводжали «під ножа» коротким: «Тримайся. З Богом!»

По тому, як заходилися бігати довкруг його ліжка молоденькі медсестри з маніпуляційної, як услід за черговим лікарем до нього один за одним стали навідуватися солідні мужі в білих халатах, вистукувати та вислуховувати, він розумів, що все тепер залежить лише від них. Власним тілом він більше не володів.

У короткому, вочевидь, наркозному сні, коли в операційній узяли перші аналізи, побачив батька. Той самотньо чекав на нього біля крамнички на безлюдній сільській дорозі. Михайло, пам'ятаючи майже чорне від алкоголю обличчя покійного (власне, від горілки батько й помер), подивувався: «Яким же молодим і гарним став небіжчик! Яке ж у нього світле обличчя...» Батько притулив пальця до губ і зашепотів: «Не бійся, сину. Я тут про все домовився. Знак подасть доля – Ана-лі...» Михайло не розчув слів, котрі прошепестів батько: «Анна і Ліза? Анна-Ліза?» Він досадував: чому сні обриваються так несподівано? Що сон віщий – не сумнівався. Батькова душа прийшла до нього: утішити? Усе, мовляв, обійдеться? Але про отой «знак» Михайло не зрозумів, тож викинув сон із голови. Тут не до містики.

І все ж таки батькові слова трохи заспокоїли. На душі, крім утоми, не

було нічого. Раєчка віддано боролася за свого кандидата у віддалених районах. Про всяк випадок, йдучи до лікарні, він залишив на барвистій скатертині обіднього столу записку, що відбув у відрядження до Тюмені.

Години видавалися вічністю. Коли о тринадцятій нуль-нуль над ним схилився анестезіолог, то перед операцією встиг подумати: оцей дощаний поміст, на якому тебе, як на хресті, щойно розіп'яли, – і є твоя Голгофа. Неподалік, з-за дверей операційної, чулися голоси: хірурги нашвидку обідали, й останньою думкою був звичайний страх: а що коли раптом вони забудуть про нього?!

...Романюк – мозковий центр! – наказав хтось неголосно, і Михайло озирнувся: Романюк – це ж про нього...

– Він знав, але не вірив, – утомлено констатував той же голос. Потім звернувся до нього:

– Ще рано. Вам не шкода?

– Чого шкода? – не зрозумів одразу Михайло. – Життя!

– Чийого? – подивувався щиро.

– Вашого, земного. – А де воно і яке?

Замість відповіді Михайло побачив білу, прозору й легку тополину пушинку на тлі чорного безмежного екрана, збагнувши: оце і є вимір його власного життя.

– Не шкода! – вигукнув із полегшенням. – Я готовий!

– Він – готовий! Мозковий центр – Романюк. Він знав і не вірив, знав і не вірив, знав і не вірив, – бринів, вібрував тисячоголосим рефреном все той же голос...

Михайло стояв на березі виристої сліпучої ріки, яка за мить підхопила його у свої білі обійми і, здається, розтопила, несучи до клітин знайомого зі шкільного підручника анатомії рисунка голови. Михайло (тобто те, чим він став, – живою магмою) почав заповнювати порожнини звивин...

– Тісно. Мені тісно! – застогнав він.

Тієї ж миті пролунала команда:

– Назад! Він не бажає. Йому тісно!

Він летів безкінечно довгим білим тунелем, на виході якого почув:

– У сорочці народився, козарлого! Довго житимеш...

Михайло дивився прямо у вічі хірурга:

– Правду кажете?

– Правду, правду. Ті, хто пережив клінічну смерть, а це – й ти, друже, довгожителлями стають. Спи, спи! – цими словами хірург залишав його в реанімаційній. Михайло, поринаючи в післянаркозне, сухе небуття, наказав сам собі: «Тільки утримай у собі все, що з тобою під ножом сталося. Розпитай у знаючих людей, що ж це було з тобою. «Знав і не вірив»...

Раєчка приїхала на тринадцятий день його перебування в онкодиспансері. Напарник Сергій, який не на жарт стурбувався його відсутністю, нарешті відшукав її, а вона через «західника» вийшла на лікарню, де й довідалася, мабуть-таки, більше, аніж треба. Привезла передачу. Не дорікала, що приховав від неї гірку правду. Легкий страх і неприховане почуття досади, що межувало з відразою, намагалася приховати розмовами про успішний старт і перебіг виборчих перегонів. Усе в неї, як він і передбачав, йшло гарно: спрацювалася з кандидатом у нардепи. Знаходила спільну мову з виборцями. Головне – не треба поспішати в профтехучилище. Якщо не буде перешкод – престижна робота їй забезпечена.

З розмов дружини виходило, що вона серед місцевих піарщиків – справжній ас, до того ж – найближча до кандидата в його оточенні: вдень і вночі доводиться працювати над його іміджем. Часу – ані хвилини. Вийшли, вважає, на фінішну пряму. Так що відтепер його провідуватиме напарник Сергій...

Коли Раєчка пішла, він серед целофанових пакуночків знайшов коробочку з лезами. Поголитися треба обов'язково. А то з такою щетиною, що приховує жовтизну шкі, маєш не свої законні 37, а щонайменше – 80 років. Хвороба нікого не молодить і не красить. Ось вони, леза. Але що це? Він крутив у руках десятирічної давності голубеньку коробку «Неви». Невже Раєчка пошкодувала для нього тих, імпортих, котрими зрідка сама залюбки користувалася, хоч тіло мала бездоганне, але, віддаючи данину моді, регулярно голила кілька кучериків під руками. Він закупив цілий блок гострих імпортих лез, поклав на виду, у ванній. Не знайшла? Пошкодувала! Принесла старі й тупі. «На тобі, Боже, що мені негоже» – пригадалася Раєччина улюблена приказка. А може, то він тільки думав, що приказка? Боявся сам собі зізнатися: то і є істинна її суть. Поруч – зручно приплелася до нього істота – плющ. Тепер же – надійніший «донор» майбутній нардеп. Михайло не відав, що гірка правда, яку він роками гнав від себе, наздожене його зненацька, отут, у цій лікарні, захованій у старому садку, біля самісінького вокзалу, де потяги цілодобово вистукують хворим однаково страшний, ствердний діагноз: «Так, так, так, так...»

Михайло впав на акуратно застелене лікарняне ліжко, з прогнутими панцирними пружинами. Заплющив очі. Леза для гоління. Для чого їх зберігала ошадлива дружина? Пошкодувала новеньких... Так він же їх купив не за її копійчані, а свої, чималі гроші, котрі, забувши про диплом філолога, здобував на будовах гігантського концерну електрозварником. Може, ці старі леза й оголюють зараз таку болочку правду – його ілюзії

про жінку, якій беззастережно довіряв усе й у всьому, що вже казати про зарплатню?.. Не встигав отримати гроші, як Раєчка вже вміло «вкладала» їх: у кришталь, у гарні дефіцитні видання, назви фоліантів яких бісерно виводила в окремому записнику. Він пишався її хазяйновитістю, що з роками перетворила їхній дім у справжню фортецю. Якимось помітив ощадкнижку – на ім'я дружини, звісно, з чималенькою сумою. Хотів пожартувати: «А де ж мої заощадження?» Від цієї думки на мить стало ніяково – немає підстав недовіряти Раєчці. Все нести в дім, накопичувати – то закон її життя. Їм навіть заздрили: дім – повна чаша. Чого ще треба?!

Раєчкою свою дружину називав звідтоді, як вона втратила їхнього первістка, необачно піднявши велику важку валізу. Спокусилася щедрими сільськими дарами – гостинцями севкрів, свіжиною, за якою залюбки їздила. І його навантажила, і себе не пожаліла. Як вирок – попередження лікарів про те, що дітей у них більше не буде. Утішав кохану тим, що дитина його – це вона, неповторна і незрівнянна. «Я для тебе, Раю, буду завжди раєм», – любив наспівувати дружині у хвилини близькості.

Чому нам так хочеться обов'язково мати рай у подружніх стосунках? Чи не тому, щоб згодом переконатися, в яке пекло вскочила душа? Ти ж не станеш комусь переповідати, які муки пережив, коли переконався – крім матеріального, обраницю в тобі абсолютно ніщо уже не цікавить. Ніщо!

Раєчка так уміло знаходила йому на вихідні «підробіток», що він і не помітив: за підступним «щось» у його організмі, котрому, здавалося, зносу не буде, одночасно і в його чоловічій долі розростався такою ж пухлиною «хтось». Скупий, але мудрий, бо свою скупість приховував удаваною турботою про побут, про запас «на чорний день». Якщо й витрачав – то мізер зі своїх заробітків, його витрати були буквально «розписані» на два роки вперед. Михайло в тому, щоправда, поганого нічого не бачив. Однак поступово до їх «фортеці» перестали навідуватися й друзі, й сусіди, й родичі.

Напарник у лікарні відвідував його справно. Мовчав здебільшого. Вручав не передачі – величезні пакунки соків, делікатесів. Але Михайла нічого не радувало. Усі його побратими по операційному столу вже дома, а його тримають. А чого – відповіді немає. Гемоглобін падає катастрофічно. Сили – на нулі. Від непевності. І відсутності правдивої інформації. На всі запитання лікар розводив руками: «Пухлина за розмірами унікальна. І як ти ходив на роботу з такою? Тепер чекай. Аналізи надійдуть із Харкова. Тоді про все й довідаємося!»

Він спробував спроквола тинятися коридорами – сірими, як осінь за вікнами, але один вигляд таких же, як і він, «блатних», здається, висо-

тував останні сили. Вразила зовсім ще молоденька балерина місцевого театру. Вона якось дивно випадала з густонаселених жіночих палат, переповнених переважно сільськими полільницями з районів, що мали чорнобильську «розу вітрів». Після безкінечних процедур «хімії» балерина, худесенька – аж прозора – дівчина, граціозною ходою, іноді, спиняючись та шукаючи підтримки у стіни, вела сумне соло останнього виходу на сцену життя. Очі – величезні, тернового кольору – єдине, що лишалося від хворої. Він не міг без страждань дивитися на неї і взагалі не міг більше жити в цьому диспансері.

Аналізи надійшли. Проте оперуючий хірург засумнівався в чомусь і зажадав нових досліджень. Михайло вирішив обірвати нестерпні години й дні чекання, що перетворилися у туго затягнутий зашморг на шиї. Балерина, он, тримається: то за стіни, то за сповнені співчуваючої любові очі старших посестер-страдниць, а в нього ж немає нічого і – нікого. Добрехався. Сам собі. Довтішався своїм удаваням, ілюзорним благополуччям...

Прихопив леза. Пробрався до комірчини, де перебивалася санітарка, що прозвала його «блатним», ліг на вузький, дерматинний топчан, витяг з-під нього білого емальованого тазика, поставив його поруч. Засукав рукав, примірявся, чи потрапить кров прямо до тазика? Раптом щось загурило, задзвеніло. Падаючи, відро з водою, яким підпер двері, заляцало молодим, гортанним криком, що переріс у схлипування від побаченого:

– Аналізи! Ана... Ана... Лізи... Прийшли аналізи! Гарні! Жити-меш! Чуєш, блатний, пухлина твоя, хоча й гігантська, – доброякісна! А ти... Що ти задумав, бовдуре?

Санітарка трощила навіл розкидані ним біля тазика старі леза. Сірі дрібки, мов квасолиння, кидала на денце тазика... Косинка, якою вона приховувала зовсім юне обличчя, насуваючись до брів, злетіла з голови:

– У тебе, блатний, все буде добре, добре! – твердила, все ще схлипуючи.

«Анна і Ліза. Анна-Ліза. Аналізи» – так, саме це йому хотів сказати батько. Але при чому тут доля?

– Слухай, дівчино, як тебе звати? – спромігся запитати, поки санітарка хутко витирала ганчіркою розливу на підлозі воду.

Михайло ще не навчився читати знамення долі, ще не знав, що Марічка, вихованка інтернату, яка прибилася до онкодиспансеру аж із Тернопільщини, аби працюючи тут і сторожем, і санітаркою, навчатися на медфакультеті місцевого університету, першою довідалася про попе-

редній діагноз його клятого «щось». Чомусь запекло, захвилювалося її серце, коли безпомічного, такого ще молодого, гарного, дужого, котила непритомного Михайла до палати. І прізвисько «блатний» вона зумисне приклеїла хворому, аби не вбити жалістю. Чула вона, як дружина «блатного» бідкалася своєму солідному супутнику в норковій шапці, що інваліда-каліку в домі просто не уявляє.

Не знав ще Михайло й того, що пройдуть роки, і він разом з Марічкою радітиме її диплому про закінчення університету. І не десь, а в будиночку, який він отримає у містечку для чорнобильців і куди привезе дружину та сина з пологового будинку. Молода яблунька вистукуватиме у вікна, де він підвісить на радість синові й жвавій синичці мініатюрну годівничку.

Михайло таки зберіг у пам'яті все, що пережив тоді, на операційному столі, під час коми. Хірург зізнався: шансів у хворого було – «нуль цілих нуль десятих». «Усе – в руках Неба», – тільки й мовив. Той політ його у потойбіччя, той дивний Голос – перевернули з часом і його життя, і долю...

Через десять літ у містечку чорнобильців вибудують невелику церкву, і він, на той час отець Михайло, проповідуватиме серед прихожан те, про що знав, але не вірив: жити отут, на землі, треба за законами справжнього, а не підробного добра. Нещирість, брехня, скнарність і кривда розростаються пухлиною. Саркофаг – то лише аналог Ноевого Ковчега, такий собі рентген сумління кожного, та хто з нас замислюється над цим?!

А Раєчка із кандидатом на виборах потерпіли поразку. Та це не завадило їй виїхати разом із Павлом Степановичем до столиці, куди чомусь перебираються останнім часом ті, хто терпить поразку в провінції...

ЯКИЛИНИНА КАЛИНА

*Світлій пам'яті моєї матері
Якилини Кузьмівни*

Ніколи розум не змириться з втратою тієї людини, з-під серця якої ти колись випурхнув на світ. Мудрі люди, щоправда, кажуть, що біль втрати минає через рік, а ще радять не побиватися й не плакати. Мовляв, там, у вічному домі, через твій смуток матір почуватиметься погано. Та я плакав. Плакав, коли сон не йшов мені до віч. Плакав, коли згадував її голос. Плакав, коли відчай сповивав мої дні і небо видавалося суцільною зливою прикрих свинцевих закономірностей. Плакав і нічого не міг подіяти із собою. Особливо, коли згадував нашу останню розмову. Матір, передчуваючи, як побиватиметься за нею син-невдаха (розлучений, роз-

люблений, голий і босий, бо все пішло за вітром і трохи – на лікування, котре, вочевидь, тільки прискорило її останній інфаркт), навіть вдалася до не властивої їй тактики. Напередодні фатального дня лаяла мене, суворо дивилася й докоряла, що й досі не навчився собі ладу дати. Та я швидко розгадав її «стратегію й тактику». Вона відчула те і, зітхнувши, пригадала, що сама виштовхала мене до чужого й невідомого міста з осоружного колгоспу у неповних вісімнадцять.

Наступного дня мав їхати до міста. Рівно місяць тривав курс лікування, вичитаний мною у книжках. Мама повірила в нього зі святою наївністю дитини. До того ж, метод зцілення був доступний: купувати, щоправда, доводилося кілограмами лимони, але дефіцитом вони уже не були. Я уявляв, як ми удвох переможемо підступну хворобу, а потім назовсім заберу матір до себе в місто, де я все-таки спромігся опісля розлучення купити собі «хрущівку». Однак щось непокоїло.

– Шкода, мамо, не лишилося у селі братів та сестер, ні на кого тебе й на день залишити...

– Якби хто з вас і захотів лишитися тут, я все одно б із села вигнала. Досить і того, що воно, рідне село, задушило мене роботою.

Це була правда. Як і те, що найбільше на світі вона любила роботу на городі й у полі. Але її безмежну селянську любов до землі і життя задарма нагло використали «конструктори світлого майбутнього».

Уранці я поїхав першим автобусом, а наступного дня під вечір мені принесли страшну телеграму... Не втрималася-таки! Того ж дня, як я відправився в місто, вона спекла хліб, а потім із сапкою вийшла на город. Там її і здолав останній інфаркт.

Я міг уявити маму тільки живою. Боявся зустрічі з нею – з іншою. Вона це також знала. І зустріла мене... усмішкою. Ледь-ледь помітною, у самісіньких кутиках повних вуст, злегка підфарбованих помадою якоюсь умілицею з моргу райцентрівської лікарні. Мамина усмішка, така рідна, тепла, жива, наче скосила мене: так і впав на коліна біля труни під дружне голосіння сусідок і родичок.

Останньої ночі під дахом рідної оселі ми з мамою залишилися тільки удвох. Збагнув це під ранок, коли вже засіріло. Ледве оговтався, прокинувся від марення-сну, відчуваючи неймовірний пекучий біль у скронях і з жахом розуміючи, що не виконав маминого наказу: так і не роздав хусток, що їх мама сама приготувала своїм подругам та бабусям, котрих незмірно жаліла й до кінця днів своїх підтримувала – чим і як могла. Незрозумілий спокій обійняв мене, наче мама спала за стіною у світлиці не вічним, а звичним для земних гостин сном. «Дайте, мамо, знати, що так воно і є», – раптом подумки попросив я. Тієї ж миті за вікнами

почувся тихий, несміливий, як мамина пісня (вона завжди соромилася співати на людях, тим паче танцювати), голос. Травневий дощ лоскотав шибку, ситечком шелестів у вітах квітучого бузку, цілував недополоті маминими руками зелені бурякові рядочки. Небо не оплакувало – воно благословляло мою маму на нове, вічне життя, в яке їй, «атеїстці», вірити не випадало, але яке вона, як і мільйони українок-працелюбок, чепурух і дбайливих господиень, здобула усім своїм страдницьким і праведним життям. І тоді вперше я заплакав.

Як важко жити з провинною, якщо її навіть не можна провинною вважати. Але ж я знаю, напевно, що мамин інфаркт розпочався з моїх влучних пострілів у її добре, занадто чутливе до образ і болю серце. Яким би гарним сином не був і як би не старався в останні роки допомогти скрасити її дні, повні мук і якоїсь ніби провини за це перед онуками й дітьми, були, як це не прикро, й інші, які тепер приходять і невідступно стоять переді мною безсонними ночами.

Здається, усе хороше відпливло за мамою у вічність, а я бачу тільки той клятий день, коли вперше зробив їй боляче. Приспичило: їсти! А в хаті, крім шматочка сала, котре мама покряяла ниткою на тиждень, – анічоґісінько. Я помчав до магазину, але довжелезна розлючена черга за горохово-кукурудзяним буханцем підказала інший вихід. Захекавшись, добіг до сусідки баби Івґи, позичив у неї половинку точно такого ж, але вмент зчерствілого, кислуватого на смак хліба. О, як я смакував тими тонко покряяними, відтак схожими на рафінад, кубиками сала!

Мама зайшла до кімнати саме тоді, коли останній шматочок розтанув у мене на язичі.

– Що, синку, за всіх наївся? – мовила незлобиво, але з невимовним докором, за яким стояли всі мої голодні молодші й старші братики та сестрички і, звісно ж, батько, у якого від будівництва нової хати прихватками, від щоденного пошуку заробітків руки до харчів уже просто не доходили, й ми з острахом помічали, що його вилиці от-от вирвуться з-під неголеної шкіри...

– Мало! Ще хочу. Я ж не просив, щоб ви мене народили, ясно?!

Вона від мого зухвальства зацімліла, важко дихаючи, блідла на очах, аж доки зовсім не стала суцільним кольором того клятого сала... Поміж нами запала гнітюча тиша. Мама, як риба, що її викинули на берег, повернула своє невелике поворотке тіло до вікна, і тільки тепер я помітив її живіт. Він перекочувався якимись дивними рухами – живіт наче жив зовсім окремо від мами і відчайдушно протестував проти всього, що діялося в кімнаті. Мама хапалася то за нього, то за вузьке свіжопофарбоване підвіконня, а я ніяк не міг прикусити свого довгого й грубого язика хлопця-підлітка. І майже верещав:

– Так вам ще дітей народжувати захотілося? А їсти, що нам їсти?

Заради справедливості скажу, що наша родина, завдячуючи працелюбству батьків, не так уже, порівняно з іншими, й бідувала. Чого-чого, а каші мали вдосталь. Та моїми улюбленими найдками були не пшоняна каша з молоком і не пісний борщ, а сало з гарячими плескачами й затовчена смаженою на ньому цибулею картопля. Мама робила з тієї картоплі «масло»: намазуючи на скибку хліба смачну запашну товченку. Але тоді немов рогатий вселився у мене. Під градом моїх страшних слів мама поволі осідала на підлогу.

Пологи були завчасними. Братик пожив недовго. А після його смерті, ніби спокутуючи вину, я поклявся (в кукурудзі, де любив від усіх ховатися) вдвічі більше любити маму. Хотів, було, поклястися, що сала більше ніколи не їстиму, але так і не зміг.

Чим більше я намагався виділитися з-поміж братів і сестричок та порадувати її – тим частіше ставав «героєм» усіляких маминих прикроців і непорозумінь. Може, слухати не вмів? Особливо маминих порад, тим більше – застережень. Скільки разів вона просила бути обережним з нашою годувальницею – норовистою коровою Рибкою!.. Та де там! Зачитаюся – і все мені з голови вилітає. Ось так і опинився на рогах скаженої худобини. Той тореадорський подвиг на все життя розписав ліву щоку – Жофрей де Пейрак та й годі. Шкутильгати, щоправда, через місяць перестав, а шрам бойовий моя дружина за геройство спершу вважала. Мабуть, я з нею був занадто добрим і довірливим – знайшла через сім років подружнього життя іншого. Не кращого й не гіршого – просто іншого, бо я їй, виявляється, набрид.

У нашій родині то було перше за всю її історію розлучення. Мама з горя злягла. Я, щоб її якось утішити, миттєво одружився з багатодітною вдовою. Трійко діток на ноги поставив, усіх вивчив, а тоді помітив – зайвий у домі тільки я. Отака ось, як говорила мама, випала мені кістка.

Знову-таки, все у нас виходило навпаки: я теоретично збирався бути до неї уважним і люблячим, а виходило, що вона, жаліючи сина-невдаху, тільки виручала, підтримувала мене в пору моїх чергових гірких розчарувань.

Усі мої брати й сестри мали дружні родини, самотужки ставали на ноги, чогось добивались у цім чуднім житті, тільки я все втрачав: і синів, і дружин, а з ними і все нажите добро. Мама не картала. Днями й ночами чекала на мене, а я, правду кажучи, все знаходив причини, аби не їхати одному в двір, де ми всі колись були веселими, безтурботними й повними фантастично-прекрасних мрій.

І ось мами немає. НЕМАЄ! Але я так не думаю, і чим довше живу,

тим більше переконуюся в тому, що вона є. Тільки в зовсім іншому, невидимому вимірі. Щоб його відчуті – точніше осягнути, треба просто стати уважнішим до всіх натяків, знаків, які тобі подаються безкорисливо люблячою тебе людиною. Треба вчитися їх розпізнавати, уміти читати й не боятися цього робити. Материнська любов – то і є ангел-охоронець долі. Тільки треба навчитися справжньої щирості – тоді потойбіччя відкриє і подарує безліч речей, про які знатимете тільки ви й любляча материнська душа.

Зовсім випадково зробив головне відкриття свого життя. Любов, з якої ми почалися, не зникає: вона переходить у нас, у все красиве, що його любили і чим захоплювалися ті, хто дав нам життя. Втрачаючи найдорожчу людину, ти стаєш іншим, бо любов її стає і твоєю часточкою, заповнюючи ество абсолютно новими відчуттями. Ви думаєте, коли захищав уже по маминій смерті кандидатську дисертацію, то мріяв про життя ось у цій глушині, яку нині модно називати «глибинкою»?

Це мама і тільки мама змусила мене спершу хоча б час від часу відриватися від не дуже зрозумілого, хоча й шанованого нею, світу науки, якому мусиш належати цілком і повністю, й покликала сюди – на старий, забутий ще прадідівський хутір. Це вона згодом подарувала мені дивну зустріч із жінкою, яку давно колись бачив у одному віщому, химерному сні, а розгадав тільки зараз, живучи з нею на хуторі, що зветься Веселий Гай. Вона, як і мама, любить ранковий щебет птахів, про який я й гадки не мав і без якого тепер також не можу й не хочу жити.

Мамині очі бачу на старих іконах Богородиці. Вона стоїть переді мною у полум'ї свічки, яку я ставлю, щоб мама молилася за мене, за моє нове життя, як я колись буду молитися за своїх нащадків, а також усіх, хто любив і хто кривдив мене, адже ні зради, ні розчарування не минають безслідно – вони народжують те, що колись перейде у спадок нащадкам... Але перейде і любов, яка на рівні, вищому за всі наукові дослідження, об'єднує усіх живих, втішає, дарує надію і впевненість, що існує не лише швидкоминуче земне, а й інше, вічне...

Чому я плачу за мамою вже не рік, не два, а три десятиліття?! Соромно, що не сказав їй за життя найголовнішого – як я люблю її. Не подякував за нехитрі уроки людяності, які ніколи не забути... Ось льотчик. Вірніше, обрубок його. Тільки шкірянка та синій кашкет з кокардою на голубім оксамиті нагадують про його бойове минуле. Та ще дерев'яний підмосток замість ніг. Бляшана кружка, в яку я кидаю карбованця. Мама подала: «Поклонися фронтовику...» Скільки звідтоді я набачився обрубків... І кожному, хто б він не був, – уклоняюся...

Мама зроду не вчила доброти. Навіть слова цього не визнавала. Це ж

так природно для людини – співчувати, підтримувати, ділитися... Чуже брати – для неї чи не найбільший злочин. Яюсь ми з нею прошкували курним, теплим від липневої пилюки путівцем. Раптом я помітив у проміжку поміж свіжим ще відбитком автоколіс жмуток грошей. Швиденько нахилився. І враз дістав по руках: «Чужим набутком не розбагатієш, синку. Як і на нещасті чужому свого щастя зроду не побудуєш».

А ще часто бачу у спогадах свого ровесника-сироту. Наша хата на хуторі була передостанньою, за нею в очеретах в'юнилася мілка річка. «Це ж треба, пройшла дитина всю вулицю, а в торбині, бачу, й гостинця від зайця немає», – бідкалася мама, намазуючи товченкою кусень хліба.

– Ти його спершу підгодуй, а як я Рибку подою, пляшку молока віднесеш. Хай зачекає, – наказала мені.

Я ніколи не бачив, щоб хтось іще так пожадливо, як той хлопчина, їв хліб, посмачений картоплею.

Через багато років нарешті збагнув секрет людського щастя. Щастя – це коли ти маєш люблячу тебе матір. Усі інші твої любові – то лише продовження цієї неосяжної, безмежної, як Всесвіт, материнської. Іноді я підставляю своє лице першим променям сонця. І тоді, під його поцілунками, знову згадую маму. Тільки вона могла так сліпучо-ніжно цілувати непокірного чубчика або вкотре порізаного пальчика, або чоло, коли ти, студент вузу, вже соромився її селянської говірки, трохи насмішкуватих примружених очей:

– Чи ти, синку, піднімеш того чемайданчика з провізією?

Усе вона бачила і все прощала. На всепрощення, як і на терпіння, здатна лише материнська любов. І чому тільки не дарував їй квіти? Усього лише раз – на її шістдесятиріччя, коли вже стенокардія підкрадалася до натомленого куцими радіщами й затяжними муками-переживаннями життя, я привіз мамі білі хризантеми. Вона – сива, розчулена, пригорнула той єдиний, але справді прекрасний, розкішний букет до грудей. Так вона пригортала до грудей нас – своїх дітей, своє найдорожче. Любила нас так, що ми й гадки не мали: це свято скоро скінчиться. Натомість прийде туга. Натомість придуть сльози за всі провини, як запізніле прозріння, що ти каратимешся ним до скону.

...У мами рідкісне ім'я – Якилина. Що воно рідкісне й таке милозвучне, зрозумів це також запізно: коли повернувся на хутір і вперше зблизька побачив, як цвіте, вже забута мною у круговерті днів, калина. На обніжку, вкритому суцільним килимом з пирію й берізки, рясніли – буцімто справжнісінькі кучугури – білі-білі, аж подих перехопило, кущі. Зненацька наді мною (навіть здригнувся від несподіванки) залопотіла крилами якась птаха. «Я – калина. Я – калина. Я...»

Якилина... Терпко вдарив у груди духмяний запах грон. На тлі небесної блакиті вони були, ніби мамині листи з потойбіччя, котрі вміємо читати лише ми удвох із нею. Читав їх, бачив, як бігли небесними хмаринками крупно виведені маминою, рідною рукою два чітких слова: «Я – калина...»

Звідтоді більше не плакав – оселився на хуторі й пробую розпочати будівництво нової хати. Попри все моя душа тут співає. І начхати на всі успіхи, поразки, невдачі й падіння. Мені не потрібні вже ніякі регалії, відзнаки, рейтинги, звання, публічність: я вчуся жити так само, як мама, – в гармонії з собою і білим світом. А ще вчуся читати листи з потойбіччя. Моє життя ще тільки-но розпочинається, бо тепер нарешті маю наймудрішу порадницю – маму, яку все-таки навчився слухати й чути своїм серцем.

«Якилина...» – шепочу подумки. Споглядаю – спершу білий цвіт, згодом – зелені намистинки, а під Покрову (у цей день мама народилася) – червоні кетяги невимовно рідної, щедрої калини.

... Якилинина калина!

м. Суми

Олеся БІЛОЦВІТ

*Я баланую між Було і Є,
між тим, що Буде,
між Завжди й Ніколи.
Бо вже Ніхто
(і, певна, що Ніде!)
не заперечить
безперервність кола.*

З близьких і далеких стежок снуються земні дороги: то ранково-чисті, то вечірньо-бентежні. Але їхнє світло ніколи не гасне, єднаючи не лише людські долі, а й материки.

Я народилася на Чернігівщині 26 лютого 1980 року в сім'ї Ніни й Миколи Ткаченків – знаних в Прилуках журналістів і поетів. Саме через батьків-письменників з юних літ друкувалася під псевдонімом Білоцвіт. Під цим літературним ім'ям стала дипломанткою міжнародного конкурсу «Гранослов-2000», видала збірки поезій «Скрипка часу», «Стихія Сонця», «Передчуття наближень», «За силуетом слова». До Національної спілки письменників України прийнята в 2004 році.

За фахом я – учителька географії та біології (закінчила природничий факультет Ніжинського педагогічного університету). Деякий період працювала в рідній Прилуцькій ЗОШ №6. Однак непереборне прагнення пізнавати світ і спрага емоційних вражень поманили в далеку далеч – аж на австралійський материк. Уже десять років я мешкаю в Мельбурні, де потужна українська діаспора. У мене підрастають два сини. Свої почуття і відчуття поза Батьківщиною я вкладаю в поетичні рядки. Розлука для мене – це випробування на честь, на вірність, на любов.

ДОЩІ Й КОРДОНИ

*Це – ненадовго...
Наталка Фурса*

Це – ненадовго...
Казать не смію,
що жну весною,
під зиму сію.
Любов озвалась –
гроза чи злива?
А праглось-ждалось
такого дива !

Це – ненадовго...
Яка різниця –
і ця розлука,
і ця жар-птиця
в сльозі скупались,
та біль не тоне!
Бо порівнялись
дощі й...кордони.

10.04.2003 р.

ДОЩ З УКРАЇНИ

М.С.

Ще сонце випалить сліди,
котрі залишимо з тобою.
Не зупиняйся, ти іди,
а я хвилиночку постою

посеред спеки, що була,
яку змива раптова злива.
Я не випрошую тепла –
погода в Мельбурні мінлива.

Така ж мінлива, як вода,
в безмежнім лоні океану.
Вже день злетів! А ніч гойда
розлуку з домішком туману.

Отак і нас життя гойдне,
не поспитавши, що й до чого,
лишивши вічне і земне
за ширмою дощу сліпого,

що з України долетить
і втішить срібною журою.
Ти йди, іди!.. А я ще мить
посеред радості постою...

10.12.2003 р.

БІЛІ СНИ

Іще півкроку до Весни,
іще півкроку...
Не відпущу від себе сни
іще півкроку!
В яких приходила Зима
до мене в гості,
Вона ж хмеліла і сама
при першій тості...
Бо ще ніхто так не чекав
Її ніколи,
бо ще ніхто так не шукав
Її довкола ...
І не вдивлявся в білі сни,
як в білі тіні,
що за півмиті до Весни
уже осінні.
Мої розбуджені слова
тепер – колишні.
Гукаю, кличу їх – овва!
Спаси, Всевишній!

12.08.2005 р.

* * *

Я знаю: скоро Маковій,
тож вас вітаю!
І зичу сонячних завій
в обіймах раю.
І зичу музики дощу
в суцвітті грому.
Себе в ту музику впущу –
гайда додому!

10.08.2005 р.

СТОЛИЦЯ СЕРЦЯ

Як стрінуться наші очі,
як обручем стануть руки –
я вас відпустити не схожу,
Прилуки мої, Прилуки!

Я з вами була доросла,
наївна і глибоко-юна.
Дитинство, піском поросле,
уже засипають дюни!

Емоції Щастя й Вітру,
терпкої Любові і Світла...
Я сльози невидимі витру,
я так на цю зустріч бігла!

13.08.2005 р.

НАЙСВЯТІША ДАЛЬ

Так легко пишеться вірш,
так тяжко родиться Доля.
І ця розлука не гірш,
напевне, мінного поля.
І ця осіння Весна,
або ж ця Осінь весняна –

вона, їй-Богу, не зна,
що я така ж неслухняна,
як той пожовклий листок,
як рання оця ромашка...
Іще разів, може, сто
я буду множить на «важко»
свої Любов і Печаль,
свої Дорогу і Долю ...
Та найсвятішую Даль
я затемнить не дозволю!

12.09.2005 р.

* * *

Намалюю торішню осінь –
мокрий ранок і мокрий день,
де обіцянки стоголосі
не влучають ніяк в мішень.

Намалюю розмите небо,
в сизо-сірих відтінках дощ,
понад Удаєм змерзлі верби
і снігів обважнілу товщ.

Намалюю принишклу втому,
випадкових вітрів мотив,
невгамовність доріг і грому –
із ознакою... самоти.

23.10.2003 р.

* * *

Приземкувата сіра тиша
в долонях спогади колише
і пеленає в чистий сніг,
що так зненацька підстеріг
мене на фоні океану.
Я виросту, я вища стану
від ностальгійної зими!
А ти цю тишу – обійми ...

23.10.2003 р.

З ОБОХ СТОЛИЦЬ

Раулю Чілачаві

Все бачу, чую, знаю,
та – мовчу!
Мовчу крізь скло,
в якому оселилась
душа моя.
Вона ще не навчилась
чекати взимку
літнього дощу.

А день мина
серед незримих лиць.
І стежка вперлась
в обрій – безголоса.
Як рідно тут
заквітла абрикоса!
І я вклоняюсь їй –
з обох столиць.

31.08.2003 р.

* * *

Учусь мовчати
у собі про себе,
учусь невміло,
ніби немовля...
І виднокіл,
що підпирає небо,
малюю зблизька,
кличу звіддаля.

Як ту Любов,
що проросла крізь мене –
в слова, бажання,
голубі дими.
Перефарбую сіре
у зелене –
хай буде літо!
А в тім літі – ми...

10.12.2003 р.

ДО УКРАЇНИ

Заирни в мої очі невіпадково,
відшукай непророслі паростки див.
Бо збулося пророцтво – явилось Слово!
Від Землі і до Неба печалі змив
перший дощ,
перший сніг,
як перше мовчання...
Стрімголов прокотившись на хвилі снів,
все збулось,
все спізнилося,
все – востаннє...
І павук-хрестовик павутиння сплів.

Обійми мої очі, як день настане,
не вслухайся у шепіт мокрих беріз –
перший дощ,
перший сніг
і Сонце рум'яне
на долонях Планети вітер приніс!

11.02. 2003 р.

* * *

*11 вересня 2006 року обірвалась земна дорога
мого батька – поета Миколи Ткаченка.*

Це – присвята його світлій душі.

1.

Я навмисне кордони зрушила:
замість моря – віднині суша я.
Доки з радості зниклої вистигну,
колір смутку пізнає істину.

Я навмисне тумани бавила,
бо навіщо скорботі правила?
Хоч приснився коли – хай розплачуся,
ще з тобою разок побачуся!

12.02.2007 р.

2.

Осягаю Тебе дощем –
аж до відчаю, аж до щему!
Осягаю себе, нікчемну,
осягаю всі До і Ще...

Осягаю Тебе, як Час –
аж до скреготу, аж до схлипу.
Осягаю: яка велика
та Любов, що любив ти нас!

Осягаю Тебе...

15.02.2008 р.

Заперечую
заперечення
і зриваю
зелений
плід.
Твоє слово –
окличне
речення,
а мовчання –
громовідвід.

Не вивершую
правду
з домислів,
бо в прийдешнього
є береги.
І несучи я
свій світ
на коромислі,
і донести
немає снаги...

28.06.2008 р.

* * *

О птахо віща,
за зорі вища,
лети, лети!
Де полем-гаєм
бджола збирає
п'янки меди.

Де в теплих росах –
хлібів покоси
і стигне слід,
де хата біла
до річки бігла
поміж століть.

О птахо віща,
до сонця ближче
не рвись, не рвись!
Вона – бездонна,
німа й холодна –
космічна вись.

8.08.2000 р.

* * *

Я – смак,
смарагд, колючий терен...
Я – близорукість,
Я – п'ятьма ...

Я – те,
що виключеться з зерен,
я – час,
якого вже нема!

Я – голод,
голос, голосище...
Я – драма драми,
Я – обряд...

Я – сміх,
Що за печалі вищий ...
Я – все,
але ... не все підряд!

10.12.2007 р.

* * *

Прости цю яв
і зустріч цю прости.
В охапок позбирай
проміння косе.

Не здогадайся,
хто для мене ти,
іди по травах,
по квітках, по росах,

по білих снах,
по музиці іди –
нащо тобі
Говерла й Міссісіпі?

А як не стане
суші ні води –
не озирайся,
бо душа засліпить!

12.04.2000 р.

Віталій ЛЕУС**ЗАГАДКОВЕ ВБИВСТВО***(оповідання)*

Сидір Шпичак з самого дитинства був сухорлявий, тонкий, мов соняшникове стебельце, проте зростав, неначе на дріжджах. Виганяло його вгору, мов лозину. Десь у сьомому чи восьмому класі зупинився у зрості, трохи розповнів. Згодом чимало однокласників не лише за зростом наздогнали Сидора, а й вивищилися на цілу голову. Зростав непокірливим – сварливий, передражнявав старших, кепкував над молодшими. Якщо кого й боявся, тільки батька. Мати й вчителі добряче з ним намучилися. Заглиблений у себе інтроверт, досить часто нервував по дрібницях. Відчував хворобливу огиду до молока. З роками рано зістарився і виглядав старшим за своїх ровесників. На широкому обличчі виокремлювався приплюснутий ніс, вузькі губи. Бракувало почуття тонкого нюху – в молодості під час бійки за дівчину вдарили по носу. На руках виднілися темні плями – у юності виводив бородавки.

... У школі Сидір навчався непогано. Більше йому вдавалися точні науки. Мови недолюблював – ніяк не міг второпати, де і чому треба ставити кому, кому з крапкою, а чи двокрапку. Закінчив сільську семирічку,

далі здобувати науку особливого бажання не було. Влаштувався у колгоспі. Спочатку теслярував, потім був причіплювачем, помічником комбайнера. А коли в колгоспі встановили млин, пішов молоти борошно. Справа була вигідна.

Згодом Сидір Шпичак пройшов медичну комісію і його призвали до армії. Проводжали всім селом. Жінки плакали в хустину: «Хто нам тепер зерно молотиме?»

Служити випало в Сибіру. На другий рік служби їхню частину відправили до містечка Тоцьк. Стояв травень місяць. Ночами було прохолодно – жили в наметах. Три місяці офіцери вели з солдатами навчання. Рили бліндажі, вчили, як правильно користуватися протигазами, а головне – смачно і добре годували. То солдати жили впроголодь, а тоді наїдалися від пуза.

Непомітно настала осінь. Мов художник-чарівник, вона забарвлювала листя у жовтий колір. Одного тихого, сонячного дня на полігон, де базувалися солдати, прибули радянські правителі і воєначальники.

– Хлопці, а той низенький, лисий, мабуть, Хрущов? – стиха запитав Сидір Шпичак. – Його портрета в газеті бачив.

– Тсс... – цикнув хтось із солдатів, – офіцер почує, на губвахту одправить.

– Ти диви? – продовжував дивуватися Сидір. – А он той, з чорними вусами, сам Будьонний.

Солдати ще впізнали Ворошилова і Жукова. Та одного – рославого, білявого – ніяк не могли впізнати. То, виявляється, був Рокоссовський. Спочатку ніхто з солдатів не знав і не здогадувався, що тут затівається. Та ось прокотилися чутки: випробовуватимуть атомну зброю – невдовзі їх усіх відвели до укриття. Воно було глибиною в три метри, а зсередини обшите товстим брусом з подвійними дверима і залізним дахом. Сидір Шпичак цими брусами обшивав укриття – пригадав свою теслярську працю в колгоспі.

Їм наказали сидіти й чекати. Без особливого розпорядження з укриття не виходити. Минула хвилина, друга. Десь там, за укриттям, щось вибухнуло. Потім морським прибоєм прокотився протяжний гул, небавом земля так здригнулася, що Сидір Шпичак як стояв, так і впав на підлогу. Скрипіли і перекошувалися розпірки, утворилися щілини, крізь які сипалася земля, так її неначе хтось просівав крізь решето. Нарешті отримали дозвіл виходити на поверхню. Коли відчинили двері і ступили на земну твердь, в обличчя вдарив пружкий вітер, який на своїх здичавілих крилах ніс коричневу куряву. Повітря було настільки розпечене – дихати стало просто неможливо. Рядовий Вітаутас

Гривячіус, уродженець Литви, з яким Сидір подружив на полігоні, не витримав, одразу зірвав з себе протигаз. Потім закашлявся, почорнів і за кілька хвилин упав на землю.

На овиді плила велетенська грибоподібна хмара, у середині висвічувався яскраво-червоний диск. Аби гігантський гриб надалі не пересувався, його почали розстрілювати артилерійськими снарядами і бомбити з літаків. Таке страхіття Сидір Шпичак бачив уперше. Тієї ядерної курави надихався на все життя. Спершу ночами довго не міг заснути. А коли й засинав, то кимось командував, на когось кричав, благав: «Рятуйтесь, хто може!». Просинався у поту – сорочка була геть мокра. Лець одбув строк – дякувати Богові, не комісували. Багатьох відправили додому достроково.

Демобілізувавшись, Сидір повернувся до рідного села. Здоров'я було підірване. Якось він поїхав до районної поліклініки, старий лікар, уважно оглянувши Шпичака, порадив:

– Вам би, молодий чоловіче, та жити в лісі.

Сидір прислухався до мудрої поради досвідченого фахівця. Пішов працювати у лісництво. Відтак кожного дня перебував посеред лісового царства, на повні груди дихав повітрям, настоящим на запахах хвої і дуба. А коли птахи розпочинали свій ранковий концерт – то взагалі можна було заслухатися. Спочатку разом з жінками саджав дерева, а потім, коли трохи зміцнів і біцепси налилися лісовою силою, опанував бензопилу. Почав звалювати тридцятиметрові сосни. Під час обіду хлопці розв'язували вузлики з провізією. Хтось з кишені діставав пляшечку. Сидір, який до армії і в рот спиртного не брав, потроху почав випивати. Згодом так причастився, що обід без чарки і уявити не міг.

Вечорами, а чи у вільний час бензопилою пиляв селянам дрова. Грошей особливо не брав. Скільки дадуть – ото і його. Наллють чарочку, наллють другу...

– Е, ні, – скаже, – нехай радше я завтра вранці прийду та похмелюся.

Наступного ранку з ліжка підводився разом з дружиною Василюю. Як вона вже за ним не пасла, а вгледіти не могла. Тільки що воду з колодязя тягав, дивиться, вже немає. Хвилин через двадцять являється. У зелених очах вогники хитринкою спалахують.

– Де ти був? – гримає дружина.

І раптом чує, так самогонкою з рота смердить, хоч закусує.

– Знову по хатах бігав? – сварила Василюна. – Як ти завтра на роботу підеш?

– А я ляжу й подрімаю. Ти мене потім розбудиш?

– Та розбуджу-розбуджу. І коли вже ти за розум візьмешся?

За розум Сидір Шпичак взявся досить швидко. Розрахувався у лісництві, зібрав свої манатки, поїхав до Чернігова і влаштувався валити ліс у райлісгоспзазі. Згодом на околиці міста придбав земельну ділянку. Збудував будинок – ліс був у своїх руках, забрав дружину. На той час у нього вже було двоє дітей – Русланові дванадцять років, Галині десять.

II

Звідтоді минуло десять років. Сидір обжився. Спочатку тримав навіть корову, та потім, коли Хрущов повів антикоров'ячу кампанію, довелося здати на м'ясокомбінат, проте тримав курей і кролів. Та й сам заробляв непогано. Дітки радували. Син Руслан либонь в нього вдався – не був у ладах з мовою, особливо ніяк не міг розібратися з розділовими знаками. А ось у точних науках був на висоті. Чотири рази ставав дипломантом всеукраїнських олімпіад з математики. Без екзаменів хлопець вступив до Московського фізико-технічного університету на факультет управління прикладної математики. Закінчив успішно, залишали в університеті, пропонували аспірантуру. Руслан чемно подякував і вирішив: учений ступінь можна отримати і вдома. Добре, що в Чернігові маємо свій педагогічний університет. До того ж вдома на нього чекала кохана дівчина, на якій небавом і одружився.

Свати мали трикімнатну квартиру у центрі міста і запрошували Руслана жити з ними. Чого, мовляв, темними вечорами брѳохатися по грязюці на ту Лісковицю. Донька Галина була ще незаміжня, захоплювалася парашутним спортом. Усе складалося ніби успішно. Мріяла бути стюардесою – літати в зарубіжні рейси. Париж, Лондон, Токіо... О, як це заманливо. Того травневого дня вона мала здійснювати свій тридцятий стрибок. Уже з самого ранку нічого не віщувало поганого – стояла тепла, сонячна, безвітряна погода. До відчиненої кватирки з березового гаю долинав спів солов'я. Донька поснідала, поцілувала маму, кинула татові звичне: «Бувайте, ввечері зустрінемося». І поїхала. Стрибки з парашутом проходили на колишньому військовому аеродромі неподалік села Прогрес. Галина стрибала першою. Кілька секунд грудкою летіла долу, та ось над її кучерявою із золотистим волоссям голівкою затріпотів шовковий купол парашута. Під час приземлення трапилося непоправне – дівчина вдарилася головою об землю. Миттєво стався крововилив у мозок. Галина померла на місці падіння.

Сидір тяжко переживав втрату доньки. Спочатку був запив та й дуже. Та згодом рознемоглася голова, щось з ним почало коїтися неладне. Поклали до обласної психоневрологічної лікарні. Лежав місяців зо три. Перевели на групу, дали інвалідність. Пити уже більше і в рота не брав.

Порався по господарству – доглядав кролів, годував курей. Щоправда роботи було не особливо. Здебільшого валявся на дивані, переглядав телевізійні передачі, щось намагався читати, але одразу ж його сповивав сон, газета прямо з рук випадала на підлогу.

... Цього дня Сидір Шпичак зранку був у гостях у сина, зіткнувшись з безладдям, відчув: його нервова система геть чисто розладналася. Справа полягала ось у чому. Руслан разом зі своєю родиною і сватами мешкав у шістнадцятиповерховому будинку. Це був перший висотний будинок, споруджений в обласному центрі. Зводився за індивідуальним проектом. Квартира – просто диво: кімнати ізольовані – ніхто нікому не заважає, на кухні замість газових плит – електричні. Жити випало на четвертому поверсі. Хочеш – йди пішки, а бажаєш, тебе підкине безшумний ліфт. Та частина будинку, що виходила на центральну магістраль, за архітектурним задумом стояла на колонах. Поміж ними був вільний простір. Згодом чернігівці зробили для себе приємне відкриття: цей простір був доречний, коли раптово починався дощ, а ти вдома забув парасольку. Можна було сховатися і перечекати негоду. Тут молоді люди призначали побачення. А ще, придбавши у магазині пляшку пива, можна було спокійно випити. Одним словом, переваг було багато... Та ось цей простір і водночас земельну ділянку облюбувала виробничо-торгова фірма «Полісянка». Саме в цьому просторі вона намагалася спорудити фірмовий магазин, аби торгувати виробленою продукцією.

– За законом, тату, – розповідав Руслан, – нам, власникам будинку, на праві суспільної сумісної власності належить приміщення загального користування, опорні конструкції та всяке обладнання. Ніяких дозволів на будівництво ми не давали, частину будинку з опорними конструкціями у нас просто вкрали.

Сидір особливо в цьому не дуже розбирався, але ходив на мітинг, на який приїхав сам президент фірми. Сидору Шпичаку жодного разу в житті не доводилося бачити президентів. Там такий, куди твоє діло! Іде й під ноги не дивиться, людей не бачить, через губу чвіркає. Слухати нікого не забажав. Ти йому слово, а він тобі – десять. Одній жіночці зробилося погано. Лікарі констатували: інсульт. Занесли до карети, повезли до міської лікарні. А ще ж і молода, кажуть. Тільки сорок років виповнилося. Ось до чого доводить приватна власність і несправедливість.

Повернувшись додому, Сидір відчув: йому зробилося кепсько. Серце забилося частіше, тіло тремтіло, у грудях пекло. Настрій став пригнічений, інколи межував з байдужістю і дратівливістю, на душі відчувалася тривога. Зробився нервовий, не міг всидіти на місці, никав по хаті, то вибігав на подвір'я, усе видивлявся, так неначе шукав загублену річ, а не знайшовши, знову повертався до оселі.

– Їм все мало, – обурювався. – І коли вони нажеруться, коли наситять ту захланну пельку?

– Нічого, старий, перед Богом усі однакові. На той світ усе не заберуть, – розраджувала Василина. – Давай радше будемо обідати.

– Ти знаєш, я так розхвилювався, що мені й їсти не хочеться. Якби там син з невісткою та свати не жили – нехай споруджують, що завгодно. Але вони також проти того будівництва. І я за них горою стояв.

Василина налила борщу, поставила котлети з гарніром, компот, налисники. Пообідали. Схоже, чоловік трохи заспокоївся, увімкнув телевизор. Але показували то напівголених жінок, які горланили у мікрофон, то знову ту ж рекламу, від котрої його нудило, то фільми жахів. Вимкнув і взяв до рук газету «Деснянську правду» вільну. «І тут порядку немає, – подумав Сидір, – була газета, як газета, а це вже вільна зробилася. Від кого вільна? Від мене? Вигадають казна що». Проте почав читати. На цілу сторінку йшли кримінальні новини, підготовлені журналістом Андрієм Димичем. Людину цю, звісна річ, він не знав, проте його публікації читав залюбки. Василина помила посуд на кухні. Витерла сухим рушником, зайшла до чоловіка. Збиралася щось запитати, але він, повернувшись обличчям до стіни, уже солодко спав. «Нехай спить, – подумала про себе. – І так сьогодні находився та нанервував. Запитаю, як прокинеться».

На маленькому присадибному городику росла картопля. Уже з'явився колорадський жук, і Василина кинулася збирати – ледь не прогавила. Назбирала мало не літрову баночку, окинула поглядом плантацію. Ніби ж і придивлялася, але бачить: і під листочком сидить, і он на тому куці причаївся. Оце, було, ніби всього позбирає, прийде через два дні, а їх знову сила-силенна. Обприскувати не хоче. Скільки тут цієї картоплі, щоб потім отруту їсти.

Збиралася йти до хати, як раптом бачить: з оселі вийшов Сидір. Він був чимось занепокоєний, на ходу нервовими рухами застібав гудзики картатого піджака і так поспішав, що Васи́ні стало просто цікаво: куди ж він так квапиться? Пішла за ним назирці. Вулиця була порожня – ніде нікого і нічого. Та, забачивши попереду на тротуарі постать чоловіка, жінка подумала: певне, Сидір пішов до нього попрохати закурити. Курити, особливо не кури́в, але зрідка попи́хував. Вона вже, було, збиралася повертатися назад, як раптом бачить: Сидір навшпиньки підійшов заду до чоловіка, вихопив з кишені ніж, тільки лезо зблиснуло у літніх променях сонця, і вдарив у спину. Незнайомець зупинився, на якусь долю секунди застиг, а потім, розкинувши руки, опустився на землю. Сидір обіч тротуару вирвав жмут кропиви, обтер кров із ножа і спокійно

поклав до кишені. На вулиці то було хтось іде або машина проїде, а це ніде нікого.

Повернувшись додому, одразу вклався спати. Коли через хвилину Василина зайшла до кімнати, чоловік лежав у ліжку, повернувшись обличчям до стіни, і солодко хропів. Прокинувся перед вечором. Підвівся, опустив долу босі ноги, відшукавши капці, взувся. Ще якусь мить сидів на ліжку, втупивши мовчазний погляд у підлогу, розчесав покуйовджену чуприну з сивими прожилками:

– Слухай, Василю, скоро будемо вечеряти? То мені їсти не хотілося, а це так смокче під ложечкою, неначе копу змолотив.

Дружина підійшла ближче, витираючи руки рушником – на суп м'ясо мила під краном – скрушно похитала головою:

– Ай, я-я-яй! Сидоре, Сидоре, ти знаєш, що ти наробив?

– Ні, а що?

– Ти ж чоловіка зарізав?

– Та що ти мелеш? Блекоти об'їлась?

Тоді Василина переповіла про все, що трапилося.

Уже й міліція приїжджала. Сусідів опитували. До нас не заходили. Кажуть: загадкове вбивство... Та й правда. Спробуй віднайти тут убивцю.

– А що, на вулиці й справді нікого не було?

– Нікого. І ніхто не бачив.

Наступного ранку Сидір Шпичак устав рано, прийняв холодний душ, поголився, поснідав і мовив дружині:

– Оце, Василю, мені мітяться ніби наснився сон. Нашою вулицею йде президент тієї торгової фірми, яка під сватовим будинком хоче магазин спорудити. Пригадалося, як люди кричали на нього, висловлювали своє незадоволення. Піду, думаю, з ним розправлюся.

– Ой, Боже-Боже, та хіба ж так треба розправлятися. Ні про що, ні за що вбив людину. Виявляється, той чоловік приїхав з села і на нашій вулиці шукав оселю свого рідного брата...

– Мені нічого не залишається робити, як іти до міліції, – розвів руками, – це в них називається явка з повинною.

– То тобі, Сидоре, не сон наснився, а щось з головою трапилося, – стала на захист чоловіка Василина. – Іди і все по правді розкажи. Почнеш з того, як ти на собі атомну бомбу випробовував. Думаєш, воно не вдарило на голову, так пройшло? Так нічого не буває. А донька загинула... Скільки ми з тобою переживали. До всього цього долучилося ще й безладдя в сватовому будинку. Ти його також близько до серця взяв...

1990 р, м. Чернігів

Михайлу Кушніренку — 70!**БЛАГОСЛОВЕННИЙ КЛАСИКАМИ**

Михайло Кушніренко ввійшов в нашу літературу ще піввіку тому... Не так своїми поезіями, які вже тоді писав, скільки своєю «присутністю» у повному зібранні творів Максима Рильського. Там, в останньому — у двадцятому томі, аж на двох сторінках, вміщено лист Максима Тадейовича до студента Ніжинського пединституту ім. Миколи Гоголя. Лист цей не тільки серйозна аналітика віршів поета-початківця, а й лист-заповіт, з яким незадовго до своєї смерті звернувся поет-класик до всіх молодих поетів.

Тоді ж, у студентські роки, познайомився Михайло і з іншим поетом-класиком — Павлом Тичиною, зберігши про ту зустріч щонайкращі враження на все життя. Взагалі, в інституті він був активним членом літературної студії, якою тоді керував чорночубий Дмитро Наливайко — нині академік НАН України, доктор філологічних наук, професор, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка. Саме в той час цю літстудію відвідували і Леонід Горlach, нині теж Шевченківський лауреат, і, на жаль, вже покійний Петро Пулінець.

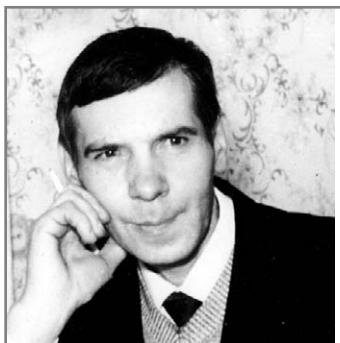
Після працював учителем мови і літератури, журналістом, завідувачем клубу, інженером у Чернігівському відділенні Українського державного геологорозвідувального інституту. Але скрізь з ним на життєвих стежинах, починаючи з тієї, що вела з його рідного хутора Червоні Луки на Менщині, ішла поезія: щира, правдива, сонячна. Читаючи її, немов переймаєшся болями та радостями поета:

*Важко нам без доброти,
Та ще тяжче —
без любові.
Не ловить мене на слові:
Важко нам без доброти.
Ніби діти всі Христові,
А гриземось, мов хорти...
Важко нам без доброти,
Та ще тяжче —
без любові.*

Коли читаєш отакі вірші, згадуєш просту істину: справжньої поезії багато не буває. Не багато її і в Михайла Кушніренка. За своє життя він видав тільки одну збірку «Не дай забути», ще одна лежить у видавництві, чекаючи на фінансування. Хоч друкувався він багато де, і в колективних збірниках «День поезії», «Вітрила», «Заспів», «Рунь», «Толока», і в журналах, і в газетах. Але надзвичайна скромність та надзвичайна вимогливість до поезії беруть своє – він і досі відвідує літстудію при газеті «Гарт», а донедавна і вів її заняття. Також є президентом Чернігівського творчого клубу «Співдружність муз», членом літературної спілки «Чернігів».

Володимир САПОН

Михайло КУШНІРЕНКО

ПОВЕРНЕННЯ

І, піднята,
на дрогах попливла
та домовина,
мов козацька чайка.
А шанною останньою була
поетові мужицькому китайка.
Пророків доля – сточене дотла
жалями серце,
унтерівська лайка...
Барвінок і калину до чола
у Кролевці дівчат поклала зграйка.
Карався й мучився на чужині
за слово Правди...
Каятися? – Ні!

– Не змусять, поки й сонця в небі синім.
Лиш Україні упаду до ніг,
якби Господь вернутися споміг...
ВІН повертався – уже навіки! –
СИНОМ.

З СІНОЖАТІ

Олександру Жомніру

Туман деревам ліг на плечі,
і що додому вже пора,
нам нагадали тихий вечір,
його супутниця – зоря.

Узлісся контури розмиті
і нереальної ріки...
Здавалось, десь у іншим світі
про щось балакали дядьки.

Плив віз ковчегом, повним сіна.
Кричали в лузі деркачі.
Зоря упала як росина
й заснула на моїм плечі.

КАЛИНА

(З Степана Кузькіна)

Вимажусь у відвологлу глину,
Перемну посохлу лободу –
Під вікно пересаджу калину
З глушини дрімучої в саду.

І діждусь, як на початку літа
Зацвісти настане їй пора.
Від того незайманого цвіту
Знову моє серце завмира.

Непомітно відцвіте калина,
Як любов, зі свистом солов'я.
Ох, калино! Біла і невинна –
Біль і радість давня моя.

Все, що ніби вчора, засніжило,
Все відносить далі часоплин...
Тільки знову кров клекоче в жилах,
Лиш війне солодкий дим калин.

Вичахне у гронах жар карміном –
І на щастя хай чи на біду
Під вікно пересаджу калину
З глушини дрімучої в саду.

м. Чернігів

Анатолій ХОМЕНКО**ЗАХАРЧЕНКО**

(Уривок із роману «Люди і тіні»)

Роман «Люди і тіні» – художня розповідь про пережите рідним народом упродовж півстоліття, починаючи з серпня 1941 року. В центрі – долі побратимів, що їх звела до купи війна: Степана Захарченка, Леоніда Корнійця, Петра Кострова та актриси, білоруски Алесі Гутянської.

В уривку Захарченко, засланий партизанами до німецької поліційної школи спеціального призначення, несподівано потрапляє в надзвичайні обставини...

Розділ X**5.**

Прокинувшись першим за півгодини до підйому – о п'ятій тридцять, – Захарченко помітив листок з учнівського зошита, який визирав з-під подушки. Роззирнувшись по великій спальній кімнаті, миттю прочитав: «Курсанти!

Німці збираються використати вас як рушничне м'ясо і зовсім не для звеличення Росії, а для розтопання нашої великої багатонаціональної

Батьківщини, для перетворення її на «життєвий простір» для «арійської раси». Ви для них – «унтерменші», недолуди.

Усі, в кому б'ється чесне серце патріота, кидайте поліцію і переходьте на бік партизанів. У боях із жорстоким ворогом-гітлеризмом ви повернете собі чесне ім'я радянської людини.

Тих же, хто вирішив холуйствувати у німців, наздожене наша партизанська куля.

Смерть фашизмові!

Червоні партизани».

Обережно, щоб не шарудіти, сховав листівку під тоненьку подушку, сів на ліжку, не знаючи, як поведеться. Степан побоювався, щоб саме йому, котрий першим виявив звернення до курсантів, не пред'явили звинувачення в поширенні. З іншого боку, не здійснити тривоги зараз – прикинутися, ніби нічого не помітив, – ще небезпечніше: раптом хтось не спить і бачить?!

– Хлопці! Курсанти! Хтось прокламації підкинув! Уставайте! – загукав наляканим голосом Захарченко, метаючись у самій білизні по проході.

Заскочив не менш наляканий днювальний з коридору, заскрипіли ліжка пружинами, затупотіли босими ногами курсанти, вихоплювали з-під подушок листівку, читали небезпечний текст, розгублено питалися один одного, що робити.

Кудряш спав на другому ярусі, просто над Степаном. Він хутко прочитав відозву і засміявся.

– Ба! Знайома штука! – і зіскочив униз. – Потрібно доповісти черговому. Як думаєш?

– Так, як і ти, – одказав Захарченко.

– Ось і біжи, доповідай.

Та Захарченка випередив командир взводу. За півхвилини на порозі постав черговий, інструктор підривної справи Севастьянов. Той самий, що дві доби разом з іншими поліцаями вибирав зі Степана признання про «зв'язки з лісовими бандитами». Черговий стояв розгублений і не уважно слухав доповідь взводного, пояснення ройових. Складалося враження, що Севастьянову ніяк не доходить зміст почутого.

Нарешті інструктор припинив похитування на ногах, убраних у хромові, дзеркально начищені чоботи, і хрипким твердим голосом скомандував:

– Взводний!.. Прокламації зібрати, доставити мені! Захарченка – до мене! І негайно!

Коли Севастьянов вийшов, курсанти кинулися застилати ліжка і

продовжували обговорювати подію. Довіри між ними не було, тому дружно засуджували «лісових бандитів», висловлювали припущення, як могли з'явитися листівки у спальному приміщенні. Здогад про те, що листівки приніс «свій», підлили олії в багаття. Щиро чи ні, але, як бачив Степан, у багатьох округлились очі. Лише Кудряш без особливого подиву сприйняв подію: «На війні як на війні».

Черговий уже цілком заспокоївся. Зустрів Захарченка, стоячи біля вікна, що виходило на двір і вулицю. Спостерігав за поліцаєм-вартовим, котрий самотньо походжав перед вікнами, поправляючи раз по раз гвинтівку на плечі.

– Зараз же напиши рапорт на ім'я Каргіна. Зазначиш, коли і як виявив прокламації, скажеш, що відразу підняв тривогу – як друг великої Німеччини і патріот нової Росії. – Перейшов на шепіт: – Я знаю, хто ти. Не заперечуй. Але не бійся, все буде гаразд. Не довіряйся Кудряшову: він – агент німецької військової контррозвідки – абверу. Звідки знаю і чому розповідаю тобі – не твоє діло... За тобою стежать. При першій нагоді втікай. – І тут же підвищив голос, тонкоголосо зарепетував: – Чого остовпів, дубино?! Ось ручка, папір – пиши!

Черговий знову знизив голос до шепоту:

– Ще одне. Заходила твоя сусідка, просила у вільний час поколоти дрова. Я про всяк випадок сказав їй, що навряд чи ти матимеш на це час, що вас незабаром перекидатимуть в інше місце і що ви – на казарменому становищі.

Далі Захарченко перебував у якомусь тумані. Його розум, стомлений напруженою подвійною існуванням й очікуванням розв'язки, не міг до кінця осягнути всього, що трапилось. Не вкладалося в голову, щоб інструктор, який катував його, був на ш. Пахло провокацією, підступом. Однак ця думка вперто наражалася на іншу: якби фашистам вдалося викрити Степанове істинне ество, вони б давно не церемонилися. Листівки також не він, Захарченко, підклав. Але – хто? Це має бути людина не просто смілива, але й така, якій легко без підозр пройти у спальне приміщення. Сторонньому таке не під силу. Отже... або черговий, або... хтось із «своїх». Звісно, це не Кудряш. Йому Степан не довіряє: надто вже набивається у друзі, заводить небезпечні розмови, лізе в душу... Коли інструктор не провокатор, тоді зрозуміло, що листівки у спальні – справа його рук.

6.

Допитували Захарченка двоє – штурмбанфюрер, який ще в чині гауптмана командував обстрілом курсантів на польових навчаннях у жовтні,

і той самий гестапівець у цивільному, що напередодні пам'ятних навчань вербував Степана до антипартизанського загону. Вони були стурбовані, проте вдавали, ніби виконують формальний обов'язок.

– Ви, Захарченко, вже побували в партизанах чи не так? – поцікавився штурмбанфюрер.

– Не встиг, пане майор, – з легкою іронією заперечив курсант. – Вирішив пов'язати долю з російською допоміжною поліцією, що служить інтересам нової, вільної Росії та її союзника – Великої Німеччини!

Гестапівець у мундирі бридливо замахав руками, наче цигарковий дим розганяв.

– Годі пропаганди! Справді віриш у нашу перемогу?

– Як не вірити, пане майор, коли війська вермахту вже під стінами Кремля?

– А якби не стояли там, то й не вірив би? – втрутився розвідник у цивільному – чи то гестапівець, чи то абверівець.

– Н-не знаю, – розгублено признався курсант. Німці засміялися.

Власне, вони все, що їх цікавило, запитали. Захарченкові цього разу не довелося напружуватися – він не був причетним до листівок. Гітлерівці мали неабиякий досвід і, либонь, збагнули, що шукати винуватців потрібно в іншому місці. Поцікавилися ще думкою про благонадійність його взводу. А чи всі курсанти готові до виконання найнесподіваніших завдань?

Степан визнав, що за всіх ручитись не може, однак і підозрювати когось у нещирості – також. Зненацька йому спала на думку цікава, хоча й ризикована, думка.

– Хоча...

– Що «хоча»? – разом підвелися розвідник у цивільному і штурмбанфюрер.

– Хоча, коли з'явилися прокламації, то виходить, не всі надійні...

Гості зітхнули розчаровано.

– Це не відповідь! – вийшов нарешті з удаваного спокою цивільний.

– Ви когось... маєте на увазі? Підозрюєте? – дивився світлими вирячкватими очима просто у вічі. – Ну, говори! – з погрозою.

Курсант навмисно не квапився відповідати, аби не здатися надто розумним і обізнаним. Помовчав і почав. Йому саме зараз пригадалось, що курсант Кудряш не такий, як усі. Ні, у Захарченка ніяких матеріалів, доказів немає, бо нічого вочевидь протизаконного Микола не чинить. Проте під час ротних навчань саме Кудряш зупинив його у просуванні до кулемета. А сьогодні вранці курсант Кудряш надто спокійно сприйняв появу листівок.

Німці презирнулись, і Захарченко помітив миттєвий усміх на вустах цивільного. По такій заяві йому поставили декілька малозначущих запитань і відпустили. Гітлерівці допитали ще кількох курсантів і останнім викликали Кудряша.

Коли Степан повернувся до класу, підполковник Волін читав лекцію про тактику партизанського загону в умовах наступу карателів. Суть його повчань зводилась до того, що партизани при загрозі оточення намагаються невеликими групами вислизнути на стиках каральних загонів, а в складніших випадках – збирають силу в кулак і прориваються у найслабшому місці.

– Найцінніше для нас, – басовито підсумував Волін, – це розгадати... чи вивідати, куди вони підуть на прорив. А дізнатися – це значить, мати у партизанів своїх інформаторів. Або ж іти по п'ятах і пильнувати. Вам доведеться практикувати і перше, і друге.

Захарченкові думки перестрибували з одного на інше, плуталися, заважаючи зосередитися на почутому. Як утекти звідси, оскільки йому продовжують недовіряти? Чи має він право втікати, залишити свій пост без наказу? Чи повинен перед утечею повідомити Антона? Мабуть, ні: якщо стежать, то одна-єдина розмова здатна підвести побратима.

Не давало спокою й інше. Він «навів» ворога на Кудряша, а що, коли Микола – наш? Хіба має право Захарченко повністю довіряти загадковому інструкторові, що вірою і правдою служить гітлерівцям у цьому гадючому кублі, куди викладачами, певне ж, беруть лише після ретельної перевірки?! Проте... ні, він міг би виказати Степана зразу... Щось тут не так. Потрібно затиснути нерви в кулак і спостерігати за подальшим перебігом подій. Коли щось зміниться, – він устигне накивати п'ятами... Повинен встигнути...

Зрештою, вирішив так: якщо Кудряш повернеться у групу, значить, йому довіряють і він – це стопроцентно! – стукач; після цього і Захарченку більше довірятимуть. Коли ж не прийде, тоді можливі два шляхи його долі: або викритого переправлять до іншої розвідшколи, або ж... Кудряш людина чиста. В обох випадках Степанові не дізнатися правди. І це мучитиме його все життя.

Ще один важливий висновок зробив для себе: після випадку з листівками курсантів одразу не відправлять до лісу – доки не викриють винуватців. А якщо так, то втеча поки що недоречна. Він зобов'язаний залишатися тут до нападу партизанів. А що такий напад готується, – сумніву немає. Адже він ще до переходу в казарму передавав через Катерину в загін про намічене перекидання курсантів до лісу. Текст листівки – ще один доказ наміру побратимів напасти. Це звернення безперечно віді-

грає деморалізуючу роль серед курсантів і якась частина їх утече або здасться партизанам.

... Того вечора місце над Степаном так і лишилося вільним.

Розділ XI

1.

Сталося зовсім не так, як планувалося партизанами. У той тяжкий день, коли курсантів допитували чини розвідки та гестапо, частини військ СС, зняті з фронту, при підтримці поліційних підрозділів, розпочали охоплення 3-х лісів на південнім заході Росії. Гітлерівці боялися ночей та хащ, тому вирішили зупинитися до ранку в навколишніх селах. Сили до двох батальйонів прибули надвечір і до Старостова.

Петро Павлович Севастьянов, скромний інструктор місцевої поліційної школи, затриманий комісією, так і не встиг вирватися на зустріч з Катериною. Він, котрий з успіхом розігрував роль фольксдойче і «працював» на абвер, чудово розумів: партизани, не знаючи про зміну оперативної обстановки, можуть напасти на ворога ще цієї ночі і напад закінчиться для них повним розгромом. Севастьянов боявся такого повороту і мучився від безпорадності.

Обідати в їдальню вирвався вже опів на четверту. На шкільному дворі взводи займалися стройовою підготовкою. Рішення визріло миттєво. Петро Павлович підійшов до унтер-офіцера взводу «А», високого, з бичаюю шиєю, і недбалюм тоном попросив виділити курсанта для виконання доручення.

– Забув, розумієш, на квартирі запальничку. Незручність! – і засміявся.

– Розумію, пане інструктор! – вишкірив нерівні великі зуби взводний. – Беріть будь-кого.

– Ну... – замислився на мить Севастьянов. – Давай хоч би... отого – як це... Захарченка...

– Курсант Захарченко! До мене! – по-статутному гаркнув унтер. А коли той підбіг, наказав: – Переходиш у розпорядження пана інструктора!

Захарченко, віддано дивлячись у вічі дезертирові, клацнув підборами.

– Єсть, пане взводний!

Тільки відійшли від плацу, інструктор приступив до справи.

– Мені не можна відірватися. Треба попередити Катерину, щоб передала в загін: німці розпочали перекидання в район лісів війська СС.

Завтра – найпевніше на світанні – розпочнеться наступ для оточення партизанських загонів у З-ських лісах. У селі вже не менше чотирьохсот карателів, до ночі прибуде ще дві роти. Хай відкладуть напад і готуються не просто до бою, а до прориву з кільця. Я звелів тобі втікати, а тепер і сам не відаю, яким чином це зробити...

Якщо ти втечеш якимось чудом зараз, підозра впаде на мене. Не перебивай! Ніколи мені пояснювати. А я ще мушу тут затриматися, з ними. Так треба – розумієш? Молодець. Отже, забіжиш до Катерини, потім на мою квартиру. Ось тобі запальничка. Запитаєш хазяйку про неї, вона почне її шукати в моїй кімнаті, а ти «знайдеш» у передній, приміром, під лавою... І зразу повертайся. Діятимемо відповідно до обстановки... Вас також кинуть на ліс. Ще не знаю, в якій ролі: підсадних чи як рушничне м'ясо. Отам і постарайся змитися. Якщо не маєш іншого завдання. Бій є бій, будуть жертви, там тебе особливо не шукатимуть...

Вийшли за ворота. По вулиці вже вешталися парами й групами есесівці у брудно-зелених шинелях. Польова форма, подумав Степан: бояться стати мішенями в чорних шинелях на білому снігу...

Севастьянов запитав:

– Ти мені довіряєш, Захарченко?

Курсант мовчав, дивлячись праворуч – туди, куди мав іти.

– За тебе хтось залишиться тут?

Мовчання.

– Ну, біс із тобою! Мовчи! Але попередь людину, щоб на випадок крайньої потреби йшла до мене. Ну, біжи!

2.

Увесь вечір і першу половину ночі готувалася школа до походу: курсанти одержували набої, індивідуальні санітарні пакети, сухі пайки, вантажили на кінні сани якісь м'які, однак важкі мішки. Начальник школи дозволив задрімати о другій, а вже о четвертій зіграли тривогу. Вишикували в колону по двоє і повели на край села. Ніч була темною і холодною до дрижаків. А може, то нерви змушували кожного труситися перед незвіданим?

Годині о п'ятій вдарила по лісу важка артилерія, червоні смуги проштрикнули небеса над головами лівіше й правіше від колони. Гучні вибухи розкололи нічну тишу. Били, очевидно, за єдиною командою. Стріляли поруч, стріляли з сіл північніше й південніше. Артпідготовка тривала годину, але ще до її завершення від гітлерівців, що рухалися позаду, поліція та курсанти отримали команду розгорнутися у лаву з ін-

тервалом двадцять метрів і приступити до очищення лісу від «бандитів».

Пішли. Захарченко обережно повернув голову і побачив, що німці в рогатих касках, накинувши поверх шинелей білі маскувальні халати, також втягуються в чорно-білий ліс.

Теж мені тевтони, подумалося, хоробрі лицарі – за нашими спинами... Ще далі гули мотори: німців до лісу привезли, проте, побоюючись, що транспорт забуксує в глибоких снігах, грузовики залишили на місці. Водії, певно, прогрівали їх.

Тримаючи напереваги трилінійки, курсанти й зібрані з округи поліцаї ступали поволі. Здавалося, щось невидиме, тяжке й невблаганне при-тримувало їх за поли довгих чорних шинелей. Снаряди шелестіли над головами, змушували пригинатися. Каргін ступав трохи попереду лави разом із Воліним, Севастьяновим та ще трьома інструкторами школи, час від часу обертався і з тремтінням у голосі підбадьорював:

– Вище голови, хлопці! Зараз ми покажемо цим бродягам, що таке російська поліція!

Підполковник Волін мовчав, але не гнувся. Складалось враження, що йому все одно – жити чи впасти від кулі, йти чи не йти у бій проти одноплемінників.

Ще на шкільному плаці, перед виходом, Волін поставив завдання: разом з іншими поліційними підрозділами, за підтримки німецьких союзників, оточити партизанські сили (а вони – незначні!) в лісовому масиві – квадрат 27, вийти до їхніх баз, розгромити те, що вціліє після артпідготовки, і захопити в полон командирів.

– Попусту, від страху, не стріляти! – грав баритоном підполковник, картинно походжаючи перед строем із закладеними за спину руками в чорних блискучих рукавичках. – Вогонь відкривати лише на ураження... І при загрозі вашому життю.

І ось вони вже цілу годину, а можливо, й довше, розбуджують побілені пухким снігом казково-хімерні хащі, ідуть сторожко, і кожен хрускіт зламаної гілки лунає пістолетним пострілом, змушуючи вояк здригатися: а що, коли з-за дерев цілять у них чужі безжалні гвинтівки? Найбезглуздіше, майнула у Степановій голові думка, вмерти від кулі своїх... А вони ж напевне попереджені, тому що не напали цієї ночі...

Прагнучи відігнати лихі побоювання, Степан згадує Алесю. Як вона там? Може, й забула свого рятівника за цей місяць із невеликим? У загоні є велетень Костров, є мрійливий Корнієць, студент, що, либонь-таки, пише вірші... Могла прийти молодь і з поповненням. Недарма ж Волін на своїх лекціях досить сміливо обмовився, що невдоволення населення поведінкою союзників часом підштовхує жителів йти в ліси.

Але – ні! Її голубі, чисті, довірливі очі не здатні обдурити. Алеся тягнулася до нього, Степан те відчував. І сам душею линув назустріч. Як усе-таки гарно, любо, коли тобі хтось потрібен і коли тебе, звичайного, обирають за найкращого! Він ніколи не завдасть їй прикрощів, носитиме її на руках і всіляко підтримуватиме у театральному житті. Артисти – люди тонкі, вони змушують людей радіти й плакати, пробуджують високі почуття, об'єднують не лише глядацький зал, але й суспільство. Щоправда, на селі, замість театрів, драматичні гуртки, але й самодіяльні актори здатні на щось гарне. Ось після перемоги Степан побуває-таки у справжнім театрі, побачить велике мистецтво і зможе порівняти ту гру із грою їхнього сільського гуртка.

Вели його вчителі семирічки, Степан також грав – щоправда, ролі не перші (то служки в «Розумному і дурні», то наймита в «Ста тисячах» того ж таки Карпенка-Карого, то другого свата у «Сватанні на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка), однак усе ж ролі. І виходило не так уже й кепсько: умів хлопчина видати себе за простака, і зал сміявся навіть від єдиного повтору «так-таки, так».

Алеся, звісно, вище від нього стоїть – вона справжня актриса: чотири роки вчилася зворушувати і смішити, зацікавлювати добрим і відвертати людей від потворного, принизливого. Степан це розуміє і всемірно оберігатиме дружину від усього, що здатне отруювати існування чистих людей, що загрожує зануренням у дріб'язковість буднів. І Алеся, його любя, ніжна, сонячна дівчина, любитиме чоловіка всім серцем як рівного, як найближчого...

... Кілька гвинтівочних пострілів вдарили майже залпом, і куля, що свиснула над головою, повернула Степана на землю, до суворої сьогочасності. Почалося! Тепер тримайся, парубче! Ліс не фронт, де противник перед тобою. Тут як не пристрелять ззаду німці чи збоку поліцаї, то можуть вліпити кулю партизани. Відкрили вогонь і «свої». Аж наче посвітлішало у лісі від спалахів.

Згадав фронтову науку, партизанські будні, перебігав од дерева до дерева, оцінював обстановку, позираючи вперед і по боках, обдумував, що робити. Позаду, все ближче рипів сніг і гупали важкими підкутими чобітьми німці, почулися вже й перші автоматні черги. Ворог підтягувався, очевидно, не покладаючись на ненадійного помічника – російську допоміжну поліцію. Захарченко, про всяк випадок, заліг і роздивлявся, що діється на флангах. Ліворуч, кроків за двадцять п'ять, скрадався ройовий. Він дезертирував із фронту і добровольцем з'явився до школи. Степан з огидою пригадав його довгий ніс, що нагадував гусячий дзьоб і не висихав од постійного нежитю. Позаочі його так і називали – «гус-

кою». Зрадника не гріх і підстрелити. Головне, зробити це непомітно. Праворуч обережно ступає тихий хлопчина з військовополонених. Він, здається, не звертає на Захарченка ніякої уваги, поглинутий перестрілкою. Отже, потрібно й собі постріляти, аби привчити сусідів.

Степан так і зробив. Стріляв неприцільно, поверх невидимих голів. Партизани посилили обстріл, і в поліційно-курсантському ланцюзі то тут, то там пролунали зойки. Степан трохи відстав, ніби для перезарядки рушниці, прицілився з коліна і зрізав ройового. Хутко підбіг і почав висуватися вперед, так само зрідка пострілюючи у бік «ворога».

– Ти куди?! – пролунав переляканий окрик взводного, котрий пробирався нетрями на правому фланзі, неподалік від курсанта з військовополонених. Захарченко озирнувся і побачив, що унтер, який до цього пас задніх, біжить навпростець до нього, – можливо, розгадавши намір підлеглого. І лише тепер помітив Степан, що прийшов ранок.

Що робити? Потрібно або стріляти, або щодуху бігти назустріч пострілам, до своїх – може, й не застрелять у цій свинцевій хуртечі... Та Захарченка випередили: взводний рвучко підніс догори руки, виставив уперед груди, як це трапляється від ножа чи кулі у спину, і впав горілиць. Степан уже не мав часу на здогади, хто розправився з цим покидьком. Боець рвонувся вперед, тонучи у глибокому снігу, пригинаючись і падаючи в замети, задихаючись од напруги, аж серце вискакувало з грудей, а язик уже не вмщувався в роті.

Он там, за товстелезною сосною, ховається партизан. Хоч би не стрельнув по своєму! А ліс уже на всю силу ріжуть кулеметні та автоматні черги. Степан про всяк випадок упав, перевернувся і примітив, що есесівці вже потіснили, обігнали поліцаїв і перебіжками, почергово залягаючи, йдуть на безпосереднє зближення з партизанами. Прагнуть перехопити ініціативу... Нічого дивного: у лісових бійців переважають гвинтівки, лише де-не-де озветься кулемет чи автомат. А ці, з ненавистю подумав Захарченко, хочуть стати мисливцями, а не дичиною. Його охопила така лють, що сили подвоїлися, і боець, щодуху розгрібаючи закривавленими пальцями сніг, поповз до товариша за деревом, щоб підтримати вогнем. Лівою гріб, правою рукою підтягував несподівано обважнілу рушницю.

Ось просто над головою дзвякнули кулі, змусивши Степана закопатися з лицем у крижану білінь. Стріляли партизани, не відаючи того, що наближається свій. Ще уб'ють! – з дивовижним спокоєм подумалось. І раптом стало зрозуміло, що він фактично дістався партизанів. Обриваючи закоцюблими пальцями гапlickи, стягнув чорну шинелю, проте не кинув, схопився на повен зріст і стрімко кинувся вперед. Не кричав,

що він – свій: у нього забракло сили й голосу. Керувався одним-єдиним покликом: добігти, залягти в цеп, поділити долю побратимів і назавжди порвати з ненависним оточенням.

Услід Захарченкові вже також прицільно стріляли, проте він не зважав. Петляв між соснами, осиками та березами, мов заєць, і наближався до мети. Упав у якусь канаву, зиркнув назад і побачив численні чорні шинелі, що густо вистелили сніг і завмерли, щоб уже не звестися. Зрідка між ними виднілися й трупи у білих маскхалатах. Поглянув уперед: за якийсь десяток метрів із-за товстелезної сосни визирнула цівка «дегтярєва» і вже поливала вогнем осмілілих карателів.

Щоб не потрапити під траси, взяв трохи ліворуч і поповз. Потім підвівся для останнього кидка. Однак щось невимовно пекуче й гостре уп'ялося між лопаток, забило подих, і юнак упав спиною на гарячий сніг. В очах попливли вогненні кола – і тут же погасли. Останнє, що подумав і за чим пошкодував, було те, що ні Катерини, ні Дмитрика він учора на квартирі не застав...

Боєць уже не бачив і не чув, як із тієї ж канави, де переводив подих перед останнім ривком, підвелися здоровань-партизан у темній фуфайці, сірій шапці, з трофейним «шмайсером», та маленька юнка у козушку й зав'язаній при підборідді такій же солдатській шапці-вушанці, з-під якої вибилися пшеничного кольору пасма. Ці двоє відходили і, минаючи Захарченка, не втримались, щоб не зазирнути в обличчя загиблого. Впізнавши, підхопили попід пахви і з останніх сил потягнули углиб лісу. А кулемет Дегтярєва іще строчив...

3.

Гітлерівцям не вдалося досягти стратегічної мети – оточити й знищити у прифронтовій смузі партизанські загони Орловщини та Чернігівщини. Проте потіснити і вклинитися між ними ворог зумів. Несучи серйозні втрати, бійці загону імені Щорса змушені були стримувати натиск оскаженілих карателів, розбившись на окремі групи. Лише таким чином можна було відірватися від переслідування й уникнути винищення.

Трапилось так, що Петро Костров з Алесею Гутянською та тяжкопораненим Степаном Захарченком так і не змогли приєднатися до своїх. Стрілянина скоро обігнала їх і почала віддалятися у південно-західному напрямі.

– Наші відходять у Семенівські ліси, – розпачливо задихнувся Костров, скинувши шапку і рукавом фуфайки витираючи піт, що заливав очі. Захарченка друзі вже вдягли в чорну шинелю і притулили спиною до сосни. Він стогнав, не розплющуючи віч.

– Нам туди не пробитися... А слід – ноги на плечі та й бігти західніше... Поки нас не зцапали!

– З пораним дуже не розженешся, – прошепотіла Алеся і витерла рукавицею сльози. Вона чудово розуміла, що вціліти в їхньому становищі – справа майже безнадійна, адже за найменшої затримки тут другий ешелон карателів виявить їх обов'язково. Про власну смерть і можливу наругу особисто над нею дівчина не думала. Проте потрібно щось винайти, аби полегшити транспортування Степана.

– Давай... – збентежилась від того, що жила виключно думкою про пораненого, – зробимо хоч якісь ноші...

Костров, котрий уже й сам подумував про те ж, витягнув із-за халяви самошитих бурок великий ніж, зрубав пару осичок та ще сосонку, зняв ремінь, зв'язав два кінці, Алесиним скріпив два інші. Сосновими гілками вони перехрестили палиці – і ноші готові. Костров сам поклав обважніле й знеможене тіло побратима, поправив на грудях німецький автомат, широко усміхнувся до подруги.

– Ну, дівко, тепер, аби тільки ти не підвела – витримала! Видюжиш – доправимо друга до місця призначення і самі врятуємось... А ні – дорого віддамо свої життя! Ой дорого...

І вирушили, спотикаючись на ямах, на Захід, назустріч невідомому. Перепочивали, падаючи на сніг, лише коли Алеся геть вибивалася з сил. Костров став нещадним і за кілька хвилин змушував дівчину підводитись, щоб продовжувати шлях. Двічі зустрічали групи карателів, зовсім поруч лунали постріли: певно, есесівці добивали якихось нещасних, котрі не зуміли пробитися крізь їхні заслони. Доводилось і нашим подорожнім опускати носилки на сніг, залягати, хапаючись за зброю. Костров додав Алесі до важкого «ТТ» одну з двох гранат.

– Використаєш у найостаннішу хвилину... З пістолета не пали – це все одно, що з рогатки по горобцях на далекій відстані. Зблизяться – тоді вже й постріляєш...

Одначе нагода постріляти, на щастя, їх обійшла. Короткий день – один з останніх у листопаді – згасав. Гаснули й сили бійця та дівчини. У пораненого відкрився жар – він марив, і партизани побоювалися, що не донесуть його живим до якогось житла. Спинилися неподалік узлісся. Зібравши сякого-такого хмизу, Петро дістав із внутрішньої кишені фуфайки шматок старої газети і спробував розвести багаття. Проте відволожені сірники ламалися й не горіли. Костров із глибокою тугою сховав коробок, обвів поглядом ліс, глибоко вдихнув повітря, аби заспокоїтися після невдачі та прийняти рішення, – і раптом застиг із відкритим ротом. Алеся побоялася тривожити товариша запитанням і

завмерла у щасливому передчутті. Так воно й було. Боєць легко, неначе й не пройшов кільканадцять кілометрів по лезу, схопився на рівні, знову глибоко вдихнув холодне повітря, посміхнувся, збив набакир шапку і повідомив:

– Чую димок! Житло! Десять поруч – житло! Ми врятовані, дівко!

4.

У печі, потріскуючи, палахкотів огонь. Небалакуча літня господиня в хутряній заячій безрукавці раз по раз заглядала до печі крізь осяяні рожевістю челюсті: не могла дочекатися, коли вже звариться в чавунці суп. Такий же стриманий господар сидів край невисокого столу, що примостився в краснім кутку під образами. Палив самокрутку. На полику за піччю стогнав Захарченко. У ногах сиділа заплакана Алеся Гутянська, періодично змочувала полотняний рушничок і прикладала пораненому до блідого чола. Степанові вже промили самогоном із зубрівкою рану під правою лопаткою і перев'язали груди лляним рушником.

Костров почувався ні в сих, ні в тих. За якийсь десяток кілометрів, а можливо, й менше, карателі оточують партизанів, шукають тих, які відбилися від загонів. Ніякої певності, що вороги не нарвуться на цю лісову сторожку і не помстяться родині лісника за них. Але куди підеш нині, коли надворі тріскучий мороз, глупа ніч, на руках жодних продуктів, а пораненого не залишиш?

Лісник, людина передпенсійного віку, збагнув стан бійця. Загасив об припічок цигарку, поглянув на Бога-отця, котрий суворо стежив за присутніми, які не палили світла, і мовив глухо:

– Сьогодні, думаю, вже не з'являться. Вони лісів і вдень остерегаються... А завтра – дасть Бог день і думку добру. Якби тільки парубок ваш витримав...

– Лікаря б йому, – напівзапитально продовжив тему Костров. – Поранення серйозне...

Господар промовчав – лише зітхнув: мовляв, на все свій час. А господиня вже ставила на стіл вечерю.

Лягли партизани не роздягаючись. Господар поліз на піч і довго крєктав уможуваючись. Лісничиха розстелила рядна і перину на підлозі в кухні – для Кострова. На пропозицію перейти до неї на ліжко в суміжній кімнатці Алеся не погодилася: вона доглядатиме пораненого. І хоч стара поклала дівчині на піл подушку, Гутянська відсунула її вбік. Притулилася спиною до теплої лежанки і, при світлі повного місяця, пильно вдивляючись у змарніле обличчя любого, думала...

5.

Сьогодні вони дивом порятувалися від загибелі. Ворог не шкодує нікого: стріляє, вішає, спалює, але потрапити в його лабети дівчині, казали, ще страшніше. Алеся уявити не могла, як поводитися б там. Зрадити товаришів по зброї – не змогла б, та чи знайшла б у собі сили витримати тортури? Її досі лякає вигляд закривавлених, пошматованих осколками та кулями тіл. І це, незважаючи на те, що протягом останнього місяця їй довелося бачити таке мало не щодня у лісовому шпиталі, де підсобляла фельдшерів при операціях.

Ні, коли боїшся мук, ліпше зразу розлучитися з життям! Алеся швидше б перерізала собі чимось горло, ніж виказала місце розташування заgonу...

Але, певно, жахи минулися. Тепер потрібно виходити Степана. Йому вдалося вирватись із ворожих лабет, проте фашистська куля все-таки наздогнала... Петро зразу ж, першої хвилини зустрічі, попередив лісника, хто вони. Він не став застерігати господаря про відповідальність на випадок спроби видати їх окупантам чи поліцаям – Костров просто попросив надати їм притулок, доки вони придумують, що робити з пораненим. І якби господарі відмовили, вони б понесли Степана далі в пошуках добрих людей. Та лісник з дружиною, знаючи, як розправляються німці з тими, хто допомагає партизанам, виручили. Зрозуміли і зробили все необхідне.

Степан марив – буркотів щось незв'язне, метався на полу, відкидав голову то в один бік, то в інший. Він увесь пашів.

Алеся бере його важку долоню – вона гаряча, торкає колючу, неголену щоку – гаряча. У хаті напівморок і тепло, що розморує. Але спати – не можна!

Чи змогла б вона зі Степаном-Степаночком прожити в цій лісовій хатині увесь вік, як прожили оці небалакучі люди? Певніш за все, що ні. Ремесло актриси обирають ті, хто прагне публічного самовираження, мріє бачити сяйво захоплених очей і чути бурхливі оплески. Як винагороду за повторення людських доль, за переконання глядачів у достовірності зображеного на сцені чи перед кінознімальним апаратом. У цьому фахові є щось хвастливе і водночас – запобігливе: з одного боку, завжди хочеться вийти на головну роль, з другого – вгадати, чого саме очікує від тебе глядач.

Самолюбство, прагнення лідерства притаманне чи не кожній людині. Учень мріє перевершити здобутками вчителя, і справжній учитель підтримує наміри вихованця. Ось і вона, юна, сказати б, зелена актриса

протягом першого року в театрі заздрила провідним акторкам, а вимушена була задовольнятися переважно епізодичними ролями.

Якось прима театру, котру молодь недолюблювала за крутий характер, а старші – за успіх, уловила Алесин настрій і, погладивши по материнському дівочу біленьку голівку, сказала зі смутком: «Дитино, у тебе все це – ще попереду... і квіти, і овації, і бенефіси... Тільки найпрекрасніше – юність і крилаті мрії – тоді, на жаль, залишаться позаду... Успіх – найчастіше супутник сивини. Так що не квапся, дочко!»

З того вечора Алеся ходила на всі репетиції, в яких була зайнята прима. Вона обожнювала її – і вже не за овації, а саме тому, що провідна актриса мала серце. Тільки, як довідалася Гутянська, щастя особисте (а чи можна ділити щастя на розряди: особисте, трудове?) вирвалося з рук. Чоловік, артист небезталанний і віком під п'ятдесят, погнався за юним щастям і виїхав із міста.

Невже подібне могло б спіткати і їх зі Степанком-Стьопою? О ні! Якщо вона покохала – то це до гробової дошки! Але... чи любить він її? Про кохання вони жодного разу навіть не обмовилися за всі півтора місяця знайомства – не до освідчень було... Проте його очі... вони так виразно промовляли... Та й хіба обов'язково отак зразу освідчуватися? То лише на сцені та екрані можливе. А в житті – все від обставин залежить. Усякому овочу, казав тато, свій час. Прийде пора – і слово мовиться саме собою. Без поспіху й принуки, бодай і внутрішньої.

Вони одружаться, повернуться до Гомеля. Степан влаштується на роботу... А який у нього фах? Цього Алеся не знає. Здається, трохи попрацював після закінчення десятого класу пастухом... А втім, це пусте! Фронтівикам і партизанам по війні роботи стане. Відбудовувати он скільки доведеться. А відбудуємо міста і села, заводи, колгоспи, машинно-тракторні станції – кожен зможе вивчитись у технікумі чи інституті, обравши професію до душі. Радянська влада не кине своїх захисників напризволяще, тому що її діячі на всіх рівнях – люди з трудового народу. І настане радісне, чудове життя – значно заможніше від довоєнного.

Алеся ж повернеться до театру. За ці два-три роки підросте, збагатиться таким досвідом, що не соромно стане грати життя! І на афішах багатьох міст Радянського Союзу з'явиться – крупно! – ім'я Алесі Гутянської, народної артистки, що за короткий час полюбить тисячам і тисячам глядачів. Про неї напишуть газети, а режисери, відомі митці, запрошуватимуть у великі театри...

...Застогнав Степан: «Пити... пити... дайте пити...» Метнулася з полу, навпомацки знайшла на табуреті поруч з відром металеву кружку, зачерпнула холодної вологи і, піднявши обважнілу, гарячу голову коханого,

поволі влила в рот дещицю. Степан таки прийшов до тями, бо знову попрохав води, і дівчина напоїла його.

– Хто тут? – напружуючись прошепотів боєць і спробував підвестися на лікті, проте, знесилений, знову впав головою на подушку.

– Я, це я – Алеся, – збуджено-радісно шепотіла у відповідь: її Степаночко житиме! – Не підводься, тобі не можна... Ми у своїх...

– Де партизани? Де ми? Хто ти? – він знову впадав у марення. Проте Алеся не могла вже мовчати.

– Ми – партизани. Ми у лісниковій хаті. Лісник – наш. Не розмовляй, любий... Ти поранений, тобі не можна... Я з тобою, я – Алеся Гутянська, партизанка. Тут і Петро Костров. Засни – і тобі полегшає. Поговоримо вранці...

Захарченко впав у забуття. Алеся сиділа в узголів'ї і безголосно плакала – сльози капали Степанові на лице, дівчина витирала ті гарячі чисті росинки любові й співчуття просто долонькою, пестила його волосся, і було їй так любо, так легко і так тяжко, як ще ні разу в дев'ятнадцятирічному, короткому житті.

І не здогадувалася Алеся, що війська Західного, Брянського та Калінінського фронтів виснажили гітлерівську групу армій «Центр» настільки, що 5 грудня розпочнуть контрнаступ, котрий ознаменує початок розгрому фашистів під Москвою та крах надій ворога на коротку легку перемогу над Радянською країною, її гордим, велелюбним народом. До того часу залишалося кілька діб...

м. Коротківка

У нас у гостях літературна студія Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Шановний читачу, вихованці літературної студії Ніжинського державного університету знамі читачам «Літературного Чернігова». Свого часу на шпальтах журналу дебютували добре відомі нині письменники Анатолій Дністровий, Олена Степаненко, Анна Малізон, Тетяна Винник, Оксана Марченко, Тетяна-Марія Литвинюк та інші.

Сьогодні вашій увазі ми пропонуємо добірку поезій нової генерації літературної студії.

Молоді поети різні за світобаченням, за естетичними смаками, але всіх їх об'єднує палка любов до України і її народу.

**З повагою, керівник літстудії
Олександр ГАДЗИНСЬКИЙ**

Валерія ЛАЗЕБНА

Народилася 10 жовтня 1993 року. Навчалася в Конотопській міській гімназії, зараз – студентка V курсу філологічного факультету НДУ імені Миколи Гоголя. Член літературної студії «Джерела Конотопа», переможець обласного конкурсу «Проба пера» (2008 р.), лауреат конкурсу «Орфей». Має публікації в альманахах «Весняні кольори» (Суми, 2006), «Земляки» (Київ, 2007), «Слобожанщина» (Суми, 2008), «Конотоп молодий» (Конотоп, 2009), «Джерел натхненна сила» (Конотоп, 2013 р.), «Літературний Чернігів» (2014 р.), у місцевій та обласній пресі.

* * *

Загорівся сірник від бажання побачити світ.
Замало повітря, тому йому зовсім не весело.
Вогонь на плиті по колу. Тяжкий ритуал набрид.
Це коло незвичне. Мабуть, для жертвопринесення.
Вона знову сама. Зігрівается чорною кавою,
На папері від болю щось сіре й страшне малюокає.
І забула давно, що значить – бути ласкавою,

І не плаче, бо серце покрилось пилюкою,
І нервує, бо ручка майже не пише...
Вона знову сама. І бачить, як пада в безодню
Цінний погляд вогню. І замовкне вже скоро тиша,
Бо дістала її за роки, за вчора й сьогодні.
І збивається ритм. І погасло раптово світло,
І занудило стіни, і горло здавило, здається.
Занесло, закрутило – чомусь це життя набридло,
І чашка з кавою от-от впаде й розіб'ється,
Як падало небо на плечі вітам у зливу.
Як блискавка простягала руки й зникала,
Так зникли надії: нестримно побігли й квапливо,
Розбіглись, мов миші, у різні провулки кварталу.
Тепер її голос замкнутий в декількох стінах,
А доля продовжує своє помилкове креслення.
Вона не жива. Душа потонула в провинях.
Це коло вогню для її жертвопринесення.

* * *

Ти її не побачив, а, може, побачив не ту
Серед тисяч вогнів і мільйонів німих проекцій.
Мій відважний пілоте, узявши таку висоту,
Вже ніколи не склеїш назавжди розбите серце.
А вона говорила: «Мамо, люблю його.
До свого забуття і нової нестерпної ночі. –
Зі сльозами змішавшись, розлився по небу кагор. –
Мамо, я так не хочу».
Мені вітер кричав крізь планети: «Любові нема».
І своїм відголоссям неначе дивився в воду.
А ти сльози мої, не скривившись, випив до дна
І рукою царя обіймаєш свою свободу.
Я тебе пробачу. І ніби уже не болить.
І тебе відпущу, хоча вітер сильніше душить.
А ти будеш щасливим довіку хоча б на мить,
Віддавши за це світам і тіло, і душу.
Ти її не побачив, тривимірну і просту,
Хоча клявся любить більше Бога, сильніше за себе.
Мій відважний пілоте, узявши таку висоту,
Від знемоги впадеш, розбивши холодне небо.

* * *

Він – крізь пальці. Вона – крізь сльози. І так до ранку.
Бо найважче іти від того, хто відпускає.
І вона, ніби ніч чи якась там німа квартирантка
Лимонного місяця добрий шматок кусає.
І те, що здавалось природнім і досить звичним,
Її зламало...
Той світ стає трохи більшим за попільничку,
А світу навколо раптом стає замало.
Немає нічого. Гойдалки за аптекою,
Якесь DVD, пляшка теплого, та домашнього...
Який став дорослий, маленький мій хлопчик Монтекі.
Крізь пальці дивляться люди, коли їм страшно.

* * *

Вже осінь достигла, і я не тримаю зла.
Руки розм'якли, тож я не тримаю нічого.
Слабка гравітація. Ніч у манджеті пливла,
Я ж падаю вгору по крапельці прямо до Бога.
Змінити хоча б одну мить серед пахощів трав,
Щоб інша планета, де зорі ясні до оскоми,
Щоб лікар якийсь на частини тебе розібрав,
В новій упаковці доправив до мене додому.
Бери олівець, від руки домальовуй пунктир –
Рука ще тремтить, назбираєш на кардіограму.
Круговерть поверхів, та серед потоків квартир
Він знайде ту саму.
Кінець гравітації. Спалах зчорнілих ворон.
Сусідка пригляне, хай дівчинка змінить окопи,
Бо схудла. Його крик як останній патрон
Зачинені двері зустрінуть єхидним циклопом.

* * *

Ніч підслуховує місяцем-вухом,
Кидає в небо недопалки-зорі.
Нібито вчора зустрічною смугою
Ми автостопом до Арізони.
Дерева у поспіху гублять листя.
І ми спішимо, хоча нам стонадцять.

Кудись проводжає ледь тепле місто,
Та загортає в крило автостанцій.
Тільки б не завтра остання осінь.
Трохи пізніше – й подовжим загранку.
Не відпускай мене. Кави досить.
Десь на годину, а, може, до ранку.
Переночуємо. Потім додому.
Надто дешеві квитки для вигнанців.
Ніч не підслухає, як невимовно
Ніжно стискаються стомлені пальці.

* * *

Не лякайся, маленька, це просто приходить зима.
Вона зайде і сяде за стіл, наче кругла відмінниця.
Поговориш із нею про те, чого досі нема.
А усе, що було, маячня і дурна нісенітниця.
Не лякайся. Це всюди, де оком не кинь.
Люди ходять по лініях, в сує не згадують Бога.
Просто болем і димом вгорі розлетілася синь.
А він дивиться так, наче більше немає нікого.
І ти виболиш все. Доки сніг замітає сліди,
Загортає у ковдру від сірого, чорного світу.
Поговориш із нею, слухняною, саме тоді,
Коли вогник недопалка стане останнім світлом.
Не лякайся, маленька. Ще рано. Ще ранок. Пітьма.
День зав'южить, зав'яже, згорить, як натомлена свічка.
І розкажеш, мабуть, як болить, коли він обійма.
... офіціантка замінить тобі попільничку.

МИКИТА МИСНИК

*Народився у м. Чернігові у 1994 році.
Після закінчення загальноосвітньої
школи №20 вступив на філологічний
факультет Ніжинського державного
університету імені М. Гоголя, де вивчає
українську та англійську філологію.*

*Студент III-го курсу. У колі захоплень – поезія, графіка, музика.
Ці вірші – перша публікація у часописі.*

Чи бувала ти над світами?
Цього я не знаю.
Тримаю тебе так тендітно,
Подих завмирає.

Чи ти чула що-небудь про спину?
Дозволь розказати.
Малюю уздовж лінії,
Руки віднімає.

Чотири чи п'ять? –
Питаю про струни.
Твій стан наче скрипка,
Дозволь же заграти!

На першій струні –
Ритм серця буде.
Наспівую твою пісню,
Дивний сон осягаю.

Купаюсь в очах твоїх,
П'яний захлинаюсь.
Покірно на дно йду,
У тобі помираю...

Струна друга грає,
З лав смерті вертає,
Долиною тихесенько
Молитва лунає.

Тиша смерті холодом
Дихає в тил.
Твоя свічка все ще
За мене палає.

Не загасне кохання,
Не розірвуть струну,
Хай диявол о світло
Пазурі зточить.

Тихо грає четверта
Й третя струна,
Точно знаю, ти –
Посланниця з неба!

Esse quam videri!

Я вірю в те, що сховали
всередину нас,
Пронесли світами, палати
віддали наказ...
Кричати, кидатись з долею
в бій,
З поспіхом бігти в напрямку
мрій!

Вгору, через сніги, ноги в
заметях грузнуть,
Але це те, через що ми маєм
успіх,

З поспіхом рушивши, дістававши
меч із серця,
ти ретельно відчуватимеш
what am I made of?

Тернистий шлях та перепон багато...
Це ти?! На колінах?!? Ноги натерли взуття?
Хапайся за руку, понесу на плечах!
Прошепчу: «Esse quam videri!»
І виграє молодість в досвіду,
сховається бруд у шпарини,
а я гордо піду по дорозі,
несучи тебе на плечах.

Щойно пробудились,
а ще й світанку не бачили.
Не жили сини, не кохались.
Босими ногами по їй безкрайї
роси не збирали.
Не ніс вороний по ниві широкій,
буйний вітер чорні кудрі
над ланами не пестив.
А вже де літа їх, вогнянії,
хіба в Бога питаєш...
Летить мрія голубом в полі,
Ярило сідає,
а її ворон чорний кігтями
в небі роздирає.
Не хочеться поля кров'ю
вкривати,
а тим більше на коліна
перед ворогом ставати...
Збирається нишком козак
мандрувати,
хай мати не знає,
як бандура грає...

Наталія ПАШУК

Народилася 03.03.1992 року в місті Прилуки. Зараз – студентка V курсу філологічного факультету НДУ імені Миколи Гоголя. Згадує, що перший вірш написала в четвертому класі. Переможець міських та обласних олімпіад з української мови та літератури. Має публікації у міській та обласній пресі.

Триптих «До тебе»**1**

Полон очей – і в небо до зірок...
А завтра ми – згораючі комети,
Я не вгадаю хід твоїх думок,
Бо летимо – на різні дві планети...

Все залишається таким, як і було...
Каміння ледве точиться водою,
І як мене в це божевільля занесло?
Але я іноді сумую за тобою.

2

В розбитих вікнах відповідь шукаю,
А під ногами стелиться туман...
Якийсь непотріб я в руках тримаю –
А може, це і є самообман?

Десь зникла вся моя нестримна сила,
Плететься думка у незвідані світи.
Хтось з часом подарує мені крила...
Скажи тоді чому цей хтось – не ти?

3.

Ми день і ніч. Ми літо і зима...
Ми зовсім різні і мелодія єднає.
Мене полон твоїх очей трима,
А в серці ніжна музика лунає.

Це сон двох душ. Це небо без зірок,
Що розтає на ранок. Не боюсь –
І я лечу – в полон твоїх думок
Лиш раз. На мить
І більш не повернусь...

Мирослава ГОДУНОК

Народилася 1994 року. Призер шкільних олімпіад. Зараз – студентка ІV курсу філологічного факультету НДУ імені Миколи Гоголя. За словами юної дівчини, треба йти «з босими ніжками і з чистим серцем по життю...»

*Хочу, щоб ніколи,
ніколи не зачерствіло серце.
(М. Стельмах)*

БУВАЛО...

Бувало – ви, зустрівшись, усміхались,
Бувало – поглядами кохались,
Бувало – щастя вас переповняло...
Бувало
Бувало – вишневе листя нагадувало запах троянд,
Бувало – розмови до ночі тривали,
Бувало – усмішка з вуст не зникала...
Бувало ...

Бувало – мрії не залишали,
Бувало – долоні пітніли при згадці,
Бувало – вона світилася сонцем,
Бувало – дурниці творила,
Бувало – тобі подзвонила,
Бувало... бувало, що першою тобі написала,
Буває, що відповіді взаємної ще досі чекає –
А пристрасть згасає..
А серце забуває..

* * *

Ти знаєш – на вулиці знову весна,
Проміння тепла торкається тіла,
Пахуча роса – нестримна сльоза;
Самотня у саду лиш слива

Ти знаєш – буває надходить гроза –
Вольове бажання забутого серця...
Дитинно торкаюся поглядом неба...
Ти знаєш – на вулиці знову весна.

* * *

Тиха вулиця з розбитими ліхтарями,
Замерзлі квіти, та не від морозу,
Запах залишеного давно сніданку
З півсерцем на підлозі.
Темна вулиця з мертвим коханням –
Забута, знецінена, згублена, тиха –
Вона вірно чекає подиху літа.

* * *

А десь же є любов,
А десь весна щоранку,
А десь блакитна кров
Пливе у річці Щастя;
На серці грає арфа.

Там сонце золото пряде,
І місяць з зорями на «ти»,
Там у вогні нові пісні
Розтрощеної арфи.

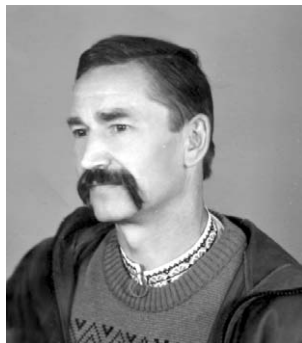
* * *

І ось лежать в осінніх хмарах
Обзолочені, красні, опалі,
Загубились в холодних дощах –
І на скроні роса... не зів'ялі.

Відчуваю вітер на долонях,
Серцем чую голос матерів,
На трояндових могилах
Юних, невинних птахів.

Не літали вони над морями,
Не знаходили щастя політ,
Облетіли лиш чорнії хмари:
І побачили сонця zenit.

Михась ТКАЧ

ОДНОГО СЕРПНЕВОГО ДНЯ

Ще зранку Марину мучило якесь бентежне відчуття. Кортіло якнайшвидше повернутися з дитячого садка, де працювала вихователькою, додому, щоб дізнатися, що там. З думки не сходив Михайлик – її прийомний син. «Може, що сталося..?» – хололо в грудях.

Вискочила на подвір'я, а серпневий день прихилився до вечора. І сонце, що заплуталося в білі павутиння хмар, наче в «бабине літо», пригасло і помітно засмутилося. «Воно як і людське серце – то радіє, то за чимось сумує. Інколи і йому стає нелегко, тільки ми не помічаємо, – прийшло в голову жінці. Ступила кілька кроків і ніби спіткнулася: перед нею на сірому асфальті лежав єдиний прижовклий кленовий листок. Щось промайнуло в її свідомості трепетно-ніжне, як бувало в дитинстві. Цей зів'ялий листок, що одірвався від гіллі першим, так гостро нагадав їй про наближення осені. І неспокій, що ніяк не полишав її цілісінький день, знову посилився.

«Ще така зелена крона довкола, а він згорів», – подумала. І враз перекинулася на Максима – свого чоловіка. Згадалося його обличчя, коли він лежав у домовині. Чимось схоже було воно на цей листок. Три місяці вже минуло, як привезла Марина його з Донбасу. Нахилилася і підняла

той листок, тяжко зітхнула. Відчула, що сама себе загнала в болючий кут.

Бігла до свого будинку, а до тої печалі додавалася тривога за Михайлика. «Де він зараз?» Гнітило, що зовсім вибився з-під контролю. Тільки прикросі від нього та хвилювання. Чкурне з дому на увесь день – і шукай його. Уже півроку, як привела цього дев'ятирічного хлопця з інтернату в свій дім, треба звітувати перед соціальними службами, а що їм казати – не знає. Хлопець веде себе якось незвично, неадекватно, часом агресивно. За цей час жодного разу не назвав її мамою. І робити нічого не хоче, тільки телевізор дивиться або біля комп'ютера сидить. Ото книжки по всій кімнаті, просить Марина, щоб позбирав – як і не чує. Або почне кричати: «Не буду! Мені тяжко. Я їх не розкидав!» З першого дня заявив, що не їстиме каш і супів. Хочє, щоб купувала щось смачне. Дуже любить сосиски – ріже їх ножем і смакує. Інколи візьме ножі і грається перед очима Марини. Просить, щоб поклав – не кладе. Або каже: «Я буду вбивцею...» Бігає по кімнаті, стріляє з іграшкового автомата. Іншого разу розмалює обличчя червоною фарбою – і до Марини: мовляв, дивись, я ранений. А вчора, як тільки забіг з вулиці в хату, заявив: «Я в'ю її!» І відразу сховався в кімнаті. Сяк-так Марині вдалося дізнатися, що сталося: сусідка Ольга при друзях обізвала хлопця «неблагонадійним».

«Що з ним робити? – запитувала в себе Марина. – Поки Максим живий був, то той якось знаходив з ним спільну мову. Брав з собою, коли їхав на Десну. А зараз все самій треба – і виховувати, і гроші шукати. Максим, як взяли дитину в інтернаті, мав гарну зарплату. Як я буду тепер з ним жити на ту жалюгідну соціальну подачку та ті копійки, що в садку заробляю? – заболіло їй. – Ось у школу через тиждень мушу виправити – і книги, і джинси, і взуття нове треба», – задумалася. Згадала про ті гроші, що збрала, розмірковувала чи їх вистачить, коли так ціни стрибнули. Незчулася, як до свого під'їзду добігла. І тут хтось озвався до неї:

– Марино!

Підвела голову, оглянулася. То сусідка Ольга.

– Ти вже знаєш про Михайлика? – підступилася ближче.

– А що з ним? – у грудях Марини похоло.

– Сьогодні мій Славко похвалився, що має двісті гривень, – в очах жінки промайнуло щось зрадливе. – Навіть показав двохсоту купюру. А коли спитала, де взяв, то зізнався, що дав йому твій Михайлик. Ніби-то й іншим хлопцям роздавав гроші, купував їм дорогі цукерки. Ти поговори з ним, де він їх узяв?

– Гроші..? Мій Михайлик!? – розгубилася Марина, ще не усвідомлюючи до кінця, що то значило. І в ту мить обімліла, страх скував їй

вуста: здогадалася, які то гроші він роздавав. Сусідку слухати не стала – кинулася до дверей.

Уже в під'їзді промайнуло в голові: «Мабуть, знайшов ті, що збрала йому на одяг!?» Від цієї неочікуваної новини підступилося до неї щось недобре, тяжке, навіть підступне і штовхнуло її на думку, яка раніше не могла навіть і в голову прийти, а зараз завирувала нестримно: «Добре, що не усиновила. Поки виховую як прийомну дитину, то можна і відмовитися, повернути... Якщо справді роздав гроші – відведу до інтернату. А що мені робити з ним?»

У кімнату влетіла, не відчуваючи під собою ніг, мов вихор, кинулася до шафи, просунула під білизну руку, де мав лежати гаманець з грошима, але його там не було. Вмить обімліла, повітря забракло.

– Боже мій! Забрав... Що ж це таке? Михайлику! – вихопилося у неї з грудей. Але хлопець не озвався. Стояла біля шафи кілька хвилин, мов закам'яніла, затим відступила до вікна. І тільки тепер відчула, що й досі тримає в долоні прижовклий кленовий листок. Хотіла викинути, але стрималася, розпрямила і поклала на підвіконня. Знову мимохідь подумала про осінь. Щось заворушилося всередині: вперше підступило відчуття самотності. На очі накопилися сльози, хотіла дати їм волю і тут побачила Михайлика на дитячому майданчику, в колі таких, як він хлопчаків. Ледь стримуючи хвилювання, прочинила вікно, гукнула:

– Миша!

Той підвів голову.

– Ану йди швиденько додому.

– Чого? Не піду. Я тільки вийшов, – почав упиратися хлопець.

– Я що сказала! Повторяти більше не буду, – мовила Марина досить сердито. І відійшла від вікна. І тільки Михайлик з'явився на порозі, відразу напалася:

– Ти взяв гроші у шафі?

– Що ти вигадуєш! – настовбурчився хлопчина. Сірі очі його заблищали, затим вогник у них погас.

– Ану підійди сюди.

Той нехотя зрушив з місця, зробив кілька кроків і зупинився оддалік, якимось боязко дивлячись на Марину. Вона підступила сама і відразу торкнулася його кишені, нараз застромила туди руку і витягла гаманець, той, в якому зберігала гроші. В ньому лежало всього дві зім'яті десятки.

– Ти кого дуриш!? Нащо ти їх взяв?

Михайлик дивився на Марину розгублено і мовчав.

– Я тебе питаю! – насадала жінка. – Де ти їх подів, роздав хлопцям? Для чого? Кажі!

Хлопець переступав з ноги на ногу, м'явся, не хотілося йому говорити, відтак промимрив:

– Я хотів зробити добро друзям. Ти ж мене вчила цього.

– Їм добро, а собі і мені зло? – наче застогнала Марина: вона вже ледь стримувалася. – Я ж їх півроку збирала, щоб купити тобі щось новеньке до школи. А тепер в чому я тебе виправлю? У цих подертих штанцях і стоптаних черевиках? Ти ж не бережеш нічого. Глянь на себе.

Михайлик, що весь час уперто і здивовано дивився на Марину, певно, ніяк не розумів, у чому його вина і не визнавав її, нараз опустив очі, глянув на свої черевики.

– А мені і в цих добре, – промовив і задержувато посміхнувся.

– От і будеш у них ходити! – нерви в Марини напружилися так, що ледь не вхопила хлопця за вухо. Вона ладна була кусати його від злості. – Смішно йому. Ти розумієш, яку ти шкоду вчинив? Три тисячі розвіяв. Отаке безголов'я. Де подів, кому віддав? – не вгамовувалася жінка. – Як оце з тобою жити? Взяла на свою голову. Зараз зберуся і відвезу на Подусівку, до інтернату.

– Ой-ой, залякала. Ну й шо? Мені там буде ще краще, – заявив хлопець чванькувато, але помітно посмутнів на обличчі.

– Краще? От і добре! Замучив своїми витівками, – зірвалося з вуст Марини. Вона вмить опинилася біля шафи, дістала нові сорочку та штанці і подала Михайлику. – Переодягайся!

Той якийсь час стояв і дивився на Марину, певно, сподівався, що вона жартує, а коли побачив як поспішно складає його одяг у валізу, поволі одягнувся у нове і відразу заявив:

– Коли так, то я заберу свій автомат.

– Забирай. Все забирай, що я тобі подарувала – і планшет, і книги та зошити. Тепер там будеш учитися, – Марина настільки була роз'ятрена, що на ній все горіло. І біль, і гнів – все змішалось до купи і зробили її надто жорстокою. Вона розуміла, що робить щось не те, можливо, неоправдане, аморальне, але якась сила не дозволяла їй відступити від свого наміру.

Вийшли на вулицю, проїхали кілька зупинок до Подусівки, а там пішли пішки. Дорогою Михайлик поводив себе якось дивно: зовні був ніби байдужий, але часто оглядався на людей, теліпав головою, інколи емоційно реагував на щось побачене, незвичне для нього, озивався до Марини, вигукував: «Дивись -дивись! Що то з ним?» І голосно сміявся. І разом з тим на дитячому обличчі можна було помітити тінь розгубленості і смутку.

Марина майже всю дорогу мовчала. Їй було тяжко, нестерпно боляче від того, що все так складалося. Вчинок свій усвідомлювала, добре розуміла, що в інтернаті його не вітатимуть, можливо, не візьмуть дитину назад без дозволу соціальних служб, але налаштована була рішуче. «Якщо не візьмуть – залишу на подвір'ї установи», – з'явилась думка. Жінка й досі не могла врівноважитися. Бунтувала душа, наче хтось рвав її на шматки. Хотів же мати дитину і покійний Максим, бо за десять років подружнього життя так і не розжилися на свою. І тепер такий фінал.

Прийшло в голову, як все почалося, скільки було мороки, поки з'явився в їхньому домі Михайлик. Перевіряли стан здоров'я, цікавилися квартирою, щоб достатня була житлова площа, доходами, потім шість місяців ходила на курси, вчилася, як виховувати дитину, і тільки потім їй зателефонували з соціальної служби «Прийдіть, виберіть дитину». Пам'ятає, як ті слова вивели її з рівноваги. Йшла тоді до інтернату, а радість затьмарювалася тим, що вона мала вибрати дитину як якусь річ чи тварину. «Ні, я дитину вибирати не буду, яку покажуть першу – ту й візьму», – загадала собі.

Зайшла до зали, де показували сюжети про дітей. Першим на екрані з'явився хлопчина, якого звати було Михайлик: невисокого зросту, рухливий. Мав розкуйовджене русяве волосся, сірі очі. «Чимось схожий на мене», – подумала. А потім дізналася, що і день народження його співпадає з її датою. Зустрілася з ним уперше у лікарні, бо якраз захворів. А вже як виписали через кілька днів, то повезла його разом з Максимом до Макдональдсу. Там він намагався привернути до себе увагу: говорив голосно, безпричинно сміявся, а в очах світилася неприхована дитяча радість...

Ця згадка дещо розчулила Марину, вона уповільнила ходу, глянула на Михайлика. Той уже не був такий жвавий: йшов нехотя, перевальцем, запхавши руки до кишені.

– Стомився? – спитала.

Хлопець нічого не відповів. Мовчки дивився на знайому установу, яка проглядалася по той бік вулиці.

Марина взяла Михайлика за руку і перейшла з ним дорогу, зайшли на подвір'я інтернату. Та коли підступилися до дверей, то враз спинилася, наче хто їй перегородив дорогу. «Чоловіка втратила, а тепер сина цураюся...» Від тої думки завмерла на мить, стояла і ніби дослухалася її. Терпка іронія застигла на устах. І враз похопилася – перед нею горіло, як прижовклий листок клена, сонце. «Боже, якась містика», – прошепотіла.

– Мамо! – озвався Михайлик. – Не віддавай мене сюди. Я хочу бути

з тобою... – голос хлопця затремтів. Він глянув на Марину розгублено, на очах забриніли сльози.

Слово «Мамо» почуте від дитини вперше, пройняло все ество жінки. За весь час спільного життя таким похмурим вона бачила Михайлика тільки один раз, коли ховали Максима. Зринули в пам'яті його засмучене обличчя і оті слова «Мені добре з ним було. На рибалку ходили», і така ж, як і сьогодні, нестерпно болюча дитяча сльоза, від чого в ній щось ніби обірвалося, затремтіло серце. Вона притулила хлопця до себе, нахилилася, витерла хустинкою сльози:

– Не плач, Михайлику. Чуєш, не плач. Я й не хотіла тебе віддавати. Ой, Боже, десь так вимазався у крейду, – старанно витерла на спині светрик, взяла його за руку і повела через дорогу на зупинку.

З приміщення вискочила жінка, вихователька інтернату, що помітила їх на подвір'ї, – вона впізнала Михайлика, – довго дивилася услід, намагаючись зрозуміти, що то значило, але так для неї все лишилося загадкою. І то добре.

м. Чернігів

Юрій ГРАНЧАК

Юрій Михайлович Гранчак народився у мальовничому Закарпатті 5 травня 1939 року.

Свою поетичну зірку запалив майже в півстолітньому віці, маючи за плечами 5 років педагогічної роботи, 27 роки військової вслуги. Пройшов бойові дії Афганістану та подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

З 1965 р. постійно проживає в м. Чернігові. Чернігівщину полюбив не менш ніж рідне Закарпаття, що не могло не віддзеркалитися на його творчості. Друкувався в періодичній пресі.

Окремим виданням вийшло три книги «Від гріха до покаяння», «На перевесах долі», «І спів душі, і серця біль».

Пропонуємо увазі читачів добірку віршів з його нового доробку.

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ, МОЯ УКРАЇНА**ОСІНЬ В УКРАЇНІ**

Чарівна осінь золотава,
Коли вже зібрані хліба,
В копиці складена отава,
Та зеленіє ще верба.
Коли в країні життєдайній
Ранньоосінньої пори,
Дні ласкаво-світлосяйні
І променисті вечори.
Блакить небесного кришталю,
Немов спадає до землі,
І павутини струни грають

На ще незораній стерні.
А у гаю вже запізнїла
Кує зозуля скільки днів
До першого лишилось снігу
Та до зимових холодів.
Люблю я осїнь в Україні,
Жовтий багрянець у саду
І вітру гру на павутині,
Як відпочити в сад прийду.

*Чернігів,
8.08.2013 р.*

КРАСА ПРИДЕСЕННЯ

Я п'ю красу усього світу
В полях і луках на Десні,
Їх весняного буйноцвіту,
Що зичить врожаї рясні.
Такого краю більш не знаю,
Де так співають солов'ї,
Коли іду я зелен-гаєм
Назустріч спогадам моїм.
Бачу блакить річок і неба,
Лілейну свіжість у саду,
Що вабить кожного до себе,
Тому і сам туди іду.
І все це Україна мила,
Її поля, сади, гаї,
Що увесь світ заповонила
Чарівним співом солов'їв.
Немає більш такого краю,
Скільки його ти не шукай,
Це достеменно кожен знає,
Хто раз бодай бачив наш край.

*Чернігів,
12.10.2004 р.*

СОН

Я бачив дивний сон.
Наснилося мені...
Немов стоїть у Небі трон,
В ньому Господь, як у вогні.

Беру я Господа за руки,
Молю його, щоб він сказав,
Чому він шле на землю муки,
Нас позбавляє людських прав?

Він посміхнувся, затим тихо,
Але серйозно відповів,
Мені не треба слати лихо
Та викликати людський гнів.

Хіба не дав я вам свободу
У вільнім виборі бажань,
Щоб з покаянням до народу
Ішов би кожний без вагань?

Але через свою гординю
Народ свій ставите в ніщо,
І його честь, вашу святиню,
Ви продаєте ні за що.

Ви, живучи, всі так кохали,
Що геть забули про труни.
А помираючи, вмیرали,
Наче ніколи й не жили!

Тому даремно взяв за руки
Мене ти, добрий чоловік,
Скоріш це ви для мене муки,
Які нести мені повік!

*Чернігів,
18.04.2010 р.*

КРУГОВЕРТЬ ЖИТТЯ

* * *

Ще недавно з вами в пасочки ми грали,
А сьогодні, гляньте, стали он які:
Високі і статні, вже й самодостатні,
Стрункі і красиві люди молоді!

Хто пішов в науки долать творчі муки,
Хто – на виробництво до практичних справ,
А більшість у бізнес і спортивний фітнес
Грішми визначати, в кого більше прав.

У шаленім світі Миколі і Віті
Ніколи угору глянуть до зірок,
Не те, щоб згадати чи жива ще мати,
Чи з'їла сьогодні бодай огірок...

Що б там не казали, так буває з нами,
А чому, нерідко нам і не збагнуть,
Ми йдемо роками до обіймів мами,
Щоб в вологі очі мами заглянуть.

А до того часу мамині прикраси
Лежать у шухлядах вже не перший рік,
Вони, як і мами, сумують за нами
І ждуть, коли чада стануть на поріг.

То ж не відкладаю, а сумки складаю,
Щоб зором торкнутись пересохлих губ,
Щоб її застати живу біля хати
Й устами припасти до маминих рук.

Черніїв
15.10.2013 р.

* * *

Життя, як рух, не зупинити.
Воно летить, біжить, іде
І не сховаєшся ніде,
Щоб бодай оком підглядати,
Бо ж те не знає навіть мати,
Куди Господь нас всіх веде.

Взявшись за руки, ми з тобою
У роки молоді свої,
Зачувши в серці солов'їв,
Рушили в путь за дивиною,
До плеску хвиль життя прибою,
У світ незвіданих країв.

В житті ми бачили чимало:
Сибір, Чарджоу, Афганістан,
Та в нас ще не найгірший стан,
Хоч добре вітром нас тріпало,
У нас і досі щось зосталось,
Аби життям і далі йти.

Тепер скажу тобі відверто,
Що, дякуючи лиш тобі,
Я ще живий, хліб – на столі,
Йй за те, що був занадто впертий,
Бо ж, часом, життям добре тертий,
Прошу пробачити мені.

Пробач мені, моя кохана,
За те, що я впадав у гнів,
Вдавався до недобрих слів,
Тепер це знаю достеменно,
І Богу дякую смиренно
За те, що до мети нас вів.

Ми вдячні Господу за долю,
За прожитий на землі час,
Що не прибрав дочасно нас,
А дав нам шанс життя прожити,
Себе у ньому відтворити,
Все відчувати повсякчас...
Я долі дякую за нас!

*Чернігів,
28.10.2014 р.*

МАЙДАН – 2013

На Майдані, у Києві,
Знов зібрали раду,
Там студенти знесилені
Сварять політвладу.

Вона вкрала їх надію
Ввійти у Європу,
Замість мрії пропонує
Азію широку.

Бо Азія, за Уралом,
Наших рук чекає,
Там ходити за оралом
Душ не вистачає.

Там простори ой великі
І землі багато,
Українець в тім Сибіру
Зведе свою хату

Йй буде жити в повинності
Руду добувати,
А при першій можливості
Ще й сяде за ґрати.

А Європа, та ну її,
Облиш сподівання,
Наша доля в Сибірії,
В глибоких копальнях.

Бо у нашій Україні
Брати русофіли,
Що від п'янства стали сині,
У владі засіли.

Вони все життя жирують
Вдзовж берега моря,
Наші ж матері горюють,
Вмирають від горя.

А ми будемо в Сибіру
Жати й далі горе,
Аби потім русофілів
Скинути у море.

Бо не може народ вільний,
Народ України,
Жити на землі Вітчизни,
Але – на чужині!

*Чернігів,
14.01.2014 р.*

* * *

Стоїть задуха у Росії,
Країна в бруді, у багні,
Бо Путін зерна зла там сіє,
Веде країну до війни.
Готуючи народ до воєн,
Його гартує почуття,
Нарощує гори озброєнь
І в тому бачить сенс життя.
Він на шляху до панування,
Віддавши тисячам хортів
Донбас і Крим на грабування,
Пішов війною на братів.
Йому ж бо треба Україна,
Щоб блоку НАТО рубежі
Не десь під Курськом майоріли,
А на далекім Трубежі...
«Бульдозер» нищить міць Донбасу,
Руйнує села і міста,
Та не здолати людські маси,
Бо люд тепер народом став.
Народом гордим України,
Що мир і волю всім несе
І тисячами за це гине,
Бо мир для нас – понад усе!
А Путін скупався весь у крові,
Що у Донбасі пролилась,
Відчув себе царем на троні,
Та і йому сказали – зась!
Ображений на світ пан Путін,

Приховуючи гнів, сказав:
Я поясню Європі потім,
Що в Україні я шукав.
І хочу всім ще нагадати,
Щоб кожний добре розумів,
Що нашими були Карпати
Аж до австрійських пагорбів.
Та, через м'якість Горбачова
І недолугий пацифізм,
НАТО розширився до Львова,
Кремлю загрозою навис...
То ж ми не хочем щось змінити
Або образити когось,
Ми хочем правду відновити,
Щоб нашим було місто Лодзь.
Тому ввійшли ми в Україну,
Щоб справедливість віднайти
І, хоч сини Росії гинуть,
Ми будемо і далі йти!...
Та годі! – каже Україна,
Бо дуже вже змінився час,
Ми проти, щоб війни машина
Знов прокотилась через нас!
Ми хочем вибратись з руїни,
Ця, віримо, настане мить,
Народ наш любить Україну,
Її собою захистить!

*Чернівці,
30.09.2014 р.*

УМОМ РОССИЮ НЕ ПОНЯТЬ

Мы на Россиюгнули спину,
Хотели верить лишь в добро,
Теперь Россия в Украину
На бронетанках ввозит зло.

Нас Путин щедро поливает
Из «Града», «Смерча» ЗээРКа,*
Один Господь лишь только знает
От Путина спастись нам как.

Ему Россия рукоплещет,
Что в Украины отнял Крым,
Европа перед ним трепещет,
Видя в Донбассе залпов дым.

И все ж, сплотившись, украинцы
Всю мощь страны в кулак, собрав,
Ударили по проходимцам,
Да так, что Кремль весь задрожал.

И заходилась вся Россия
Везде наемников искать,
Чтобы свободу Украины
Военной мощью обуздать.

За Украину мир вступился,
Ей, кинув, из Европы мост,
Чем Путин пуще разозлился,
На нем поставил свой «блокпост».

Мы от России убегаем,
Запутывая лисий след,
Но вновь пред нами возникает
России путинский портрет.

Видать не будет избавленья
От русской пылкой к нам любви,
А потому в переложеньях
Мы вспомним Тютчева стихи:

Штыком Россию не измерить,
Умом Россию не понять,
Но коль в победу твердо верить, –
С Россией можно воевать!

23.09.2014 г.

* «Град» и «Смерч» – системы залпового огня,
ЗэРКА – зенитно-ракетный комплекс.

ОСІНЬ – 2013

Знов журавлі у вирій полетіли,
На зміну літу осінь вже прийшла,
Хоча ще тепло в Римі і Севільї,
До нас у гості проситься зима.

Дочасно перший сніг в Карпатах випав,
Рясним дощам немає у нас меж,
Ідуть, ідуть, хоч їх ніхто не кликав,
Пливе Одеса і Надтисся теж.

Але й таке потрібно Україні,
Щоб не дрімав чиновник на посту,
Виводить повинь неробів із тіні,
Суспільства миє жилу золоту...

Майдан гуде, Дніпро насупив брови,
Країну влада в Азію веде...
Мабуть, від нас відступить оте горе,
Бо «Правий сектор» Києвом іде.

Коли пройде пора дощів осінніх,
І сонячне проміння золоте
Осяє все оновлене в країні,
Вона садами знову зацвіте.

Міцній, квітуй, чарівна Україно,
В прийдешне світле вір, воно прийде,
Бо ти зростила люблячого сина,
Який тебе до щастя приведе!

*Чернігів,
20.09.2013 р.*

ПРИСЛІВ'Я

* * *

Через вигоріле поле
Вітер завжди сильно дме,
Пересохла річка в море
Свої води не несе.

* * *

Місяць, що світить в небесній імлі,
Один він товариш на світі мені,
А той, що сховався на небі похмурім,
Стає він товариш розбурханій бурі.

* * *

В перші дні у новім році
Бачимо на кожнім кроці
Горобці на сонці знову
Про весну ведуть розмову.

* * *

Якщо кокони на гілці,
Мабуть, пташка сидить в клітці,
Коли пташка на свободі,
Коконів нема в природі.

м. Чернігів

Тетяна ЛЕПСЬКА**КОЛОШІ, АБО ЯК Я ОЖЕНИВСЯ**

Не смійтеся, але тому, що я оженився на найкрасивішій у світі дівчині, я справді завдячую колошам.

Я – звичайний сільський парубок. Ну, хоча, любі, Боже, правду, таки трохи відрізнявся від інших, бо був із заможних та ще й хвершал, як кажуть у нас у селі. Лікарем я став уже пізніше, коли відгриміла громадянська. На імперіалістичну ішов фельдшером і після революції працював у сільській лікарні. Ну, і одягався я відповідно своєму «сану». Були у мене сорочки і лляні, і полотняні – вишиті, і калінкорові, штанів з півдесятка, два костюми. Все це я шив у Федора Чокола, тут же у Дівиці. Чоботи теж замовляв у місцевих шевців. А от по черевики їздив до добрячого майстра у Прилуки. Ото саме там і зустрів я свою Олю.

У різнобарв'ї хустинок, картузів, брилів та капелюшків недільного натовпу прямо на мене, не торкаючись землі, пливла Краса. Стан рівнісінький, як виточений, хода легка, кажу ж – пливе. Сукня на ній світло-лілова і такі ж квіти на солом'яному капелюшку. Ну як та статуя у кам'янському маєтку! Ось вона порівнялася зі мною і навіть поглядом не зачепила, бровою не повела. А я ж очей відвести не можу! Як заворожений пішов слідом за нею. Скажу по правді, і я ж був гарний парубок. Не хвастаюся, але що було, те було. Словом, познайомилися ми. Хіба мені досвіду позичати, як з дівками балакати. Коли глянули на мене оті тернові очі, так я зразу ж і втопився у них. А як вуста вимовляли Оля (приємніших звуків я не чув зроду), то ледь стримався, щоб не припасти до них і пити той мед аж допоки не вип'ю до дна, аж поки не вп'юся. Їй-Богу, то було кохання з першого погляду. Бувало ж ходиш до дівки і вечір, і два, і тиждень, придивляєшся, зважуєш, порівнюєш. А на досвітках і підночуєш... Але, щоб оце як заворожений, такого не

було. Не те, що по самі вуха, а до останньої клітиночки весь наповнився почуттям. Значить, думаю, це Доля.

Стали ми з нею зустрічатися. Щонеділі несло на крилах мене мое кохання до Прилук і вони вже мені здавалися найкращим містом на весь білий світ, бо там живе моя Оля. Раєм все-таки залишалася Дівиця, і я мріяв привести сюди мою Красу. Дівиця, правда не Прилуки, але у мене Олечка житиме як справжня пані, нічого не пошкодую для неї, небо прихилю. Та головне – любові у мені невичерпне джерело, купатиметься моя дружинька у літеплі кохання до самої смерті. Я не міг уявити її сивою бабунею, але вже тоді любив її старість. А те, що Оля буде моєю дружиною, то у цьому я не сумнівався й на краплину, бо серцем чув, що і її душа тягнеться до мене. Хоча про любов ми й не говорили. Зазвичай я проводив Олечку до її дому. Щоразу по той бік хвірточки я лишав частинку себе, але і з собою віз пригорщу дівочого тепла. Прощаючись, я брав її долоні у свої, довго тримав, а тоді прикладав туди, де серце вискакувало із грудей. Її тепло перетікало у мою душу і заповнювало все єство. Ось-ось вихлюпнеться. Значить пора вже сватів засилати та женитися.

Якось на неділю випала Покрова, і Оля запросила мене на обід. Садиба вразила охайністю, садом, в оселі теж чистота і порядок. Оля представила мене своїм рідним. Батько приязно потиснув руку, з боку матері – скупа ввічливість. Як і годиться родині священика, отець Олександр прочитав молитву Богородиці і всі сіли за святковий стіл. Покоївка чемно кожного обслуговувала – то підносила, то прибирала, міняла прибори. Посуд був красивий: на денцях тарілок і великих блюд гарненька селянка у барвистому вбранні посипала зерно пихатим індікам, а по обідку золотилася тонесенька смужечка. Під прискіпливим поглядом матушки мої руки зрадливо тремтіли, хоча я намагався триматися солідно. Батюшка, згідно з етикетом, завів світську розмову, а попадає все нишпорили поглядом по костюму, пильно розглядала сорочку (хрестики рахувала чи що?), то на черевики зиркне, то ледь не кожен ніготь просвердлює своїми очиськами. Затенькало тоді у душі у мене, зразу стало ясно, що тяжкувато буде мені випросити руку й серце моєї попівни. Майбутньому тестю, бачу, прийшовся до душі, а от попадає... Пізніше я називав її, як і належить за звичаєм, матір'ю, але у той момент попадає було найлагіднішим словом.

Бував я ще кілька разів у Олиному домі, у колі її родини і щоразу матушка давала мені зрозуміти, що її доня не про мою честь. А я ж то

знав, серцем чув, що ми одне для одного народжені. Усе у нас сходиться: і думки, і смаки, і мрії, і погляди, а головне – ми любимо одне одного. А може, не любить? Може, я занадто самовпевнений чи кохання мене так засліпило, що нічого не помічаю навколо себе? Ну, звичайно, вона городська і одяг на ній вишуканий. А я, як не крути, все-таки селюк. Може, й справді я проти неї маю сіренький вигляд? Так і сюртук же новий на зиму справили. Друзьки кажуть, що вдягаюся по-панському. А тут попадає скоса зиркає, а того не розуміє, що по одягу лише стрічають, а виряджають уже по розуму. Проте і її можна зрозуміти, вона ж вболіває за рідну дитину, за її долю, тому й прискіпується, тому й оглядається, щоб була потім ліктів не кусати. Та я не з тих, хто відступає. Сказав, що на Олі одружуся, значить так і буде, і я доведу попаді, що вартий її дочки.

У моду саме входили резинові колоші. Їх взували на черевики, на чоботи, на валянки. Заходиш у дім, колоші скидаєш, взуття чисте, тож сміло проходиш далі у кімнати. Все культурно. Так от, якось був я у справах у Ніжині і колега запропонував мені колоші, бо йому не підходив номер*. То був Божий промисел! Новий сюртук, нові биті білі валянки і поверх них блискучі чорні колоші! Такий одяг точно справить належне враження на матушку і розчулить її черству душу.

Не став я дожидатися неділі, а вирішив поїхати у суботу під вечір. Зроблю Олі приємну несподіванку. Запріг коня, намостив на сани сіна, заслав рядом, ще й кожуха кинув, бо морозцем брало таки. Сам вдягнув новий сюртук, шапку смушкову, білі модні валянки, а колоші поклав у сіно під рядно.

Виїхав за Дівицю. Співаю! А як же! Я ж їду до Олі, а вона й не жде сьогодні. Ото зрадіє! Я й завтра приїду і підемо з нею гуляти зимовим містом. А може, й не підемо. Може, якраз завтра і вирішу нашу з нею долю. Сьогодні освідчуся, про все домовимося, а завтра (чхати я хотів на витребеньки вередливої попаді) попрошу руки у її батьків.

Ранні пилипівські вечори сповивають вітри і заколисують сніги. Красен місяць вигукує зорі і ті одна поперед одної виходять на коло, а тоді розходяться кожна до свого гурту і сяють уже повними сузір'ями, посилаючи нам свій холодний блиск. Так завжди говорять: холодний блиск зорі. Та я певен, що це зовсім не так. Ми, земляни, просто не знайшли правильного визначення тому сяянню. Немає у нас такого слова,

* Колоші виготовлялися не за розміром, а за номером. До прикладу, на 40-й розмір взуття треба було 10-й номер колош.

яке б вмістило і описало відразу всі принади зорі. Їду, люблюся зимовим вечором. Намацав під сіном колоші. Витягнув. Вони враз заблищали під місячним саявом. Це вам не чуні! Хотів погладити їх рукою, та не сила було сполохати чудо – відблиски мільйонів зірок вигравали діамантами на моїх колошах і від того вони здавалися мені коштовними, майже царськими черевиками. Вони такі точно вкоськають попадю! Я обережно заховав їх знову під сіно, поправив рядно. Коник біжить легенькою ступою по накатаному саньми шляху, вибиваючи з-під копит по підкові синього снігу. Куй, коню, підкови на щастя! Скільки викришиш, всі мої! Яке все миле і любе навкруги! Неначе й немає довкола нещастя, розрухи, злиднів. Для чого ці війни, революції, лозунги, партії? Хіба не ясно, що людині для щастя потрібна лише її пара, любов і злагода? Люди, відкиньте оте все надумане, штучне і живіть своїм життям на своєму клаптику землі, ростіть дітей, тільки не прагніть панувати одне над одним, і тоді буде рай. До біса ті експропріації, раднаркоми, продзагони, анархісти, монархісти!.. Сьогодні я їду до Олі, і як все полюбовно у нас складеться, то завтра й риску підведу, а святий Миколай стане у підмозі, бо завтра якраз переддень великого празника – зимового Миколи. Відмови, певен, не буде, все-таки отець Олександр до мене приязний і він у своєму домі голова.

Ось і Прилуки, ось тут і дім, де живе Олечка. Цікаво, що вона зараз робить? Ну, що не чекає мене, то це точно...

Прив'язав коня, накинув йому на спину рядно, під морду сіна поклав. Далі привів себе у порядок: поправив шапку, обтрусив сюртук, штани, щоб бува де не лишилася соломинка. Дійшла черга і до колош. Я під сіно – однієї нема. Перетрусив усе – нема. Чорною гадюкою повернулася досада на самому дні душі. У прикмети вірив, я ж бувалий вояка. Думаю: «Невже невдача?» Та не вертати ж назад, раз приїхав. Рішуче збіг на ганок, постукав. Двері відчинила покоївка. Запросила у світлицю.

Отець Олександр приязно називав мене тезкою, а попадає й носа не показувала. Та найгірше і незрозуміле було те, що Оля теж не вийшла зі своєї кімнати. Нарешті з'явилася матушка і, як і завжди, прискіпливо оглянула мене з голови до ніг. «От якби колоші!» – кольнула думка. Сухо, ввічливо і категорично сказала, що я дарма сюди топчу доріжку, що Олю вони за мене не віддадуть... А далі я не чув... Ота чорна гадюка поволі обкручувала і стискала серце. Навіть не пам'ятаю чи сказав я щось у відповідь, чи попрощався, лиш за дверима аж на ганку я отямився від слів покоївки, що вийшла мене провести. «Сашо, ви не переживайте,

воно якось утрясется. Олечка весь вечір проплакала. Все поривалася вийти до вас, та матушка строго наказала й носа не витикати. Вона каже, що любить вас». Після цих слів якось легше дихнулося, та сказати щось я все-таки не спромігся, лиш кивнув головою та й почвалав до коника.

Такого приниження, такої образи я не очікував, та й не заслуговував зрештою. Я навіть і припустити не міг, що так закінчиться мій роман. Оце тобі й Доля!

Доїхав уже за Товкачівку, аж раптом погляд мій зупинився на колоші. Вона лежала самотиною на сні, все так же відбиваючи діамантовий блиск зірок. Я підвів очі на небо. Місяць глузливо поглядав зі своєї висоти, зорі перешіптувалися і підсміювалися наді мною невдахою. Тоді я спересердя схопив ту клятушу взувачку і щосили пожбурих у сонні сніги. Нема щастя, нема долі, цур і їм, тим колошам. А стільки ж покладав надій! От тобі й не вір прикметам... Бог завжди посилає нам знаки, лиш умій їх сприйняти і розгадати. Що ж, мабуть, не в той час я надумався звивати родинне гніздо.

Удома розпріг коня, завів у хлів, а сани так і лишив серед двору. Не до снаги. Спати, спати... Забути все...

Уранці, думаю, треба ж сани у повітку поставити, рядно забрати. Треба... Треба зібратися і жити далі, на цьому життє не кінчилося. Дівчат он повне село... А гадюка ж та чорна не відпускає серця. Тисне! Ой як тисне! Підійшов до саней, дивлюся й очам своїм не вірю. Колоша. Лежить собі на сні, лукаво підморгує і сліпить сонячним зайчиком. Чекай, та я ж тебе викинув під Товкачівкою! Я ж точно знаю, що викинув! Я й місце те із заплющеними очима знайду, куди я тебе пожбурих. Не тебе, видно, а твою пару. Дурень самовпевнений, бовдур, любов'ю засліплений! Ох і телепень! Від хвилювання не міг знайти колоші у сні! А мо' то лукавий так пожартував?

Швиденько вивів коня, запріг, поки той пив воду, вдягнувся за мить, як перед атакою. Мати з батьком не встигли й запитати, куди зібрався. Сімсот думок, здогадок, надій і сподівань, сумнівів і страхів перекрутили мені мізки, поки я долетів на своєму конику до того поля, куди закинув колошу. А вона, вкрита вранішньою памороззю, спокійнесенько мене дожидала серед блискучих снігів.

Пара! Є пара! Значить точно я не в той день поїхав! Який дурень у суботу, та ще й глупої ночі їде свататися?! Не зумів прочитати Божого знаку. Сьогодні ж неділя! Сьогодні й кашу весільну заварюй!

Здавалося у мого коня крила вирости. Летів, наче й дороги не тор-

кався. Ось і Прилуки, ось і той дім... Гадука десь поділася, серце вже не стискалося, а наче аж виривалося із грудей. Можливо, воно відгукувалося на такий же шалений стук Олиного серця і не могло вгамуватися, аж поки я не побачив на ганку мою Долю. Вона, помітивши мене із вікна, вибігла назустріч. Очі пестили Олю, руки ніжили тендітні пальчики, а серце вихлюпнуло: «Вийдеш за мене?». «Вийду». Гаряча хвиля почуттів накрила нас, і час зупинився. Ми стояли на ганку обнявшись і мовчали. Це була мить, коли говорили серця. Вони були близько-близько одне від одного і їм не було потреби стугоніти, шаленіти. Вони перешіптувалися. Тихесенько. Радісно. Щасливо.

Заходьте до хати! – покоївка силоміць штовхала Олю. – Панночко, замерзнете і застудитеся. Мороз же он який шкварить. А вам ні до чого зараз хворіти. Правда тепер у вас свій лікар.

Ми всі щасливо засміялися. Я випустив Олю із обіймів, і вони з покоївкою шмигнули у дім.

Я затримався на мить обмести сніг із взуття. Взяв віник та й застиг: колоші виблискували проти сонця, пустотливо пускали мені сонячних зайчиків і змовницьки підморгували...

Моєму діду Івану із Дорошенків

РАЙСЬКИЙ КУЩ

Ох і любив же Іван усе живе: і скотину, і птицю! Не те що доглядав – пестив. Тримати в чистоті – це одне, хоча й для цього треба докласти чимало сили, праці й часу. А от коли Іван заходив у хлів, йому аж груди розпирало. Гладив корову долонею, вичісував її скребачкою, купав – боки у Калини аж блищали. При цьому щось собі бубнів у вуса. Та якби хто прислухався, то почув би пестливі слова. І Катерині навіть таких не казав. А вже як телятко привела, то на милуватися ніяк не міг. Калина завжди взимку розтелювалася, то ж вносили теля в хату.

– Катерино, ти тільки подивися, як вибрикує!

– На те воно й теля, – не відводячи очей від прядива, мовить жінка.

– Та ти тільки глянь! У нього в очах аж бісики грають! Оце б тебе, бицю, та на зелену травицю!

Діти з печі дивилися на бичка, в якого бісики в очах, тоді позіскакували на долівку і давай витівати разом із телям. А ЙІван аж саяв! Миця, кішечка, враз стрибнула йому на плече.

– Ревнує стерво! Дивись, Катре, ревнує. Не на неї, бачите, задивля-

ються, не з нею бавляться. Вони ж усе відчують і розуміють, тільки їй того що не говорять. – Іван погладив свою улюбленицю, та солодко замуркотіла – статус фаворитки було відновлено.

– Знаєш, Катре, оце не виходять у мене з голови гуси.

– Які гуси?

– Та вчора у Колісниках іду по вулиці, чую гелгочуть, я через лісу й заглянув. Аби ти бачила! Такі красиві!

– А у нас що, не такі?

– Е-е, Катю, то великі, шишковасті. Так я домовився з бабою обміняти. Ми їм наших гусака й гуску, а вони нам своїх.

– Та міняй, все рівно не вгамуєшся, вже як западе тобі в душу, то полюбому на своє викрутиш.

Іван посміхався у вуса від задоволення і передчуття вдалого обміну. Тоді поліз на піч до дітей, притулився спиною до комина й заспівав свою улюблену «За Сибіром сонце сходить». Діти вже стонадцять раз вивчили її напам'ять, та батьку не підтягували, лиш зачаровано дивилися, з яким натхненням той співає. Їм уявлявся Кармелюк то в кайданах, то на вороному... «Тату, іще». І Йван затягує: «Годі тобі, Байдо, байдувати, сватай мою дочку, будеш панувати...». Після «Байди» з пристрасстю, і як здавалося дітям, неначе аж злостиво, заспівав нової: «Катерино, вража мати, верни нам Україну з першими правами...». Дітям ніяк невтямки було, як Катерина може бути вражою матір'ю. Їхня мама ж така добра!

– Катерина – то колись була цариця, що козацтво знищила... І нас...

Діти не зовсім зрозуміли, але вдаватися до подальших розпитувань не стали.

– Тату, а оту про козака.

«Темної ночі накрили очі, легше в могилі спочинув», – із сумом доспівував батько. Дочка частенько моргала повіками, по щічках котилися великі, як горох, сльози, так було жаль і дівчини, що не діждалася козака, і самого сміливця. Син став навколішки, нагнув голову і почав щось шукати на комині. Тоді Йван заспівав про зеленее жито, про великий рід. Діти підвеселіли.

– Тату, а сейгод на храм прийде дядько Микола з Гейців із скрипочкою?

– Прийде. І тітка Ганна прийде.

– І знову будете всі співати?

– Будемо! Ще й як будемо!

– І ми будемо!

Утішені діти вкладалися спати і їм мріялося про весну, про храмовий празник, чи не найкраще свято в році, коли збирався «рід наш увесь» і пісні линули аж до неба.

Через день гуси були вже в курнику. Іван ходив удоволений, неначе знайшов який скарб. До речі, про скарб. З цим пов'язані всі його помисли. Родинний заповіт такий: «Коли знайдуть Дорошенкові скарби, то будуть ділити між всіма нащадками». Ще дід наказував йому не прогавити, а батько казав, що це буде не скоро – через сто п'ятдесят років після смерті гетьмана. Та Іван не втрачав надії, що, може, той скарб знайдуть ще за його життя.

Весняне сонечко розтоплювало сніги, люди бралися до роботи. Перебрав і Йван свій теслярський інструмент. Він встигав і на землі, і в хліві, встигав і майструвати. Майстрував і за гроші, і за дарма. Ще із зими помічав, у якої вдови чи немічної баби неполадки у господарстві. Знав в окрузі усіх вдів, бо сказано ж – любив усе живе. Весною лагодив від доброго серця. «А хто їм, Катю, допоможе?» Хтось підсміювався з нього, а хтось поважав, а вдови та старі дякували і просили Господа віддячити йому за послугу і за доброту. Бувало, що й висватував яку вдову за самотнього чоловіка, тоді кумалися, родичалися. Та в більшості майстрував за гроші: дітей треба піднімати, у господарстві завжди є дірка, яку необхідно латати, лиш би встигав. Отож з весною і теслярський сезон починається. У селі мо' ще й не так кинуться на будівництво, а в Прилуках можна вже й питати роботи.

Пішов через Сорочинці, через Сухополову. Іде, милується природою, слухає жайвора. Ліс пахне набухлими бруньками, на проталинах біліють підсніжники, вже й проліски викидають синенькі колосочки, що згодом розпустяться дзвониками, берези ось-ось пустанть сік.

У Сухополовій із-за ліси на дорогу викотилося собача. Саме викотилося, бо було таке малюсіньке, що помістилося б у кишені. Іван так і вкипів серед дороги. А воно ще й дзявкотить! Дививсь-дививсь на те чудо... Ні, без нього він додому не піде! Знайшов у кишені шматочок хліба (без нього в дорогу не вирушав), присів, давай манити. А собача ж то відчувало, що людина до нього з добром, та й підійшло. Іван взяв на руки, гладить за вушком, шийку, а сам озирається, чи бува хто не бачить. У вікні ніби промайнуло чиєсь обличчя. От гад, помітили! Треба швидше тікати. Швиденько рушив, а собача в пазуху ховає...

Удома Катерина здивовано стрічає:

– О, Іване, а ти так живо?

– Катю, ось дивись! – відхилиє полу піджака, а звідти на Катерину два кумедних гудзички визирають.

– О, Господи! А це вже що?

– Собачка. Ти такої породи ще зроду не бачила. Таке ж манюсіньке, як кошения. – Іван ніяк не міг налюбуватися знахідкою.

– І де ж ти його й на що виміняв?

– Украв.

– Як украв? Іване-е... Та як же ж ти його вкрав?!

– Сам знаю, що гріх. Ну не втримався. Таке вже ж кумедне та гарнюсіньке.

– Однеси! Ще не вистачало собак красти!

Іван хахикнув, відвів очі. Воно й правда: дожився, щоб украсти собача! Так якби ж воно не було таке гарнйоне!

Коли дороги вже стужавіли і можна було їхати возом, Іван подався у Прилуки на базар. Побазарував, підходить до підводи, а якась баба тримає коня за вуздечку. Підійшов, а та бабця йому так докірливо і сердито:

– Так це ти в мене собачку вкрав?

– Якого собачку? Бабо, ви з глузду з'їхали! Я здалеку, не тутешній.

– Не забалакуй мені зуби! Я пізнала тебе. Звідки ти, знати не хочу, а собачку верни!

Хоч як не намагався Іван триматися, мовляв я тут ні до чого, сором обпікав йому не те що лице, а й п'яти, кудись все хотілося відвести погляд...

Ходив цілий вечір по хаті, носячи на руках те собача. Мицька ревниво стежила з припічка. Дітлахи щось там вовтузилися на печі. Катерина викачувала рублем випрані й висушені на весняному сонечку рушники та рядна, час від часу позираючи на господаря, який сьогодні чогось мовчав та все ходив від печі до дверей, від дверей до печі.

Уранці попорався, поснідав, запряг коня, тоді взяв собачку, зітхнувши, з жалем запхнув за пазуху, у кишеню поклав пляшку наливки і поїхав у бік Прилук. Теслярський інструмент лишився у торбі під лавою...

У Сухополовій зупинився біля знайомого двору, постукав у вікно. Вийшла бабця.

– А-а, явився, злодюго!

Собача, впізнавши голос, радісно заскавчало і почало видиратися із-за пазухи.

– Хазяйко, ви той, не гнівайтеся. І сам не знаю, як забрав.

– Не забрав, а вкрав!

– Нехай і так. Таке вже ж воно і гарне у вас. І ласкаве, само до рук прийшло.

– Ага, до довгих та хапких!

Йй-Богу, ніколи не крав. І сам мучився, що зогрішив. Я вам ось наливочки приніс, щоб не сердилися. У мене жінка таку добрячу наливку робить! Ок Пасці й буде вам. Простіть.

– Та йди вже з Богом. Спасибі, що вернув.

Весна заливала землю сонцем, зрошувала дощами, встеляла травами, квітчала цвітом. Людей виводила на поля, потихеньку збільшувала день, щоб могли впоратися з роботами. Дорошенки вставали раніше, ніж сонце сходить, бо всьому треба дати лад: хату побілити і знадвору і зсередини, двір та сад впорядкувати, та роботи тієї стільки, що аби зачепив. Та ще ж і по людях Іван теслярує.

– Чого це ти сьогодні нікуди не збираєшся? – запитала одного ранку Катерина. – Казав, до Нестеренків гукали...

– Та сьогодні треба мені дома бути, – відповів Іван, рахуючи гроші у прискриньку.

Він усе крутився у дворі: то лісу підправить, то біля воза щось лагодить, то яблуні обдивляється, та все прислухається. Вийшов з двору, виглядає, надживає... Ось і підвода. Гармоніст виграє, аж міхи рвуться, Цапок вибиває в бубон, молодь виспівує. Стали.

– Дядьку Йване-е!.. А ми навіть і не спорили, що ви ждатимете нас на дорозі.

– Сідайте з нами, до Дівичі... на вороних...

– Ну, що? – мовив Іван до парубка, не звертаючи уваги на непотрібне торохтіння гурту. – Служи добре. Легкої служби не буває, а все ж хай щастить де легше пристроїтись. Тільки б не війна!.. На, візьми, всяк у армії бува, колись як знахідка будуть. Цигарку купиш, закуриш, домівку згадаєш, село, ну, і мене добрим словом. На душі й полегшає. – Іван простягнув новобранцю три рублі. Хлопці знали цю дядькову причуду, тому ніхто і не відмовлявся, тому і припиняли підводи проти двору. Ніхто не знав чому, але така вже звичка чи традиція була у Йвана – дати грошей солдату на дорогу, напутнє слово сказати. Підвода зірвалася з місця, тільки курява з-під копит та коліс. Та пісня з переливами гармошки та передзвін і гупання бубна... «Бережи тебе Мати Божа, пречиста Діва Марія. Хай Бог помага, в добрий путь, в добрий час!» – подумки мовив Іван, бо вголос такого не скажеш...

На будівництві всюди протяги, а коли верх робиш чи вкриваєш хату, то весняні підступні вітри аж до кісточок провіують. Отож і схопив Іван нежить, а в поперек неначе хто кілок загатив. Шморгає носом, очі за-

пухли, сльозяться, а вдягає робочу одіж! Нахилитися не може, крекче, всуваючи ноги в штани, і чоботи з-під комина дістає.

– А куди ти оце збираєшся? – з розпачем в голосі обзивається Катерина. – Негодний отакий-о! Піч натоплена, давай дьогтем чи лоєм витру, та вилежишся, вигрієшся! Ну, куди йти отаким слабим?!

– Клин клином вибивають... Від чого захворів, тим і лікуйся. Від протягу заслаб, на протяг і піду, попрацюю, розігріюся, робота хворобу потом вижене.

Як Катерина не вмовляла, пішов, а хворобу й справді ніби протягом витягло.

Вертається під вечір додому, вулиці безлюдні, бо хазяїни пораються. На вигоні дитячий гомін – у цюрки гуляють, менші у квача одне за одним ганяються. І пташки!.. Позліталися з вирію, щебечуть, витьохкують, цвірінькають, клекочуть... Іде Іван і від тої краси й втоми не чує, так на душі йому гарно та тепло! Не забуває і у двори заглянути. Аж раптом в одному дворі райський кущ цвіте! Не смійтеся, їй-бо, райський! Листу немає, а гілки вкриті ніжно рожевим цвітом, та так щільно квіточка до квіточки, що неначе китиця, і не китиця, і не свіча, ну таке, як... Ну, райський кущ і все! Далі дороги не було.

Вийшла господиня, бо бачить, що Йван чогось став як укопаний, втупив у кущ очі як баран і йти не збирається!

– Здоров, Іване! Ти до хазяїна чи так щось хотів?

– Насте, а що ото у тебе за кущ цвіте?

– То раптово надібала у колишньому маєтку Кунцевського. Викопала, понасаджувала, що прийнялося, а що засохло.

– Так у тебе ще є?

– Ага, отам за хатою.

– Насте, так відкопай мені.

– Е-е, ні. Не даю нікому.

– Насте, давай на щось поміняємося.

– На бузок? Чи на калину? Ха-ха-ха! Не буде діла!

– Ну, може, тобі щось по теслярському ділу треба?

– По теслярському?

– Еге...

– Та, сажок свиням треба б новий зробити, – враз зметикувала Настя, хоча по правді ще й старий послугував би років зо два.

– Так я тобі... я тобі такий сажок поставлю! На всі Буди! Тільки відкопай отого райського куща.

– Майська роза то! – пишаючись мовила Настя.

Три дні працював Іван, старався, всю душу вкладав, та одно на кущ поглядає.

Під вечір третього дня приніс додому заробіток. Викопав ямку, підсипав перегною, води чимало влив...

– Катерино, дивись яка божа краса!

Пелюстки з квіточок вже з половини й осипалися, і краса вже була не та, проте Іван дивився на кущик як на справжнє чудо.

– Красиво! – замилувалася Катерина.

Наступної весни Іван ще з початку квітня почав заглядати чи цвіститиме ж кущ? Щоранку й щовечора спостерігав, як бубнявлюють, потім розкриваються бутони. А тоді кущ уквився рожевим цвітом! Іванові було на душі так, неначе й справді це райський куточок. Та ще й соловей! Бач, пташина, а розуміє, що там справжня краса. Обрав собі місце для щебетання і витьохкує цілу ніч на тендітних гілочках.

Нікому не давав Іван саджанців. Лише через роки, коли повернувся додому після війни і таборів і коли дочка побудувала хату у Дивиці, відкопав їй невеличкий кущик.

А ще через роки відкопали по кущику внучки.

Так і квітує щовесни райський кущ.

Живий спомин про діда.

Ганна ДРОБОТУЩЕНКО

Ганна Дроботущенко народилася на Ічнящині Чернігівської області в сім'ї хліборобів. Після закінчення Прилуцького медичного училища і по сьогодні працює медичною сестрою Ічнянської райлікарні. Друкувалася в альманасі Чернігівського земляцтва «Отчий поріг» (м. Київ), обласних та районних виданнях. У 2012 році вийшла у світ збірка поезій «В обіймах осені».

Член ічнянського районного літературного об'єднання «Криниця».

МЕЛОДІЯ

Спішать заклопотані люди
По вранішній вулиці міста.
Автобуси, наче верблюди
Нав'ючені, ніде присісти.

Обличчя, як небо похмурі
На сніжно-іскристому фоні,
Стоять «круті» хлопці «в натурі»,
Немов незагнуздані коні.

Мелодія звідки взялася?
Затихли на вулиці кроки,
Проникливо, ніжно лилася,
Були непідвладні їй роки.

Мотиву забутого звуки
Серця зачерствілі зігріли.
Єдналися душі і руки,
Мелодія містом летіла.

...А вітер рахує банкноти,
У шапці вушанці їх мало,
Маестро вишукує ноти,
Щоб в душах святе оживало.
Грудень 2013 р.

ТІТКА ПАРАСКА

Сиротою стоїть хатина,
За шибками – самотні ночі.
Зачепилась за тин хустина
І крильми на вітрах тріпоче.

А я бачу тітку Параску –
Он присіла спочить на ганку,
Випромінюють очі ласку,
Як дві зіроньки на світанку.

Виглядає сина з дороги.
(Зимувати в нього зібралась).
Вже не хочуть ходити ноги
І на старість одна зосталась.

На ослоні кладе пожитки,
Забере, щоб чогось не вкрали.
Полила наостанок квітки,
Що весною в горшки саджала.

Щиро Боженьку помолилась,
Поклонилась хаті низенько,
І сльоза по щоці скотилась,
І зайшлося болем серденько.

Як же хатоньку залишати
І город, і верби розлогі?..
Вже втомилася виглядати,
Щось не видно сина з дороги.

...Не судилося зимувати,
Вже душа покидала тіло.
Не хотілося помирати,
Та вже свічечка догоріла.

Плачуть верби старі край хати,
І зозуля кує так слізною,
Не чекає на ганку мати.
Син приїхав...
Занадто пізно.

Грудень 2013 р.

ПОГОДА В ДОМІ

Загушла у кімнаті тиша...
Мороз на шибці вірші пише,
Панує в домі німота.
І ти не той, і я не та.

Щось ми загралися в мовчанку.
Немає радості у ранку.
Образливі були слова.
Ти не правий? Я не права?

Ми не дійшли до компромісу,
Все хочеться послати к бісу!
Обоє ходимо, мов тінь,
Немає в нас порозумінь.

Говоримо лише до кішки,
Не помирило спільне ліжко.
...Погода в домі, як зима –
Мороз дере,

тепла нема.

Грудень 2013 р.

ПІВОНІЯ

Стрепенуло душу побачене:
На осонні самотнього двору,
Де навіки вже щастя втрачене,
Кущ півонії пнеться вгору.

Пишна квітка і два бутони
Серед зілля горять, як свічі,
Пелюсточків яскраві тони
Заглядають мені у вічі.

Смутком дихає все довкілля;
Он старенька верба скривилась,
Почорніла в дощах покрівля,
І журбою хатина вкрилась.

Лише квітка і два бутони
Серед зілля горять, як свічі.
...А за Удаєм чути дзвони
По душі, що пішла у вічність.

Грудень 2013 р.

ВЕТЕРАН

Помер останній ветеран
Не від хвороби чи недуги,
А від страшних, моральних ран,
Не витримав солдат наруги.

Чотири роки у боях,
Дійшов до самого Берліну.
Піднявши над Рейстагом стяг
Він так радів, що не загинув.

Вернувся, як усі сини,
Відбудував державу, хату.
Ті нагороди, що з війни,
Украли підлі супостати.

За ними дуже затужив,
Він здобував їх кров'ю й потом,
А ту, останню заслужив,
Коли зіткнувся з ворожим дзотом.

Солдат не плакав на війні,
Тепер збирав сльозу в долоню.
Які настали дні страшні,
Неначе кулею у скроню.

Уже ні жінки, ні дітей,
Лиш ордени і дві медалі.
Не ждав непроханих гостей.
Украли душу.,
а що далі?

...Берізка тихо шелестить,
Над обеліском – зелен-шати.
Призупинись хоча б на мить,
Вклонись останньому солдату.

Лютий 2014 р.

ВРЯТУЙТЕ ДОНЮ !

Посеред площі стала жінка
З табличкою «Врятуйте доню!»
І перехожі, правда, зрідка
Кладуть їй гроші у долоню.

Худенька постать, погляд бачу
Затравлений і винуватий.
Здається, що от-от заплаче:
– ДОПОМОЖІТЬ УРЯТУВАТИ!

А якби кожен дав по гривні,
Велика б сума назбиралась,
Я розумію, всі ми бідні,
Та все ж людське в нас щось
зосталось.

Багаті їздять на машинах
 І серед люду не бувають.
 Пішла я далі, а вслід лине:
 – Допоможіть! –

і калатають
 церковні дзвони, наче хочуть
 збудити в душах збайдужілих,
 зневірених і зубожілих
 те милосердя, що врятує...
 Бог допоможе,
він почує,
 Маленьку донечку матусі.
 Земля перебуває в русі,
 А, може, завтра,
ти ж не знаєш,
 Про допомогу заволаєш!
 Своїй державі непотрібний,
 І Президент не батько рідний.
 Призупинися,
кинь грошину,
 Врятуй
нешчасну ту дитину,
 Тобі воздасть,
Бог все бачить,
 Байдужості
він не пробачить.
 Тоді, як Божий суд настане,
 Перед Всевишнім кожен стане.
 Не забувайте,
всі ми люди.
 Тож хай
надія в мамі буде.

...Дорогу снігом застило,
 – Допоможіть! –
як зойк звучало.
 Снували мимо перехожі.
 Які ж ми зачерствіло схожі!
 ...Уже в дорозі жалкувала,
 Що мало грошей їй поклала.

– Допоможіть!,
услід, як постріл,
як ніж під серце
дуже гострий,
– Допоможіть! –
контрольний в скроню
Ота простягнена долоня,
– Допоможіть! –
усе кричало !!!
... МАТУСЯ ДОНЮ
РЯТУВАЛА.
Грудень 2013 р.

ОБІРВАНА СТРУНА

Не стукає вже серце в унісон,
Кохання чашу випила до дна.
Все промайнуло, наче дивний сон,
Життя твого обірвана струна.

Втікаю я від нових почуттів,
Боюсь розчарувань і чужих рук.
«Не забувай, – твій голос долетів, –
Кохання не буває без розлук».

Ще зігривають спомини теплом,
Та біль втрати ллється через край.
Змахнуло щастя лебедя крилом,
І наче вирок –
болісне «ПРОЩАЙ».
Грудень 2013 р.

Андрій ЛОПАТА**ЗАПИСКИ ДИЛЕТАНТА**

(уривки з повісті-щоденника)

Пригадався холостяцький Осовець, де набував учительського досвіду у місцевій школі. Колектив невеликий. Усе учительство відносилось до мене доброзичливо, по-товариськи. Я був серед них наймолодший, ще й на додачу парубком-баяністом.

Учителька молодших класів, Олександра Федорівна, була на кілька років старша мене. Якось проти неділі ми разом з нею йшли з Осовця в Нову Басань до рідних пенатів. Дорогою все говорили, говорили.

Вона, червоніючи, запросила мене на вечірній сеанс у клуб, та я мав уже на думці мою Галочку, а тому делікатно, зіславшись на якісь обставини, відмовився, бо знав: після пізнього сеансу доведеться Олександрі Федорівні проводити додому. Тож навіть турбувати зайвими емоціями і думками «стару діву»?

Марія Іванівна, теж учителька молодших класів, досить прихильно ставилася до мене, і пізніше, чим могла, тим і допомагала нашому мо-

лодому сімейству. Але., будучи давно розлученою, завжди намагалася тишком-нишком побешкетувати з чоловічою статтю.

Жило учительство сіренькими буднями, зате, дочекавшись всенародного свята, наприклад, 7-го листопада, справляли бучно річницю. З доброю горілкою, з різноманітними сільськими найдками і напитками. Співали до ранку і танцювали до упаду. Після цього днів зо два похмелялися, приходячи до пам'яті від випитого.

Олександра Олександрівна була сільським бібліотекарем і справляла враження гожої молодиці – кругловида, рожевощока, з виразними грайливими карими очима і соковитими чутливими губами. Ходила проворно, випучуючи наперед пристойні груди. Уміла гарно посміхатися, а то й підморгнути ненароком. По-сусідськи я їй частенько малював бібліотечні плакати, які ми опісля обмивали чаркою дешевенького вина.

Чоловік її навчався у вищій партійній школі, у вихідні приїздив додому і чи то сам по собі, чи по дружній підказці приревнував свою половину до мене. Довелось говорити з ним віч-на-віч. Тоді я сказав йому, що в селі багато дівчат, і до його дружини я не мав і не маю ніяких планів.

Це справді було так.

Сучасної музики я майже не розумію. Скільки знаю, домінує в ефірі російська естрада, яку підтримують, культивують гарні співаки. Щодо української – тут здорово не розженешся. Є любими публікою виконавці, але їх рідко чути. Ефір погано сприймає українську мову, а також пісню. Чомусь мода пішла на підвивання. Не знаю, як кому, а мені, почувши такий спів, робиться погано.

Братові Василю сподобався портрет нашої матері. «Дивно, – каже, – тридцять років не брав пензля в руки, і на тобі, – портрет».

Е, братику, я був з дитинства художником! То тільки ти не бачив цього і показав мене у своїй книжці якимось недоноском-невдахою, який починав щось мурзати й не доводив почате до кінця.

Будучи обоє в мажорних душевних тонах, я затіяв розмову про фарби. «Ти, – кажу, – забезпеч мене жовтою стронціановою та ультрамарином, бо ці фарби в мене закінчились». «А знаєш, скільки вони зараз коштують?» – перейшов на мінорний тон Василь і поринув раптом у глибоку думу.

Мені зробилось нудно і я перевів розмову на інше.

Так, так, Василь підтримає і допоможе! Він, прилетівши з Америки, привіз нам у подарунок два дерев'яних підсвічники, які виточив його товариш з Басані і, мабуть, переповнений душевною щедрістю, подарував їх одого разу при зустрічі шкільному другу Василю, а той, знаючи їм ціну, передарував з щедрої руки нам на село.

Василеву щедрість ми добре вже знаємо. На 50-річчя моєї дружини він притягнув з Києва в подарунок величезну валізу – чемодан, а на 60-річчя – китайський годинник у формі маленької пляшечки для духів. Тепер та валіза-чемодан валяється на горищі, а годинник-пляшечка стоїть сиротою серед книжок і журиться за туалетним столиком, якого у нас ніколи не було й не буде. Але це так, між іншим, невеличкий штрих до справжнього портрета мого брата українського американця.

Хочу написати оповідання «Мамина скриня», «Останній урок». Це на майбутнє. На осінь. А завтра раненько з Серьожею махнемо на рибалку під Пилятин, на Гукові ями.

Учора з дітками на велосипедах поїхали по тихій рівній асфальтованій дорозі прямо до лісу, щоб у тиші і спокої помалювати.

Там, на узліссі, де Остер робить рукав, археологи знайшли сліди давнього поселення слов'ян, і вдячне Носівське земляцтво поставило пам'ятний знак, а цього року звело невеличку каплицю під оцинкованою бляхою, із золоченим хрестом на маківці. Хто дав гроші – невідомо. Рахував їх і використовував керівник Носівської філії Чернігівського братства пан Микола Антонович Ляшенко. Хто цей пан? Його я знаю з 80-десятих років: він по колгоспах гендлював фотографіями. Великими, метровими на дошку пошани, заробляючи цим самим на ласий шмат хліба з салом. Фотографував чинуш, бігав на торжествах з відеокамерою. Після проголошення української незалежності почав при Київському університеті видавати «Бібліотеку українця». Ось тоді він став національною знаменитістю, бо хто, як не він, чи не найбільше печеться Україною.

Зустрівся з ним біля каплички, де вертілися майстри, стирчав кран, з якого хлопці підрізували віти дерев. Микола Антонович був біля своєї «вольво», енергійний, рум'яний, в українській вишиванці, поверх якої накинув м'якеньку модну безрукавку.

Представився.

– Так я вас знаю, – каже. – Ви були директором школи.

Розгомонілись.

– Усе сам зробив, – розводить широко руками. – Вибив гроші, знайшов майстрів, навіть креслення сам зробив... Як воно? Правда, гарно?

– Уборну, – кажу, – треба зробити.

– Зроблять хлопці, хоча знаю, що їй поцуплять... До суботи все зроблю. В суботу освячення каплиці. Сам Філарет буде. Ви там оголовіть своїм, хай приходять на 12 годину.

Я покликав до себе дітей, і ми зробили світлину на пам'ять.

На цю урочисту подію ми з Галочкою не заізналися.

Був гарний день, по-літньому теплий, духмяний. По обидва боки асфальтової стрічки буяє зелений гай, за новобудовою вилискує внизу сріблом Остер, за ним луки і недалекий ліс.

Біля каплиці імениті гості з району, області та столиці. Авто світяться достатком, все не наші, одне другого дорожчі. Серед присутніх десяток-другий наших селяків, бігають з морозивом діти. Всі чекають святішого. Аж ось, ніби з неба, заявився автомобільний кортеж. Велике небесного кольору авто підрулювало прямо до каплиці, і з нього вийшов сам Філарет.

Патріарх Української церкви, мабуть, у роках, але тримався ще досить по-молодецьки і вигляд мав молодецький.

Служба освячення каплиці пройшла цікаво. Гарно співав хор, гудів басом диякон. Філарет кропив водою новобудову і натовп. Я щасливий: на мене теж упала чудотворна крапля свяченої води, чого не відчула моя Галочка.

Після цього святіший вручив ордени та медалі, а також чималу кипу грамот церковної проби. Дісталися нагороди і нашому голові держадміністрації пану-товаришу Красносільському і його замісникові. Вони вже так низько кланялися, цілуючи руку святішому.

Був нагороджений також наш земляк, що в адміністрації Кучми, Петро Миколайович Крупко. Це він, мабуть, фінансував грошенята і на каплицю. Не забули з нагородою і його матусю, бабу Мотю.

Розходячись, селяки дивувалися: «Ну Петра вже звісне діло: біля грошей сидить, – а Мотю за що?»

Філарет, погомонівши з натовпом, послухавши хвалебний гімн у свою адресу від трійці артистів із столиці, також тихо зник на своєму дорогому авто небесного кольору.

Еге, думаю, святі отці раюють на цьому світі. І що було б, коли б Філарет приїхав на простій машині? Невже Господь Бог уподобляє багатство і розкіш?

У кінці травня нанесла нам візит Регіна-Марія, дружина Василева. Не бачились ми з нею вісім років. Гомоніли, слухали, захоплювались її зовнішнім виглядом (вона дивилася бадьорою, не по роках молодою).

Перед від'їздом, розстаючись, Регіна запросила мене в Америку. «Дякую, – відповідаю. – Я не володію англійською, а тому без поводири ну ніяк не можу». А сам сміюся: коли зріло знецінення грошей у колишньому Союзі, Василь, як-то кажуть, по-братськи запропонував мені кругленьку суму на нове авто, а Василева дружина, вийшовши за

хвірточку: приїзди в Америку! Еге, кажуть у народі: запрошують на дороги, щоб не був на порозі. Істинно так, нічого додати.

Їздили на рибалку в ліс, на Бистрик. Карасі, природа...

Відпочиваємо тілом і душею. Забуваєш про всі життєві негаразди, що тобі вже сімдесят за плечима.

Завтра, дасть Бог, побачуся з басанськими просторами. На 26 червня планується зустріч з випускниками школи 1954 року. Дата кругла – п'ятдесят років. Півстоліття.

Багато моїх однокласників пішли у вічність. А були ж які хлопці! Козаки! Юра Коломієць, красень, міцно збитий хлопчисько, не по роках серйозний і беручкий. Став військовим, жив у Москві, споряджав космонавтів у далеку дорогу. А Рябоко Андрій, Цейтлін, Курочка. Мабуть, це наша остання зустріч...

До школи дещо запізнився: блукали добру годину по носівських та бобровицьких заправках у пошуках потрібного пального.

Підїжджаємо до поліновської школи, аж нам назустріч цілий гурт бабців та дідусів.

– Гальмуй, – кажу водію. – Це мої шкільні родичі!

Зупиняємось, вони теж. Оглядаються, впізнають. Іду до них, широко розвівши руки: винуватий, мовляв, запізнився добряче.

– Та це ж Андрій, дівчата! – хтось голосно каже.

– Так, так! Справді, я, Андрій, угадали! – сміюсь, підійшовши до гурту.

– Безмежно радий, що бачу вас знову, – і аж похлинувся від надмірних емоцій.

Хлопців упізнав, дівчат – деяких.

– Називайтесь, – кажу, – і не ображайтесь, бо не бачився з вами багато років. За цей час ви стали дорослими і встигли добряче змінитись.

– Боже, Боже! Як тільки глумиться над нами старість! А, ні! Жартує, красить зморшками, сивиною, волошковими очима.

Тисну хлопцям-мужикам руки. Пізнаю, пізнаю вас друзі-однокашники! Ось Толя Піший. Зігнувся козак, голову повісив. А був який замашний та моторний! Вітаюся з Іваном Дяченком. Обличчя добре, «щира усмішка з щербинкою на блідих губах. Старість долає не тільки нас, пацієнтів до лікаря, а й самого лікаря-терапевта.

Пам'ятаю, пам'ятаю тебе, першокласного шахіста! Це Андрій Лопотуха, ми його звали в школі Гарбузом. Опецькуватий, усмішка до вух, добра, товариська і гарне слово у товстих губах:

– Здрастуй, Андрію! Як живеш, тезко?

– А як живеться селяку? Косимо, гребемо, череду пасемо – і все на свіжому повітрі.

А ось Петро Муха. Еге-ге, оце мужик! Видно кому село пішло на користь – міцна статура, бронзове обличчя від сонячних ванн і потиск руки міцнючий. Це ми з ним колись парубкували... Було, ой було колись! І яблука в сусідському садку, і дівчата, мов лугові квіточки, на колодках при місяченьку...

Ось Василь Бородавка. Горбиться, а щілинки очей сміються. Він, майстер, столяр, плотник, а зараз у нього робота на всі сто – нема порятунку від басанців: тому то й іншому роби труну. У колишньому колгоспі столярня пішла в небуття, а люди мруть і мруть як мухи восени. Виручає Василь людей, і собі вже зфугував чудову домовину, з сухої соснової дошки. Ляже інколи в майбутню хату – рай, тепло, зручно, а пахоці які від живиці! Ні, вмирати ще рано, але по-хазяйськи треба всім запастися. Труна – вона труна, обов'язково знадобиться кожному.

А це Сашко Кунах. Міцний дідуган, говорить з посмішкою, не поспішаючи, як по складах: – Ну як во-но, Ан-дрі-ю?

– А як? – кажу. – Переживаю другу молодість.

А де мій старий друг подівся? Кажуть, у кафе. Він там за розпорядника, готується до зустрічі з нами.

Дівчатам цілую руки, а вони кажуть, що можна й так цілуватися, як заведено між людьми.

Це Марія Голод, по чоловіку Загубибатько, це Паша Бандура.

– А ви називайтесь, – кажу до інших.

Боже! Та це ж Марія Зубець, а це Паша Удод, спортсменка, комсомлка.

– А я Галя, – каже така собі щупленька молодичка.

– Не знаю, не пригадую...

– Я проти школи жила.

– Не пам'ятаю...

От коли б вона сказала, що я внучка діда Бабія, то я б відразу пригадав би ту смуглянку Галю.

Осторонь стояла Валя.

– Подруга дней моих мятежных, голубка сизая моя, – кажу словами Пушкіна, цілуючи їй руку. – Ви лі ето, судариня?

Це моя перша шкільна любов.

Переді мною стояла щупленька, сухенька бабуся, з наведеними тінями під очима і ледь помітною косметикою на губах. Губи в неї помітно тремтіли, голова теж по старечі чи то від радості, чи від душевного болю,

рука кістлява й холодна, губи теж холодні. І це ті губи, які так палко колись цілували мене?!

Гай, гай! Роки, роки...

Довелось заїхати в кафе, де пили, їли – і говорили, й говорили.

Валя сиділа поруч.

– Що з тобою? – питаю. Ти виглядаєш досить кепсько.

– Весною поховала маму. Знаєш, як це? – і губи у Валі тремтять.

– Знаю, голубко, бо таке і я пережив. Тримайся... Мамі скільки було?

– 94... .

– Моїй трохи менше. Треба дожити до їх років і зробити багато-багато добрих справ.

Я Валентині Степанівні подарував своє оповідання «Перше кохання» з таким написом: «Голубці Валі від голуба Андрія, з усмішкою, на добру згадку». Петру теж. Вони ж бо герої мого твору.

Потім фотографувались...

Марія Зубець просила вислати фото, пригадавши минуле:

– А знаєш, як ти мені у школі вірш написав? Про любов...

Забувся, але, мабуть, було таке. Я пригадую вертляву чорнобривку, яка стрекотала на колодках, як та сорока, давлячись сміхом. Любила обніматися і смачна була як спіла вишенька.

Сказав гаряче слово на прощання, запевняючи підвипивший гурт, що молодість жива, і вони й зараз найкращі для мене.

Провели мене до авто і прощайте, дорогі.

Зустрінемося? Побачимося? А це, як Бог дасть, казала колись мати.

Згадав: Валя, Валентина навчилась говорити по-українськи.

Нанесли візит кумам Талалаєвським у Мрин.

Їхали мотоциклом. Чудова природа і день чудовий. Давно були на батьківщині дружини – у Жовтні. Село те ж саме, навіть сосни ті ж, під якими ми цілувались, будучи молодими. Справді райський куточок за селом – милі ставочки, в яких полощуться білокорі берізки, пахнуть теплою живицею розкішні сосни над піщаним урвищем, чіпляючись судорожно за землю химерно скрученими кореневищами.

Куми були вдома, зустріли нас з поцілунками. З усіх кутків дивилися на нас бумажні боги і гнітюща бідність.

Тут живе учительська сім'я – він був чи не 30 років директором, спокою не знав, будував школу, обладнував кабінети; вона – вчителька-методистка, беручка, розумецька жінка. Тепер обоє живуть на жалюгідну пенсію, сірі й немічні.

Пригадав учорашній виступ Кучми в зв'язку з 10-річчям його пре-

зиденства. Там він хвалився своїми досягненнями. А що жаліються і ремствують людиці, то це у нашому характері. Це українська ментальність. А насправді життєвий рівень виріс, зарплата, пенсії теж. Цікаво: а він знає, як виросли ціни на все? Не живе народ – животіє.

Не дай Бог захворіти, грошей катма, залазь у могилу на вічний спочинок. Куми віруючі. Повірили в потойбічне життя. Хотіли й мене грішного навернути до цього, та я стою на своєму: людина живе одним життям, все інше – тлін і небуття.

Моя сусідка, Дмитрівна, якось за чаркою, прости господи, у літній піст сказала: «Буде, побачите, буде страшний суд! Ударить молнія із сходу на захід, і судитиме Господь грішних і праведних. Грішні ті, хто – помічені трьома шістьорками, – всіх їх чекав вогняна гієна, а праведних – райський спочинок і благодать».

Ось так – і не інакше!

Я працюю біля гаража – щось свердлю, клепаю. Нечутною ходою підходить моя Галочка і показує мені в пригорщі жовтеньке крихітне курчатко.

– Бачиш? – пошепки питає.

– Бачу, – кажу, розглядаючи в її руках немічну крихітку з чорним дзьобиком.

Скільки теплоти, тихої радості і ласки в очу моєї Галочки!

Вона, показавши це Боже створіння і, мовивши ледве чутно одне слово «бачиш?», н і б и призналася мені в сокровенному, найтаємнішому й найсуттєвішому в її житті – першому коханні, хвиля добра й доброти торкнулася й мене – натружені руки моєї Галочки несли краплину життя до нашої господині.

У шкільні роки я милувався вечорами. А ночі які тоді були!

Інколи я ночував із своїм старшим другом Миколою Гурином в садку. Місячно, зоряно, туман над вигоном, яблука гупають, а ми лежимо під кожухом і дивимось у зоряні далі. Нас цікавило, де ж кінець світу. Чи є він, взагалі?

– Припустимо, ти долетів до кінця, – каже Коля. – Але ж мусить бути щось за тим кінцем?

Так і кінчалась ніч, і вже коли світанок зарожевіє над колгоспним двором, ми поринали в пахучий сон, напоений запахом спілих яблук і груш.

Вийшов на подвір'я, присів на стілець і замилувався мереживом зірок. У дитинстві моєму і юності зорі падали й падали на поле, діброву, тонули в нашій Недрі. Зараз падаючих зірок я не бачу.

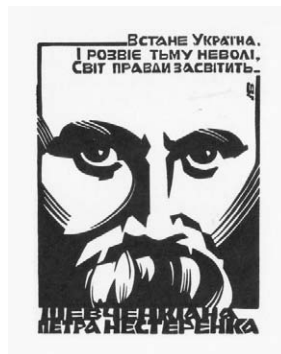
Зникли вони. Зате з'явилися літаючі зорі. Посидів з годину і нарахував на невеликій ділянці неба аж вісім таких зірок.

– Діду, – обзивається тихо з порога онук, – лягай спати. Завтра рано їдемо на рибалку.

І справді, пора в ліжку, бо холодок тисне на плечі.

Співає М. Поплавський. Слухаю, дивлюся, милуюся. Мурахи бігають по спині і відчуваю, як у 76-літнього дідуся ростуть молодечі крила. Пісня полонить, милує, чарує, забуваєш про все і живеш лише музикою української пісні.

Слухаю Поплавського і відчуваю кожною клітиною свого тіла мелодію життя народу. Українська пісня – то крила мого народу. Слава лектору Поплавському, який серед химер сучасного життя спромігся вийти на широку сцену й заявити усьому світові, що в Україні ще не вмерла, живе й веселить душу українська пісня!

Гурген БАРЕНЦ
(Гурген Сергійович Карапетян)

Поет, прозаїк, перекладач, журналіст, літературознавець. Народився 1952 року в Єревані. Кандидат філологічних наук, спеціаліст із російської та вірменської літератур. Автор понад 2000 публікацій у різноманітних часописах Вірменії, Росії та інших країн. Вірші та переклади друкувалися в антологіях сучасної вірменської поезії. Автор багатьох книжок, зокрема збірки вибраних віршів «Уроки Дороги» (Єреван, 2010). Упорядник збірки творів російськомовних вірменських авторів «Лоза і камінь» (Єреван, 1985). Лауреат Першого відкритого Всеросійського конкурсу поезії «Музика слова» (2011), переможець П'ятого Міжнародного літературного конкурсу «Музика перекладу» (2013) та Восьмого Міжнародного фестивалю поезії «Славянська презр'ядка» (міжнародна нагорода «Срібне летюче перо»; Варна, Болгарія, 2014). Пише вірменською та російською мовами. Його твори перекладені українською, англійською, німецькою, словацькою, сербською, польською, перською та іншими мовами.

**«Я УСВІДОМИВ: У БОГА ЛЕГШЕ ВІРИТИ,
НІЖ У ЛЮДИНУ...»**

* * *

На кого нам списати
Жахливе своє сьогодніня?
І кого звинуватити
В жорнах страшної війни?

Ми шукали свободу
Й відкритою стали мішенню.
Наші душі – мов попід,
Звикають до крові вони.

На вівтар переможний
Поклали вже все ми, що мали;
Мовчки стиснули зуби,
Затягнули сильніше паски.
Та ніяк не поділять
Папахи нові генерали,
І гендлюють до згуби,
Неначе прийшли на віки.

Будь ти проклятий час,
Що синів забираєш пекельно!
Не замолять гріхи
Ті, що зрадили власний народ.
Хто випалював душі –
Їм не вистачить храмів і келій,
В чорних замках блукатимуть
Прокляті тіні заброд.

На Страшному Суді

Пред'явлю своє згарище-долю.
Жодних виправдань вбивцям!
Скажу тільки старцям святим,
Що я жив між людців:
Жебраків обкрадали, героїв;
Й хизувались сліпучим,
Нечистим багатством своїм.

* * *

Країна пересичена віршами.
Стомилася країна від поетів.
Вітаємо тебе, епохо Хама!
Валяється культура у кюветі...

* * *

О, для базік політика – роздолля:
З лайна – і в дамки, можновладця роль...
Я крикнув королю: «Ти ж зовсім голий!».
А він у відповідь: «Зате король».

* * *

Борг кесарю сплативши та чинушам,
Ми – над безоднею, і стерся вже канат.
Оплакують ці дзвони наші душі,
А нам здається: просто так дзвенять...

* * *

Роки на плечі тиснуть, наче гирі;
Ще поскриплю? Чи завтра вже полину?
Я усвідомив: в Бога легше вірить,
Ніж у Людину.

* * *

Моя країна – схиблений літак:
Куди не полетить – усе не так!
Провали, ями на шляху повсюди...
І вкотре вже тривожиться народ:
А може, увімкнуть автопілот –
Неправильні біля штурвалу люди.

* * *

Дали життя – поносити, ніби костюм.
Дали життя – погратися, наче іграшкою.
Мені сподобався цей костюм.
Мені сподобалася ця іграшка.

Й тепер я залежу від життя.
Я смертельно залежу від життя.
Я залежу від сонця і неба,
Я залежу від вітру та моря,
Я залежу від життя. Від життя!
Щодня я сумую за ним.

Дали життя – проте всього лиш на час.
Дали життя – пригубити, але не випити.
Подивитись на нього, потримати.
Подивився. Потримав. Але тепер я
Не можу без нього. Не можу.

Дали життя – і хочуть тепер
Відібрати його, ніби костюм.
Силою, хитрістю, лестощами, обманом
Відбирають його, наче іграшку.

Але й це не все. Мені при цьому
Потрібно робити веселу міну,
Треба виглядати безтурботним
І про цю велику втрату
Міркувати, мов справжній філософ.

* * *

Боже мій, як вона танцювала!
Скільки пластики в ній, скільки грації!
Моє серце тривожно заскімлило:
А раптом вона підійде
Й попросить, щоб я подарував їй
Піднос із чистого срібла
Та ще й із блакитною облямівкою,
І щоб на цьому підносі неодмінно була
Голова Іоанна Хрестителя?..

* * *

Коли біля підніжжя Синаю
Мойсей натхненно читав Божі заповіді,
Люди слухали свого пророка
З величезною повагою,
Схвально кивали головами,
Але за спиною при цьому
Тримали схрещені пальці...

* * *

І ось ще таке спостереження:
Поки наші діти
Під нашим чуйним керівництвом
Перетворюються з мавп у людей,
Ми самі з людей
Перетворюємося на мавп.

* * *

Звичайно, я, в принципі, міг би
Влаштуватися куди-небудь чиновником
І з дев'яти до шести
З серйозним виглядом валяти дурня,
Отримуючи при цьому зарплату,
Яка дозволяла б
Вважатися цілком респектабельним,
Бути схожим на всіх інших.

Але Муза прийшла й сказала:
– Не смій навіть думати про це.
Багатство, діаманти та вілли,
Відпочинок на Багамах або в Ніцці, –
Лише суєта суєт; будь вищим за це.
То все – не твоє. Твоя справа –
Писати вірші й думати про мене.
Авжеж, вдень і вночі думати про мене,
Дружити зі словом і будувати повітряні замки.

Я згідно кивнув, зітхнув
І, затягнувши пасок тугіше,
Став неухильно слідувати
Її інструкціям та приписам.
Звичайно ж, я від такої перспективи –
Не у великому захваті,
Але я не ідіот і не дурень,
Щоб сперечатися з жінкою.

* * *

За нашою квартирою
Давно вже плаче ремонт.
Поплакав, поплакав –
І перестав.

* * *

Зазвичай вірші, як і діти,
Народжуються від любові.
Але інколи просто більше
Робити нічого.

* * *

Приємно усвідомлювати,
Що вірші –
Моя інтелектуальна власність.
Хоч якась, а все-таки власність...

* * *

Оскільки я дав
Життя своїм дітям,
То, до певної міри,
Став співавтором Бога?

* * *

Поетові А. не подобаються вірші поета Б.
Це нормально.
А поет Б. взагалі вважає поета А. графоманом.
Це теж, загалом, нормально.
Вся фішка тут у тому,
Що поет А. – редактор літературного журналу,
А поет Б. живе «на вільних хлібах»
І гордо називає себе «вільним художником».
І виходить так, що поет А. не публікує віршів поета Б.
А на те, що поет Б. вважає його графоманом,
Поетові А. начхати з висоти Евересту.
У цій історії є ще одна фішка:
Просто Я – поет Б.

* * *

Великі гроші, я чув,
Псують людей.
І все-таки дуже сумно,
Що мені реально загрожує
Померти незіпсованим.

* * *

Останнім часом вночі,
під час безсоння,
в найяскравішому зображенні
спалахують в уяві
всі скоєні дурниці,
всі скоєні підлості.

Мені здається, я почав репетирувати
Свій звіт перед Богом.

* * *

Коли покличеш мене, Господи,
Перетвори мене в цукор – прошу Тебе,
І розчини мене в небі:
Нехай йому стане солодко.

А потім я проллюся на землю –
Ні, не манною небесною! –
Солодким дощем або снігом.
Нехай землі стане солодко.

* * *

Ну ось, знову до вечора
У моря підскочила температура.
Тепер всю ніч буде марити.

* * *

Самотужки,
Без помічників і асистентів,
Приймаю пологи
У світанку.

* * *

«Поправте мені постіль», –
Майже нечутним,
Тихим і слабким голосом
Попросив, вмираючи, Гете.

«Що він сказав?» – презираючись,
Питали один в одного присутні.
«Мій пан промовив: – Відкрийте ширше вікна.
Впустіть світло. Нехай буде більше світла», –
Багатозначно відповів камердинер.
Він просто не міг допустити,
Щоб останні слова
Великого Гете
Були банальними й прозаїчними.

Історію, звичайно, пишуть генії.
Але ретушують її
Їхні камердинери.

* * *

Великі чиновники,
Мов на підбір, –
Чванькуваті,
Зарозумілі й непривабливі.
Одного я ніяк не зрозумію:
Вони такими народжуються
Чи посада зобов'язує?

* * *

У своїй звітній промові
Глава держави
Напрочуд професійно
Пов'язав дірку в бюджеті
З озонною дірою.

* * *

Політики
На диво хвацько
Сідлають вітер.

Урок демократії

Вони виголошують промови,
Ми працюємо.
Вони б'ються за крісла,
Ми працюємо.
Вони ділять славу, позуючи перед телекамерами, –
Ми працюємо.
Вони думають про нові закордонні поїздки,
Про відпочинок на Карибах;
Ми – про хліб насущний.
Вони купують будинки, квартали, заводи,
Ми – що-небудь пожувати.
Час від часу
Вони звертаються до нас
З такими приблизно словами:
«Ви – народ, ви – господарі життя,
Ми ваші слуги, оскільки ми – слуги народу.
Ми дбаємо про ваше благополуччя.
Але, щоб ми служили добре,
Ви маєте дбати про слуг.
Ми – теж люди, у нас – великі запити,
І ці великі запити зазвичай зростають.
Тому ми пропонуємо
Удвічі підняти нам зарплату.
Цим ми одразу вирішимо
Безліч ваших проблем.
Це допоможе боротися
З вашої бідністю, з нашою корупцією.
Нам стане удвічі легше долати
Спокусу вимагання хабара...
Ви з нами згодні?»
«Авжеж!» – бадьоро відповідаємо ми,
Скидаємо з вух локшину
Й повертаємося до перерваної роботи.
Треба поповнювати бюджет,
Щоб наші слуги жили, мов у Бога за пазухою.

Українською переклав Сергій ДЗЮБА

Тамара ДЕМЧЕНКО,
кандидат історичних наук

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА ПРО О. ЛАЗАРЕВСЬКОГО В «ЗЕМСКОМ СБОРНИКЕ ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ»

Кожний наступний ювілей видатного українського історика, генеалога, неперевершеного знавця старожитностей і пам'яток козацької доби Олександра Матвійовича Лазаревського (1834–1902) усе повніше виявляє значення наукового доробку вченого, привертає увагу громадськості до всіх нових рис характеру непересічного діяча, малодосліджених аспектів його діяльності.

У цьому році родина українських патріотів Лазаревських мала б опинитися в центрі загального інтересу в зв'язку з 200-літнім ювілеєм Т. Шевченка. Не менш зобов'язує її 180-та річниця від дня народження видатного історика.

Поза всяким сумнівом, постать О. Лазаревського і його наукова спадщина завжди перебували в полі зору історіографів, генеалогів, археографів, дослідників «Киевской старины», козацької доби. Хоча ще й сьогодні не створено повноцінної наукової біографії О. Лазаревського, не видано повне зібрання його праць, але, на нашу думку, він та його родина гідно представлені в «Енциклопедії історії України»¹, існують наукові розвідки, присвячені тим чи іншим аспектам наукового доробку О. Лазаревського та його життєвого шляху². Проте завжди знайдеться щось, що не потрапило під пильне око дослідників.

На нашу думку, у чернігівців не може не викликати інтерес написаний І. Шрагом некролог пам'яті О. Лазаревського, вміщений в 11-ій книзі «Земского сборника Черниговской губернии» за 1902 рік³. Присяжний повірений (адвокат) Ілля Людвигович Шраг (1847–1919) задовго до революційних перемін здобув стійку й заслужену репутацію лідера чернігівських «українців», водночас він належав до лівого крила чернігівських земців.

Автор тексту, до речі, так і не вказав вищеназваного некролога у, що-

правда, далеко не повному списку (на 1916 р.) своїх опублікованих праць, обмежившись згадками про написані некрологи пам'яті М. Онацького (посла до Першої Державної думи від Полтавщини) ⁴ та Демиденкової (невстановленої особи, «Русские Ведомости») ⁵. Можливо, І. Шраг не вважав своєю заслугою появу некролога, бо останній був написаний на основі матеріалів, що з'явилися у травневій книжці (1902 р.) «Киевской старины» – некролог «Александр Матвеевич Лазаревский» (автор Микола Василенко), Л. Б. (Борис Лазаревський?) «Похороны А. М. Лазаревского (Впечатление очевидца)», С. П. (Сергія Пономарьова) «На могиле А. М. Лазаревского (В 20-й день по его кончине)» ⁶. Крім того, були використані ще й інші матеріали – всього ми нарахували посилання на 7 джерел. Численні запозичення не можна вважати плагіатом, бо автор постійно вказував у примітках, звідки взяв ті чи інші факти або висновки. Варто зазначити, що в Чернігові побачив світ ще один некролог, створений Аркадієм Васильовичем Верзиловим (1867–1931) – фаховим істориком, громадським діячем, учасником українського національно-визвольного руху й членом Чернігівської губернської архівної комісії. О. Лазаревський був почесним членом даної наукової інституції. На загальних річних зборах 14 листопада 1902 р. А. Верзилов прочитав «свій нарис», присвячений пам'яті земляка – видатного історика ⁷. Власне, у «Трудах» комісії й було видруковано цю працю ⁸. Очевидно, вона зацікавила читачів, бо були зроблені відбитки. Текст відомий київським дослідникам, тоді як некролог авторства І. Шрага – ймовірно, ні. А от чернігівські автори, безумовно, добре знайомі з його змістом ⁹. Тексти некрологів, попри те, що йдеться про одну й ту ж постать, суттєво відрізняються. А. Верзилов насамперед аналізує історико-науковий доробок небіжчика, хоча не обійшов своєю увагою і сюжет щодо палкої залюбленості О. Лазаревського в чернігівську старовину, відзначивши його громадську роботу «в рідному конотопському земстві» ¹⁰. І. Шраг, віддаючи належне науковим звершенням ученого, зосереджує увагу на його громадській, а, конкретніше, земській діяльності.

Редакція друкованого органу губернського земства, на нашу думку, визнала за доцільне помістити некролог на своїх сторінках, бо, по-перше, таким чином вшановували активного земського діяча Чернігівщини. По-друге, чернігівським земцям важливо було засвідчити присутність видатного історика України в громадському, інтелектуальному та культурному просторі губернії. Нарешті, вони віддавали належне патріотизму небіжчика та його любові до простого народу, що в ті часи вважалося неабиякою заслугою.

І. Шраг й О. Лазаревський, очевидно, були знайомі особисто, але не листувалися (або ж епістолярій не дійшов до наших днів), відомості про довірчі, близькі стосунки також не збереглися...

Земська робота, до речі, була чи не єдиною ділянкою громадського служіння, що цікавила О. Лазаревського. Н. Герасименко писала: «Індиві-

дуаліст за характером у службовій та науковій діяльності, О. Лазаревський не дуже цікавився громадською діяльністю. «Гуртове – чортове», – любив він повторювати. Тому, як правило, Олександр Матвійович не брав участі у суспільному житті. Винятком з правила стали земства...»¹¹. Інший дослідник слушно констатував: «Зауважимо, що майже протягом 35-ти років (без перерви!) історик був гласним Конотопського повітового земського зібрання. Причому складалося враження, що він брав участь у вирішенні більшості серйозних справ тамтешнього земства. Подібні громадські практики виглядають справжнім дисонансом щодо особистості О. Лазаревського, якого сучасники вважали індивідуалістом, принаймні, людиною, яка не прагне до публічності й визнання як на ниві суспільного, так і наукового життя, себто «кабінетним ученим» (М. Василенко). Зокрема, про історика згадували як про особу, достатньо замкнену та таку, що неохоча до товариського зближення і світського життя.

Імовірно, пояснення цієї суперечності варто шукати у ставленні О. Лазаревського до пореформених практик, які він, очевидно, розглядав як обов'язок перед громадою, передусім, місцевою.

Цей своєрідний патріотизм, вочевидь, визначав ставлення О. Лазаревського до земської діяльності, яку він сприймав як марудну, невдячну й обтяжливу, але корисну для місцевої громади. Заразом таке розуміння громадського обов'язку незаперечно специфікувало його дослідницькі інтенції як ученого, зорієнтованого на пам'ятки та джерела Лівобережної України»¹². Подібна репутація утвердилася за вченим задовго до його відходу в кращий світ. У середині 1880-х рр. у рецензії на історичні нариси О. Лазаревського про села Конотопського повіту О. Левицький відзначив любов дослідника до «вивчення своєї найближчої батьківщини»¹³. Молодший син історика Гліб Лазаревський у спогадах, завершених у липні 1943 р., теж писав: «Та не обмежувалися Ви, тату, лише кабінетною працею – весь час активно працювали Ви в Конотопському повітовому земстві, проводячи там невпинну боротьбу за поліпшення освіти для ніби і «визволеного», та такого знедоленого народу, за збільшення медичної допомоги для нього»¹⁴.

Відтак не дивно, що І. Шраг пояснював активність покійного історика на земській ниві просто й традиційно: «Беручи діяльну участь в працях Конотопського земства, О. М. Лазаревський палко любив свій Конотопський повіт, і зробився, як його жартома називали, «конотопським патріотом»; у нього навіть була особлива іменна печатка з гербом Конотопа і написом «Лазаревський з Конотопа»¹⁵. Очевидно, подібні почуття небіжчик мав тільки до одного повіту, скажімо, Козелецький чи Новгород-Сіверський його надихали значно менше або й зовсім не цікавили. Для конотопців він дбав про поліпшення медичного обслуговування, системи земської освіти, заснував місцевий музей. Відносини його з місцевими діячами – представниками панівних верств – склалися не кращим чином ще з часів звільнення

селян від кріпосної залежності. Про це залишилися свідчення, які цензура заборонила друкувати в спогадах, вміщених у «Киевской старине»¹⁶. Вилучені фрагменти з приміткою, що відповідні тексти зберігаються в Конотопському окружному музеї, були оприлюднені в статті Панаса Батуриця (Суліза)¹⁷. На жаль, достовірної інформації щодо особи останнього виявити не пощастило. Ймовірно, він жив у Конотопі, у роки революції 1917 р. був дописувачем до органу чернігівських земців «Черниговской земской газеты». П. Батуринець, спираючись на джерела, показує, як О. Лазаревський боровся з правими земцями, зокрема з представниками родини Кандиб. Автор наголошує, що «В земській діяльності найвидатніший громадянин Конотіпщини Ол[ександр] М[атвійови]ч завжди був щирим прихильником і оборонцем інтересів звільненого від кріпацтва селянства»¹⁸. Приблизно в такому ж дусі оцінює характер О. Лазаревського відомий діяч кооперативного руху Тихон Іванович Осадчий (1886–1945). У споминах, вперше оприлюднених у 1927 р., він писав: «Йому доводилося працювати з самими заскоружлими і реакційними елементами, коли повітом керували Кандиби, – ті самі, що правили тут на протязі більш ніж двох століть, починаючи з часів Руїни»¹⁹. Навіть, якщо допустити, що ця ворожнеча була уявною, значною мірою породженою насаджуваними на час підготовки й друку даних матеріалів засадами класової боротьби як визначального і всеохоплюючого чинника історичного процесу, то варто відзначити, що О. Лазаревський був безкомпромісною людиною, нездатною на різні оборудки. На час кончини О. Лазаревського його рахунки були завершені або ж спрацювало правило: «Про покійних або хороше, або нічого». У некролозі І. Шрага вміщений відгук голови Конотопської земської управи П. Кандиби, де покійного діяча характеризується з найкращого боку: «Смерть Лазаревського, – говорить далі П. Н. Кандиба, – для Конотопського земства є великою втратою! Від нас пішов безперечно розумний, серйозно освічений діяч, істинний землець, сильна людина!»²⁰.

І. Шраг особливо виділяє участь О. Лазаревського у такій важливій земській справі як передача колекції українських старожитностей В.Тарновського Чернігівському губернському земству. Не забув автор некролога згадати і дарунок музею, зроблений В. Лазаревським у заповіті²¹. Сучасні дослідники теж віддають належне вченому як «мудрому порадинику у справі збереження неоціненного скарбу»²².

Чернігівські земці пишалися, що до їхнього гурту безпосередньо належав видатний історик. З посиланням на некролог В. Мякотіна в «Русском богатстве» (1902, квітень, с. 171) І. Шраг підкреслює, що О. Лазаревський уже першою своєю великою працею «Посполитые крестьяне» (1865 р.) привернув увагу наукової громадськості, наступні дослідження закріпили за ним репутацію «кращого знавця історії Лівобережної Малоросії XVII–XVIII ст.», що збереглася до кінця життя О. Лазаревського²³.

Репутацією людини, яку люблять селяни, тоді теж дорожили в інтелігентських колах. Тому автори некрологів у «Киевской старине» та й І. Шрага багато уваги приділили цій рисі вдачі небіжчика. Для авторів добрі слова, згадки селян про покійного, що лунали в селах Гиравка і Підлипне – беззаперечний доказ його відданості народові. У некролозі І. Шрага наводиться один приклад: розповідь однієї місцевої селянки: діти, як угледають здалеку О. Лазаревського, біжать до нього з криком: «пане, пане, дайте «шахалю»»²⁴. До речі, подібних фактів набагато більше вміщено в уже згадуваній статті П. Батуриця. Останній підкреслював, що «пана» шанували селяни й «дрібні земці», називали «сумлінням Конотіпщини»²⁵. Прикро, що почуття вдячності у селян Гиравки й Підлипного протрималося недовго. Немовби про якусь іншу країну читаєш інформацію про наругу над могилою покійного історика. Спочатку поховання членів родини Лазаревських розкопали у 1938 р., шукали «железо для государства»²⁶. На початку 50-х рр. бригадир тракторної бригади зачепив мармурову плиту-надгробок могили О. Лазаревського й «перетіг додому», щоб використати для господарських потреб. Тільки втручання київської влади змусило його повернути нагробний камінь на місце. Щоправда, автор статті сумнівається, що плита лежить на могилі²⁷. Уже в 90-х рр. один з найстаріших краєзнавців Конотіпщини Іван Андрійович Лисий (1910–2000) обурювався: «У Гиравці добре вміють приганяти до могил своїх знаменитих земляків Лазаревських телят та кіз, заготовляти в їхньому парку дрова, руйнувати городище та кургани»²⁸.

Залишається тільки надіятися, що справи на малій батьківщині О. Лазаревського змінилися на краще, і зрештою здійснилися сподівання І. Шрага, висловлені в останньому абзаці некролога: «Багато праці віддав покійний рідному краєві, все життя своє присвятивши вивченню його минулого, діяльній плідній роботі для сучасного, для поточного його життя. Коли помер він, його проводжали почуття любові й поваги не тільки людей, котрі знали його особисто, але й всіх, кому дорога його діяльність, його невсипуща праця для батьківщини; похований він в рідному селі, оплаканий своїми найближчими земляками – селянами, які любили його за добре серце, за людяне до них ставлення. Наступить час, і нащадки цих селян, що оплакують його, оцінять не тільки добре серце покійного, – вони зуміють зрозуміти й оцінити і палку любов Олександра Матвійовича до рідної Малоросії, і ту працю, яку він поклав на вивчення її минулого, того минулого, без вивчення й розуміння якого неможливе правильне розуміння сучасного, неможлива й плідна робота для майбутнього»²⁹.

До речі, крім щирої данини пам'яті, даний некролог – ще й зразок усвідомлення ролі національної пам'яті в житті суспільства, як її розуміли кращі представники українського національно-визвольного руху початку ХХ ст. У контексті сучасних проблем формування колективної історичної пам'яті одним з найнагальніших завдань, що постають перед цехом істориків, ви-

ступає звернення до досвіду минулого, поширення достовірної інформації про видатних діячів українського народу, пропаганда їхнього наукового доробку, досягнень на громадській ниві.

1. Енциклопедія історії України. – К., 2009. – Т. 6: Ла–Мі. – С. 23–32.

2. Воронов В. І. О. М. Лазаревський як історик та археограф / В. І. Воронов // Укр. іст. журн. – 2009. – № 3. – С. 48–67; Герасименко Н. О. Подвижник історичної науки О. М. Лазаревський / Н. О. Герасименко // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 90–102; № 5. – С. 16–35; Ї ж. Олександр Лазаревський (8. 06. 1834 р. – 31. 03. 1902 р.) / Н. Герасименко // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 15. – С. 170–226; Олександр Матвійович Лазаревський 1834–1902. 20–22 жовтня 1994 р., Київ – Чернігів: Доповіді та матеріали наук.-практ. конф. «Українська археографія: проблеми й перспективи», присвяченої 160-річчю від дня народження О. М. Лазаревського. – К., 2003. – Вип. перший. – 95 с; Палієнко М. «Киевская Старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.) / М. Палієнко. – К., 2005. – С. 259–260; Ясь О. В. Два образи Старої України: візії О. Лазаревського й О. Оглоблина / О. В. Ясь // Укр. іст. журн. – 2009. – № 3. – С. 67–92 та ін.

3. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский (Некролог) / И. Шраг // Земский сборник Черниговской губернии. – 1902. – № 11 (ноябрь). – С. 145–160.

4. Див.: Шраг І. Посол до першої Думи М. Онацький (спомини члена першої Думи) / І. Шраг // Рідний край. – Полтава, 1907. – 7 травня (мая). – Ч. 18. – С. 6.

5. І. Л. Шраг: документи і матеріали / Упоряд. Шевченко В. М. та ін. – Чернігів, 1997. – С. 58.

6. Киевская Старина. – 1902. – Т. 77. – № 5 (май). – С. III–IX, XX–XXVIII, XXIX–XXX.

7. Труды Черниговской губернской архивной комиссии / Под ред. П. М. Добровольского. – Чернигов, 1903. – Вып. 5. – Отд. 1. – С. 99.

8. Верзилов А. В. Памяти А. М. Лазаревского / А. В. Верзилов // Труды Черниговской губернской архивной комиссии / Под ред. П. М. Добровольского. – Чернигов, 1903. – Вып. 5. – Отд. 2. – С. 13–20.

9. Курас Г. О. Лазаревський та Чернігівська архівна комісія / Г. Курас // Олександр Матвійович Лазаревський 1834–1902. 20–22 жовтня 1994 р., Київ – Чернігів: Доповіді та матеріали наук.-практ. конф. ... – С. 56–58; Ісаєнко О. О. Лазаревський – гласний Чернігівського губернського земства / О. Ісаєнко // Олександр Матвійович Лазаревський 1834–1902. 20–22 жовтня 1994 р., К.; Чернігів: Доповіді та матеріали наук.-практ. конф. ... – С. 60–61.

10. Верзилов А. В. Памяти А. М. Лазаревского... – С. 18.

11. Герасименко Н. О. Подвижник історичної науки О. М. Лазаревський

/ Н. О. Герасименко // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 99.

12. Ясь О. В. Два образи Старої України: візії О. Лазаревського й О. Оглоблина / О. В. Ясь // Укр. іст. журн. – 2009. – № 3. – С. 69.

13. Э-ъ [Левицький О.] Исторические очерки сел Конотопского уезда А. Лазаревского. Юго-восточная часть уезда. – Чернигов, 1886. – 33 с. [Рец.] / Э-ъ [О. Левицький] // Киевская Старина. – 1902. – Т. 19. – № 10 (октябрь). – С. 369.

14. Лазаревський Г. О. Київська старовина / Г. О. Лазаревський. – К., 2007. – С. 281. – (Б-ка українознавства; Вип. 11).

15. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский... – С. 155–156.

16. Л. А. [Лазаревський] Отрывки из черниговских воспоминаний (1861–1863) / А. Л. [Лазаревський] // Киевская Старина. – 1901. – № 3 (март). – С. 352–367.

17. Батуринець (Суліз) П. З громадської діяльності О. М. Лазаревського на Чернігівщині / П. Батуринець (Суліз) // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали / Під. ред. М. Грушевського. – К., 1928, – С. 501–514.

18. Там само. – С. 505.

19. Осадчий Т. Про діяльність О. М. Лазаревського в останні часи на Конотопщині / Т. Осадчий // Сумська старовина. – 1998. – Вип. III–IV. – С. 67.

20. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский... – С. 154.

21. Там само. – С. 156–157.

22. Петренко О. М. Роль О. Лазаревського у формуванні колекції українських старожитностей В. Тарновського / О. М. Петренко // Скарбниця української культури: Збірник наук. праць. – Чернігів, 2002. – Вип. 3. – С. 121.

23. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский... – С. 153.

24. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский... – С. 158.

25. Батуринець (Суліз) П. З громадської діяльності О. М. Лазаревського... – С. 511–514.

26. Петруша В. Репресування могил Лазаревських 1938 року / В. Петруша // Олександр Матвійович Лазаревський 1834–1902. 20–22 жовтня 1994 р., Київ – Чернігів: Доповіді та матеріали наук.-практ. конф. «Українська археографія: проблеми й перспективи», присвяченої 160-річчю від дня народження О. М. Лазаревського. – К., 2003. – Вип. перший. – С. 95.

27. Матвієнко А. А. Сумні спостереження / А. А. Матвієнко // Сумська старовина. – 1998. – Вип. III–IV. – С. 87.

28. Лисий І. А. Про Тихона Осадчого / І. А. Лисий // Сумська старовина. – 1998. – Вип. III–IV. – С. 82.

29. Шраг И. Александр Матвеевич Лазаревский... – С. 160.

ЧИ МОВЧАТЬ МУЗИ, КОЛИ ГРИМЛЯТЬ ГАРМАТИ? (нотатки з театрального фестивалю)

Здавалося б питання суто риторичне... Звичайно ж ні! Як може не хвилювати митців ота вселюдська біда, яка розгорнулася за кремлівським сценарієм на сході України. Яке серце лишиться байдужим до материнського горя і сліз?! А тому так часто із газетних шпальт, екранів телевізорів, театральних сцен линуть слова про мужність українських

вояків, нескореність козацького духу, про тих, хто відстоює територіальну єдність України у тяжкому двобойі з ворогом. І народжуються нові вірші, нові пісні, нові сюжети для кінофільмів та театральних вистав...
Цьогорічний театральний фестиваль у Ніжині міг і не відбутися. «Він не на часі, – говорили у високих адміністративних кабінетах. – Та ще й грошей немає, йде війна, не до розваг...». Та про які ж розваги може йти мова?! Адже і актори, і режисери театральних колективів, які прибули на X-й театральний фестиваль жіночої творчості до Ніжина, мали єдину мету – своїм словом, своєю творчістю підтримати патріотичний дух рідного народу, його віру у незборимість нашої нації, нашого війська, а ще довести, що мистецтво стало «другим фронтом» у боротьбі з наклепниками, які бажають спаплюжити нашу Правду і виправдати свої підступні дії. Саме ця фраза, «другий фронт», доволі часто звучала у глядацькій залі Ніжинського академічного драматичного театру імені Михайла Коцюбинського у дні фестивалю.

А ще фестиваль мав на меті вшанувати пам'ять нашої землячки, видатної української акторки Марії Костянтинівни Заньковецької, якій у цьому році виповнилося б 160 років.

А тому організаційний комітет фестивалю на чолі з директором Ніжинського академічного українського драматичного театру імені Михайла

Коцюбинського, заслуженим працівником культури України Юрієм Муквичем доклав великих зусиль, щоб театральне дійство у Ніжині відбулося. Були залучені численні спонсорські кошти, власні кошти театру, надійшла фінансова допомога і від Управління культури Чернігівської державної адміністрації. Усе це дозволило провести театральний фестиваль на належному рівні, хоча і з невеликим запізненням. На запрошення оргкомітету до Ніжина прибули театральні колективи із Києва, Львова, Полтави, Черкаса, Кіровограда, Чернігова.

На фестиваль ніжинський глядач очікував з нетерпінням. Квитки на усі фестивальні вистави були розкуплені за два тижні до його початку. А тому всі спектаклі проходили при повному аншлазі.

Учасників та глядачів фестивалю привітав голова Національної спілки театральних діячів України, народний артист України Лесь Танюк. У своїй вітальній адресі він наголосив: «Від усього серця бажаю фестивалю процвітання. Нехай кожен фестивальний день буде осяяний високим злетом душі, а добре самопочуття і гарний настрій стануть запорукою успіху! Нехай на ньому царює атмосфера творчого натхнення та щирі оплески вдячних глядачів».

Рік 2014 проголошений в Україні роком Тараса Шевченка. Українці не лише гідно відзначили 200-річчя з дня народження Кобзаря, але й довели, що його думка, його слово продовжує жити в народі, продовжує боронити Правду і Волю. А тому фестиваль було розпочато ліричною драмою Олександра Забарного «Грішниця» у виконанні акторів Ніжинського академічного українського драматичного театру, які виступали на фестивалі поза конкурсом. І хоча вистава на сцені театру була зіграна більше тридцяти раз, блискуча гра заслуженої артистки України Алли Соколенко, Андрія Буняєва, Людмили Муквич та інших виконавців не залишила байдужими глядачів. Вистава мала великий успіх і стала гарним прологом театральному фестивалю.

**Олена Бондаренко у виставі «Відьма»
Чернігівського музично-драматичного
театру**

Шевченківську тематику на театральному форумі продовжили наші земляки, актори Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка. Вони привезли до Ніжина театральну

фантазію за творами великого Кобзаря «Відьма» у режисерській постановці Сергія Кузика. На театральній сцені постала драма жінки, таємні пристрасті, фатальне кохання, відчуття духовної і психологічної порожнечі та відчаю. У музичному ряді вистави використані давньоукраїнські мелодії XVIII сторіччя, а також церковні хорали. Якісна і професійна гра акторів театру змусила глядача співпереживати долі головної героїні вистави Відьми (у майстерному виконанні актриси Олени Бондаренко), а ще повною мірою зрозуміти пристрасне Шевченкове слово. Психологічно атмосфера вистави була дотичною до трагедій нинішнього часу, а тому вражала своєю актуальністю. Глядачі стоячи аплодували, дякуючи акторам за їхню роботу. А професійне журі, яке працювало протягом усіх днів фестивалю під орудою театрознавця, лауреата премії НСТД України Алли Підлужної, відзначило майстерну гру Олени Бондаренко нагородою у номінації **«За віддане служіння театру»**.

Комедію-водевіль Авксентія Цегарелі «Ханума» репрезентував на ніжинській сцені Полтавський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Миколи Гоголя у режисерській постановці Цицино Кобіашвілі (Грузія). Талановита актриса, режисер, яка більше тридцяти років працює у рідному Тбіліському театрі ім. Коте Марджанішвілі, допомогла гоголівцям перейнятися атмосферою прекрасної Грузії, доторкнутися до культури цієї країни, відчути тонку грань людських стосунків та характерів. «Ханума» – історія про кохання, інтриги, сварки та примирення, але все ж добра, щира та близька кожному глядачеві. Комічні події, що розгортаються у спектаклі, підсилюються чарівними грузинськими піснями у майстерному виконанні українських акторів, а ще автентичними кавказькими танцями

Епізод з вистави «Ханума» Полтавського музично-драматичного театру

у постановці хореографа Бакарі Хінтібідзе. Все це робить виставу посправжньому феєричною. Високопрофесійна гра акторів змушувала глядачів неодноразово переривати спектакль бурхливими оплесками. По завершенні вистави глядачі влаштували акторам півгодинну овацію. А альтернативне студентське журі, що також працювало на фестивалі, одноставно присудило акторам із Полтави **«Приз глядацьких симпатій»**.

У дванадцяте приїздять до Ніжина актори Національного академічного

українського драматичного театру імені Марії Заньковецькій (м. Львів). Вони постійні учасники всіх фестивалів, приурочених Марії Заньковецькій на ніжинській землі. Львів'яни глибоко шанують свою духовну патронесу, а тому до нашого фестивалю завжди ставляться дуже відповідально. Цього року заньківчани привезли до нашого міста любовну драму польської письменниці Агнешки Отецької «Смак до черешень» у режисерській постановці заслуженого діяча мистецтв України Галини Воловецької. Режисер-постановник, яка прибула з акторами театру на фестиваль, у своєму виступі перед глядачами наголосила, що ця трепетна любовна історія, овіяна атмосферою 60-х років ХХ століття, не втратила своєї актуальності і сьогодні, бо оповідає нам про людські стосунки, про людей, які прагнуть знайти кожен для себе і по-своєму це вічно жадане і часто невовиме щастя. Професійна гра акторів Ольги Бакус та Романа Біля зробила виставу емоційно сприйнятливою для глядачів і особистісно вагомою. Журі фестивалю відзначило роботу Ольги Бакус відзнакою у номінації **«Яскравий гармонійний жіночий образ»**.

Мені видається символічним те, що на фестивалі були показані твори грузинських та польських авторів. Адже відомо, що і Польща, і Грузія (яка сама пережила російську агресію) виступають палкими поборниками українських інтересів у Європі. Ці народи підтримують нашу боротьбу, а український глядач віддячує за це теплом свого серця.

Тема сучасної війни актуально зазвучала, коли господарі фестивалю, колектив Ніжинського академічного українського драматичного театру імені Михайла Коцюбинського показав виставу за творами Тараса Шевченка «Борітеся – поборете, вам Бог помагає!». Актори театру не скасували своєї планової репертуарної вистави, бо значна частина коштів, які заробляє театр від продажу квитків на цю виставу, перераховується на потреби української армії. У фойє театру виносять скриньку для добровільних внесків, які повністю перераховуються на потреби АТО. Режисер-постановник вистави, художній керівник театру, заслужена артистка України Алла Соколенко створила щемливе театральне дійство, в якому переконливо довела, що після Майдану в українців прокинулися давно забуті почуття: самопожертви за державу і відповідальності за майбутнє країни. І сьогодні, як ніколи, актуальні пророцтва великого сина України Тараса Шевченка

Епізод з вистави «Борітеся – поборете, вам Бог помагає!»

щодо відродження в українців козацького духу і волелюбства. Глядачі зрозуміли і сприйняли ці настанови. Символом єднання стала мить, коли глядацька зала разом з акторами заспівала державний гімн. Життєстверджує пролунало: «Ще не вмерли України ні слава, ні воля!».

На шостий день фестивалю на гостини до ніжинського глядача завітали студенти-актори факультету театрального мистецтва Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого на чолі зі своїм деканом, заслуженим діячем мистецтв України, професором Юрієм Висоцьким. Вони представили на суд глядачів свою виставу «У пошуках радості» за одноіменним твором Віктора Розова. Режисером-постановником спектаклю став Юрій Висоцький. Ця вистава – розповідь про долю однієї радянської сім'ї кінця 50-х років ХХ століття. Перед очима глядача розігрувалася лірична комедія про стосунки молодих людей у суспільстві, яке щойно залікувало рани війни. Хто з них виявився дійсно щасливим, виявить глядач, дослухавшись до струн своєї душі і до свого сумління. Ніжинський глядач тепло вітав молодих акторів, влаштувавши їм гучну овацію, а професійне журі оцінило роботу колективу спеціальним призом у номінації **«За філігранну розробку та втілення жіночих образів у виставі»**.

Черкаський академічний обласний музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка привіз на фестиваль монодраму Гіго де К'яра «Елеонора». Це драматична оповідь про останні роки життя відомої італійської актриси Елеонори Дузе, яку блискуче на ніжинській сцені зіграла актриса театру, заслужена артистка України Тетяна Крижанівська. Режисерське і сценічне рішення вистави здійснили Роман Віктюк та Сергій Проскурня. Головна героїня не боїться бути не красивою, вона прагне передати глядачеві драматизм усвідомлення свого кінця, для цього перевтілюється у образи людей, які оточували її в житті, впливали на її долю. Тетяна Крижанівська добре впоралася із поставленим режисером завданням. А вдячні ніжинські глядачі щедро обдарували актрису оплесками та квітами. Журі фестивалю відзначило роботу Тетяни Крижанівської спеціальним призом у номінації **«За достовірність сценічного образу»**. Коментуючи свою акторську роботу, актриса сказала: *«У наш складний час, кожна людина повинна усвідомити своє місце у житті... І не лише усвідомити, але й стати будівником власної долі. Саме це я прагнула донести до глядача»*.

Завершували фестиваль актори Кіровоградського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Марка Кропивницького. І це не випадково, адже кіровоградці прямі спадкоємці уславленого «Театру корифеїв», який зародився у колишньому Єлисаветграді у 80-х роках ХІХ століття. Саме там було створено першу українську професійну театральну трупу, до складу якої увійшли неперевершені актори Марія Заньковецька,

Марко Кропивницький, Микола Садовський, Пилип Саксаганський, класик української драматургії Іван Карпенко-Карий та інші яскраві представники з когорти фундаторів українського національного театру. Маючи такі славні історичні традиції актори нинішнього складу театру відчувають велику відповідальність перед глядачем за якість гри, за самобутність творчої манери, за оригінальність в постановці вистав. На фестиваль кіровоградці привезли інсценізацію головного режисера театру Євгена Курмана «Мойй мамі сто років». У основу твору покладено комедійний сюжет про долю однієї цікавої, неординарної жінки на ім'я Малу. Усе було в її житті: кохання і зради, поразки і перемоги, сумні і щасливі хвилини. Так вона жила... Аж поки не дожила до ста років. І день ювілею став днем прозріння. Постановку вистави та її музичне оформлення здійснила Маргарита Шин. А на сцені своєю чудовою грою ніжинського глядача зачаровували актриси Тамара Лаптева, Євгенія Миронович, Надія Мартович, Оксана Нікітіна. Професійне журі відзначило майстерну гру акторок відзнакою у номінації **«Кращий жіночий ансамбль»**.

Аж ось настав час урочистого закриття фестивалю. На сцені голова оргкомітету фестивалю, директор Ніжинського академічного українського драматичного театру імені Михайла Коцюбинського, заслужений працівник культури України Юрій Муквич. Він дякує акторам, режисерам театральних колективів за участь у фестивалі на пошану нашої видатної землячки Марії Заньковецької. Особлива подяка ніжинським глядачам, які своїм сердечним прийомом, небайдужістю до театрального мистецтва і своєю людською щирістю зробили цей фестиваль по-справжньому яскравим і незабутнім. Голова журі фестивалю Алла Підлужна оголошує, що одностайним рішенням журі номінацію **«Краща жіноча роль на фестивалі»** присуджено

Лауреат обласної мистецької премії імені М. Заньковецької Тамара Лаптева, Кіровоградський музично-драматичний театр

актрисі Кіровоградського академічного обласного музично-драматичного театру **Тамарі Лаптевій** за виконання ролі Малу у виставі «Мойй мамі сто років». За Положенням фестивалю Тамара Лаптева отримує і **обласну мистецьку премію імені Марії Заньковецької**. Глядачі зустрічають це рішення бурхливими оплесками.

Фестиваль завершено. Погасли вогні рампи, розійшлися по домівках

глядачі, несучи в серці задоволення і ту частку естетичної наснаги, яку почерпнули з чудодійного спілкування з театром. Завтра народиться день новий... І хай він буде мирним!

Олександр ЗАБАРНИЙ – член журі фестивалю

Р. S. Мені вдалося поспілкуватися із кількома гостями фестивалю. Я попрохав їх відповісти всього на одне запитання: **«Що дає проведення таких театральних фестивалів?»**

Сергій Проскурня – режисер (м. Київ): – *Окрім справді творчої насолоди від споглядання, це й приємне спілкування з колегами по мистецькому цеху, обмін думками та творчими задумами. А ще відчуття причетності до чогось величного і потрібного людям...*

Євген Курман – головний режисер Кіровоградського академічного обласного музично-драматичного театру імені Марка Кропивницького: – *На фестивалі в Ніжині вже не вперше. І завжди повертаюся додому із почуттям добротно виконаної справи. Люблю і поважаю ніжинського глядача. Коли бачиш, як глядач реагує на твою виставу, приходить розуміння причетності до того величного спадку, яким є українська культура.*

Юрій Висоцький – декан факультету театрального мистецтва Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого, заслужений діяч мистецтв України: – *Побачив у глядацькій залі багато молоді. Це добре. Значить фестиваль долучає до мистецтва все нові і нові покоління юнаків та дівчат. А це означає, що ми виграємо двобій з ницістю та бездуховністю. Тож віримо у щасливе майбутнє України.*

**Грудень, 2014,
м. Ніжин**

ШЕВЧЕНКІАНА ВАСИЛЯ ЛЕОНЕНКА

*«Ми чуємо тебе, Кобзарю,
крізь століття,
І голос твій
нам душу окриля»
Василь Симоненко*

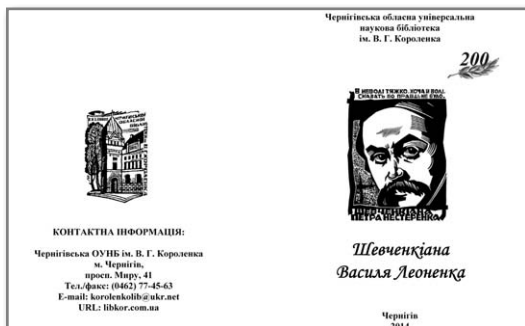
Василь Федорович Леоненко – художник-графік, майстер ліногравюри, член Національної спілки художників України – особистість у мистецтві яскрава і багатопланова. Учасник понад 400 виставок екслібриса у країнах Європи, Азії, Америки, лауреат 38-и престижних міжнародних конкурсів та виставок.

Уродженець Білорусі (с. Колибань Брагинського району на Гомельщині) художник з 1974 року живе в Чернігові, а з 1994 року плідно співпрацює з Чернігівською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка. В цьому древньому місті зросла й зміцніла його майстерність, розкрився всіма гранями талант художника-графіка.

Автор галереї графічних портретів істориків України, письменників, поетів, композиторів світу; серії гравюр архітектурних пам'яток Чернігівщини та міст Польщі; 1285-ти унікальних маленьких гравюр-екслібрисів, виконаних для бібліотек, музеїв, бібліофілів, колекціонерів багатьох країн світу, яким притаманний високий художній рівень, ювелірна чіткість і поетичність.

Особливе місце у творчості В. Леоненка займають екслібриси на теми творів Т. Г. Шевченка, який став для нього таким же зрозумілим, близьким і рідним, як і класик білоруської літератури Якуб Колас. Художник започаткував *Шевченкіану* в 1980-1981 рр., виконавши екслібриси для книгозбірок А. І. Майби – інженера Чернігівського ЗАЗу та Л. І. Мазура – на той час директора Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка.

До 175-річчя від дня народження Великого Кобзаря художник виконав книжкові знаки для книголюбів: Д. Кирилишина з Харкова, В. Манжуло з Вільнюса, С. Ваксмана з Єкатеринбурга, В. Литвиненка і А. Майби з Чернігова, С. Воїнова з Новгорода-Сіверського, а також для власної бібліотеки. Ці роботи експонувалися на виставках «У вінок Кобзареві» у

Києві, «У дарунок Кобзареві» у Вільнюсі, «Шевченкіана в екслібрисі» у Івано-Франківську, а також у Сумах і Харкові.

На книжкових знаках В. Леоненка портрети поета, образи літературних героїв, оспівані поетом українські пейзажі, що супроводжуються уривками з творів «Катери-

на», «Гайдамаки», «Думи мої, думи мої», «Сон» («На панщині пшеницю жала»), «Тополя», «Заповіт» («Як умру, то поховайте»).

Привертає увагу книжковий знак за мотивами «Плачу Ярославни» зі «Слова о полку Ігоревім», перекладеного Т. Г. Шевченком у 1860 році, виконаний для унікального зібрання «Словіани» С. С. Воїнова. Образ Ярославни над полем битви подано у обрамленні слів «Як та зозуленька кує, словами жалю додає».

Подальші напрацювання з серії Шевченкіана припадають на 2004, 2005 та 2013 роки: для книгозбірок П. Нестеренка – президента Українського екслібрис-клубу, С. Бродовича – колекціонера, мецената, видавця серії «Майстри екслібриса» (м. Київ), В. Бакуменка – колекціонера, бібліофіла, журналіста (м. Москва), М. Неймеша – художника (м. Харків), А. Махно – заслуженого лікаря України (м. Чернігів). Більшість з них супроводжуються рядками поезії Т. Г. Шевченка, актуальними з яких сьогодні є слова «Молитви»: «А всім нам вкупі на землі єдинодумліє подай і братолюбіє пошли».

200-річний ювілей співця народних дум Тараса Шевченка відзначено низкою художніх виставок, на яких експонувалися екслібриси Василя Леоненка.

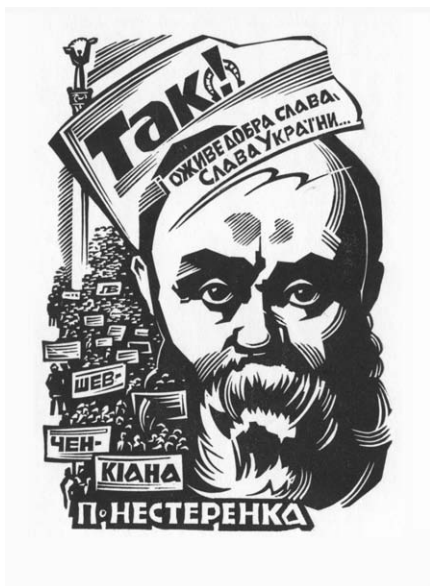
У нотатках з виставки чернігівських митців у виставковій залі місцевого осередку Національної спілки художників України журналіст Володимир Сапон написав: «Окремо хочеться сказати про високо інтелектуальні, а отже, високо інтелігентні екслібриси на шевченківську тематику Василя Леоненка – ці маленькі чорно-білі графічні аркушики є своєрідною візитівкою виставки». (Деснянська правда. – 2014. – 13 берез. – С.12).

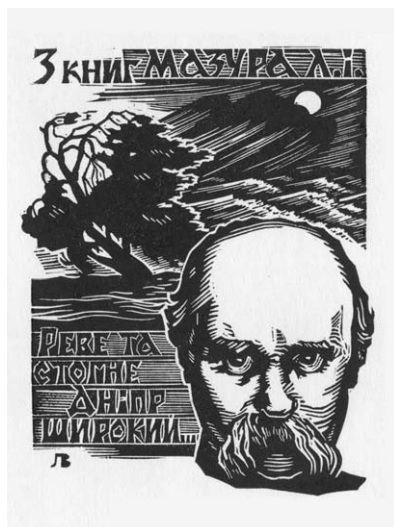
Шевченкіана В. Леоненка – гідний внесок у вінок всенародної шани великому Кобзареві, з поетичної спадщини якого художник черпає сили і натхнення, а також у фонд *української Шевченкіани*, започаткованій у 1917 році художницею Оленою Кульчицькою, яка на даний час нараховує понад 1000 екслібрисів.

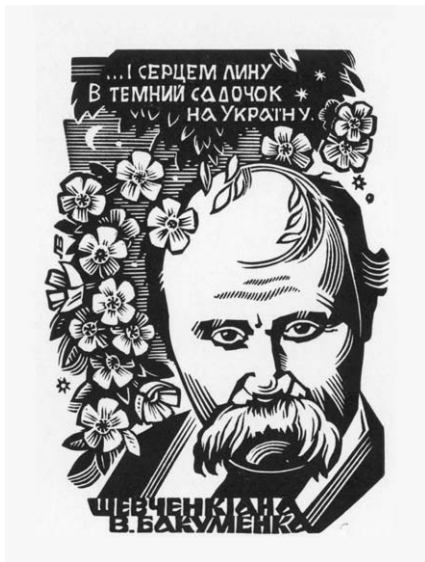
Любов ФЕОФІЛОВА, м. Чернігів

ЕКСЛІБРИСИ ВАСИЛЯ ЛЕОНЕНКА

Вікторові ДУДКУ – 55!

БРАНЕЦЬ СУМЛІННЯ

Свого часу Микола Хвильовий, завершуючи «Одвертий лист до Володимира Коряка», щиро проголосив насамкінець: «Хай живе дух неспокою!» З великою радістю прийняв ці слова, по суті, з «листа у вічність», адресованого «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам ...», наш сучасник – знаний київський історик літератури й джерелознавець Віктор Дудко. Прийняв і зробив їх своїм особистим гаслом. З цим гаслом він прагне пройти все своє життя. І ніяк не може уявити себе без нього і нині. Рішуче ніяк! Особливо сьогодні, коли вітчизняна культура кинута на поталу дикому ринкові, а влада неспроможна ухвалити законів, які б забезпечували українській книжці, телебаченню, пресі, культурі загалом правовий пріоритет «на нашій – не своїй землі», науковець залишається бранцем сумління і творчого неспокою.

Віктор Іванович Дудко народився 12 грудня 1959 року в м. Городні в сім'ї відомого журналіста й краєзнавця Івана Петровича Дудка. Батьки з дитинства виховали у сина такі важливі якості, як трудолюбство, вимогливість до самого себе, порядність і доброзичливість до людей.

У 1977–1982 рр. юнак навчався на факультеті журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка, а після закінчення університету працював у чернігівській молодіжній газеті «Комсомольський гарт».

З 1985 по 1988 рр. Віктор Дудко навчався в аспірантурі у відділі національних літератур Інституту світової літератури ім. О. М. Горького АН СРСР у Москві. Працював над дисертацією з літературознавства. Темою дослідження обрав епістолярну спадщину українських письменників-реалістів кінця ХІХ – початку ХХ ст. в контексті українсько-російських літературних взаємозв'язків. Його науковим керівником була Ніна Степанівна Над'ярних, доктор філологічних наук, професор, автор багатьох монографій і численних

статей про українську літературу кінця XIX–XX ст., про художній переклад російською мовою прози М. Коцюбинського, автор передмов до вибраних творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Капельгородського та ін.

Саме праця над дисертацією, яку В. Дудко успішно захистив у 1989 році, сформувала у дослідника особливе ставлення до першоджерел (рукописів та листів, архівних матеріалів). Жодні спогади сучасників, жоден музей не здатний так відтворити атмосферу, в якій жив і працював письменник, як це може зробити його листування. Епістолярій митця, цей замаскований «внутрішній діалог автора із власною совістю» (Ю. Шерех), надзвичайно багато дає не лише для достовірного уявлення про перипетії особистого життя письменника, а й поглиблює наші знання про епоху, про поступ художньої думки, про взаємини між літературними й громадськими діячами.

Отже, в науці про літературу з'явилась ґрунтовна дисертаційна студія Віктора Дудка про письменницький епістолярій І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, П. Грабовського, Б. Грінченка та інших українських адресатів на межі XIX–XX століть, в якій актуальні питання джерелознавства й текстології розглядались крізь призму письменницького листування з позиції сучасного літературознавства.

А далі прийшли послідовники та учні – перші аспіранти, колеги з інших університетів, зарубіжних академічних інститутів, й тема, яку Віктор Дудко освоював першим, у якій виокремлював перспективні проблеми коментування письменницьких листів, стала актуальною та затребуваною сучасною наукою про літературу.

Варто сказати, що текстологічна галузь літературознавства, якій присвятив В. Дудко десятиліття подальшої наукової діяльності в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, була однією з найбільш занедбаних у нас – в аспектах теоретично-нормативних та освітньо-кадрових (чому ніде й ніколи не вчать). Тим-то й чиниться безлад у видавничій справі: упорядники, коментатори, редактори добираються навмання, нікому не дошкуляють оприлюднені масовими накладами видання класиків літератури (про сучасників годі й говорити!), в яких дуже часто зустрічаються вияви текстологічної некомпетентності.

Якраз присутність у науці про літературу, зокрема й у царині текстологічній, такого сумлінного фахівця як Віктор Дудко піднімає планку літературознавчого професіоналізму на належний рівень. Його численні студії засвідчують, що справжня компетентність у текстології, документалістиці, архівістиці – така ж обов'язкова складова для літературознавця, як і знання граматики, теорії та історії літератури (як вітчизняної, так і світової): усе те має входити до загальнокультурної ерудиції на правах неодмінних складників її.

Оскільки Віктор Дудко є передусім дослідником української літератури, його наукові інтереси максимально реалізуються в тих публікаціях, де мова йде про конкретні твори Т. Шевченка, П. Куліша, Л. Глібова, М. Коцюбинського, П. Грабовського, Б. Грінченка, В. Самійленка та ін. Публіцистичний та

науковий його доробок нині складають кількасот журналістських матеріалів, найсерйозніших літературознавчих студій і розвідок, серед них – монографічні дослідження, для здійснення яких потрібні десятиліття невсипущої праці, а то й ціле життя. Про наукові роботи Віктора Дудка мало сказати, що вони ґрунтовні чи фундаментальні. Кожна з них – то збагачення літературознавства новими, досі не відомими першоджерельними фактами, з яких випливає нове бачення явищ і процесів.

Особливо цінними є шевченкознавчі розмісли історика літератури й джерелознавця. Статті Віктора Дудка, присвячені дослідженню творчості Тараса Шевченка, написані переважно на новому джерельному матеріалі. Автор розглядає в них питання біографії поета («Тарас Шевченко очима Григорія Милорадовича», 1997; «Три шевченкознавчі нотатки», 2009 та ін.), історію публікацій творів Шевченка та їхньої реценсії («Доля автографа» Мар'яни Черниці», 1997; «Дві публікації журналу «Современник» у шевченкознавчих дослідженнях», 2008 тощо). Низку розвідок Дудко присвятив проблемам коментування творів Шевченка і його листування («У Петербурзі після заслання: джерелознавчі уваги», 2001; «Зі студій над листами Тараса Шевченка», 2008; «Текстологічні уваги до листування Тараса Шевченка», 2009). Дослідник вніс істотні корективи у деякі усталені датування епістолярію Шевченка та листів до нього, уточнень до коментарів «Щоденника», з'ясувавши і кілька згадуваних у Шевченка осіб і ситуацій.

Приємно констатувати, що у 2013 році вийшли перші томи «Шевченкознавчої енциклопедії: У 6 томах», де була вміщена й стаття про вагомий шевченкознавчий внесок В. Дудка.

А нещодавно побачила світ нова книга літературознавця «Тарас Шевченко: джерелознавчі студії» (К.: Критика, 2014). У цьому виданні, що заслуговує на серйозну розмову у фахових часописах, Віктор Дудко запроваджує нові матеріали до життєпису Тараса Шевченка, досліджує питання текстології, заглиблюється в історію шевченкознавства. Позначені енциклопедично широким осмисленням та сумлінною увагою до найдрібніших деталей, статті й матеріали, вміщені в книзі, безперечно, стануть гарною «лоцією» у вивченні життя й творчості Т. Шевченка.

Є у наукових студіях Віктора Дудка жива істина, сумління, помножене на професіоналізм, присутність якого у літературознавчих працях – не художній прийом, а органічна потреба, передумова об'єктивності виважених результатів. Що ще вийде з-під пера ювіляра? Кого з аспірантів він приведе у науку? Сторінки якої монографії чи статті лежать на його робочому столі? Нехай це буде допоки що таємницею самого автора – Віктора Івановича Дудка. Ми ж бажаємо бранцеві сумління справжнього натхнення до нових звершень, щастя, радості і нових творчих ідей! Нехай дух неспокою живить кожду творчу особистість, не даючи їй обернутися в стояче болото!

Народному художнику України Анатолію ШКУРКУ – 90!

МАЕСТРО ПЕНЗЛЯ

Дивуюся Анатолію Никифоровичу – його чіпкій пам'яті, його колоритній, образній мові... Дивуюся і його новим полотнам, і тому, як майстерно водить свій легковичок по забитих автомобілями чернігівських вулицях. Адже йому, найстарішому з майстрів пензля нашого краю, народному художнику України, уже 90! Описати б його життя – вийшла б захоплююча книжка...

Анатолій Шкурко

через багато десятиліть проходилимуть його персональні виставки! І в школі, і потім у студії образотворчого мистецтва Палацу піонерів, там, де тепер Молодіжний театр, хлопцю пощастило на вчителів малювання. Зокрема, на Георгія Петраша, який пройшов сталінські Соловки. З їхнього благословення п'ятнадцятилітнім вступив до Харківського художнього училища. Але навчання перервала війна...

Його фронтові шляхи-дороги від Дніпра, який форсував нижче Любеча на півобмундированим, зі старим карабіном, пролягли через Білорусь і Польщу до Берліна, де на рейхстазі високо (хлопці підсадили) поставив і свій підпис – «Шкурко з Чернігова». До речі, згадує ветеран, чернігівських автографів там було багато. Як найдорожчу пам'ять про фронтове життя зберігає малюнки, на яких, зокрема, зруйновані Мозир, Пінськ, Барановичі...

Свій перший малюнок зробив і запам'ятав його назавжди ще десь у чотири роки у рідному Смолині нинішнього Чернігівського району. Якраз перед Великоднем мати, Марфа Іванівна, побілила піч, а він, взявши з печі вуглину, намалював на ній коника. Отримав за те добрячого прочухана, бо не просто було коника забілити. Пробував згодом малювати на паркані, але батько заборонив...

Невдовзі сім'я переїхала до Чернігова. Навчався у школі на Валу, в якій тепер художній музей. Хіба гадалося тоді, що саме у тій великій класній кімнаті, де сидів на уроках,

Але найбільше, в коротких перепочинках між боями, малював рядовий 111-го стрілецького полку, 61-ї армії 3-го Білоруського фронту однополчан. Вони ж аркушики ті складали у листи-трикутники і надсилали рідним. Яка ж то була радість отримати маленькі портрети сина чи чоловіка, адже фотографія на передовій була рідкістю. Скільки теплих слів подяки вислуховував за те молодий художник від товаришів.

Була ще й виставка фронтовиків у передмісті Варшави у січні 1945 року, де помістили і його малюнок, назвавши «Дороги війни». Про цей малюнок відомий поет і журналіст Євген Долматовський писав у фронтовій газеті: «Степ. Залишки снігу. Кинутий на дорозі німецький автомобіль, трупи ворогів у кюветі...», зазначаючи, що двадцятирічному художнику вдалося глибоко і переконливо розкрити у цьому творі весь трагізм і абсурд війни. Через багато років побачив цей свій малюнок у музеї Великої Вітчизняної війни у Москві.

А демобілізувався із рекомендацією політвідділу дивізії на навчання до Ленінградського інституту живопису, скульптури та архітектури ім. І. Рєпіна при Академії мистецтв СРСР.

Зі студентських літ затоваришував із Андрієм Микитовичем Мордовцем, який майже десять років тому пішов із життя.

— Яюсь біля інституту, на першому році навчання, до мене підійшов високий солдат. Що найбільше мене вразило – надворі лютий мороз, вітер, а він у пілотці, легкій куфайчині. Підходить і питає, де тут деканат. Розговорилися. Виявляється, земляки – я з Чернігова, він з Лебедина Сумської області. Невдовзі став Андрій студентом і моїм кращим товаришем. Удвох днями освоювали «ази» живопису, а вночі їхали на товарну станцію розвантажувати вагони з картоплею, бо на стипендію непросто було в ті роки прожити...

А. Шкурко. Портрет Миколи Ткача

Після закінчення у 1951 році інституту отримав направлення у Ростов-на-Дону. Викладав там у художньому училищі, мав непогану зарплату, житло. Але потягнуло у рідні місця – вже й Мордовець до Чернігова перебрався, а він, приїхавши у відпустку, ще й Галину зустрів, яка невдовзі дружиною стала – Галиною Антонівною. Ось уже шістьдесят з хвостиком літ минуло, як назавжди повернувся на береги Десни...

Уже перші чернігівські роботи, більшість з яких зберігається у нашому художньому музеї, засвідчують непересічний талант митця. Це, зокрема,

портрети його товариша Андрія Мордовця (тоді ще студента), мешканця села Смолин Сергія Попружного та свій «Автопортрет», в якому за основу взяв розкутий мазок імпресіоністичного характеру.

Старовинний Седнів та його мальовнича природа вже майже півстоліття надихають українських майстрів пензля, які приїждять сюди для роботи та відпочинку в Будинку творчості Національної спілки художників України. Але про те, як він створювався, знає найбільше саме він.

— Розпочалося все з дискусії на засіданні правління Спілки художників, де я тоді представляв своїх чернігівських колег, — пригадує Анатолій Никифорович. — Щодо необхідності влаштування власного Будинку творчості заперечень, зрозуміло, не було. Що ж до того, де його будувати, думки розходилися.

Досить авторитетним було слово неодноразового лауреата союзних державних премій Тетяни Нилівни Яблонської, яка пропонувала мальовниче селище Шишаки на Полтавщині. І все ж, виникли сумніви. Адже, щоб дістатися до Шишаків, треба було подолати більше півсотні кілометрів бездоріжжя. Ось тоді я й запропонував Седнів. Аргументував тим, що там і природа чарівна, і традиції славні — ще в минулому столітті у Седневі бували і працювали художники Тарас Шевченко, Лев Жемчужников, Опанас Сластіон. Пропозиція зацікавила членів правління, але, зрозуміло, постало й питання: «Треба ж побачити ваш Седнів...». «Будь ласка, — кажу, — закінчимо засідання, сядемо у спілчанський автобус — і в дорогу... Від Києва це не так і далеко...»

— До Седнева приїхали наприкінці березневого дня, — продовжує Анатолій Никифорович, — походили старим парком колишньої садиби

А. Шкурко. Осінній пейзаж

Лизогубів зі знаменитою Шевченковою липою і кам'яницею, постояли на крутосхилах над Сновом, звідки далеко простягнулися у променях призахідного сонця ще засніжені луки і ліси, спустилися до альтанки Глібова... «Це ж ще зима, а яка краса тут влітку...». Одне слово, вибір було зроблено. Шкода, що не поїхала тоді з нами Тетяна Нилівна. Але згодом вона охоче сюди приїздила, плідно тут працювала. Нині у Будинку творчості відкрито пам'ятник народній художниці Яблонській.

Додамо, що Анатолію Никифоровичу довелося докласти чимало зусиль до будівництва. Був тут, по-суті, і виконробом, і бригадиром, і сторожем. Водночас і першим художником, який приїхав з мольбертом до Будинку

творчості ще задовго до його відкриття. Загалом написав тут не одну сотню картин, етюдів, спілкувався тут з такими визначними майстрами пензля, як Микола Глущенко, Віктор Пузирков, Георгій Меліхов, Федір Захаров...

Особливо пишається ювіляр своєю дружбою з народним художником, своїм учителем Миколою Глущенком — легендою українського мистецтва. Його першу виставку в Берліні організував письменник та художник Володимир Винниченко. Він спілкувався з Володимиром Маяковським та Іваном Буніним, Пабло Пікассо і Анрі Матіссом, малював портрети Ромена Роллана та Анрі Барбюса...

Творчість Анатолія Шкурка багатогранна — це численні пейзажі та натюрморти, написані на тлі нашої розкішної поліської природи. Але найпомітнішими є його портретні образи, починаючи з дипломної роботи «Гоголь на Україні» (1951). Багата в нього Шевченкіана. Створив портрети Михайла Коцюбинського, а також Михайлини Коцюбинської та Юлія Коцюбинського.

Понад сорок років тому він започаткував портретну галерею своїх сучасників, котрі жили і живуть на Чернігівщині, аби увічнити земляків, яких шанує, захоплюється їхніми талантами. А разом з тим і залишити в їхніх образах краплини свого щедрого таланту. Більш ніж півсотні портретів намальовано — і в кожному творчий світ людини, її характер, її світобачення. Такими, зокрема, є портрети письменників Олександра Деко і Станіслава Реп'яха, Миколи Адаменка і Михася та Миколи Ткачів, Володимира Шкарчука, Ростислава Мусієнка, Олексія Брика, кобзаря-лірника Василя Нечепи, композитора Анатолія Пашкевича, бібліографа Петра Грищенка, журналістів Любові Боднарук і Сергія Павленка, фотохудожника Валерія Шайгородського...

Кожного ранку, у свої 90, Анатолій Никифорович заходить у свою майстерню і кладе хоча б один мазок на полотно... Душа митця, як він сам каже, не знає перепочинку!

Володимир САПОН

ТВОРЧІ ДОРОГИ МИТЦЯ

(До 35 річниці з дня виходу першої книжки Михася Ткача
«Сонячний полудень»)

Заслужений працівник культури, відомий прозаїк, головний редактор популярного журналу «Літературний Чернігів», художник, громадський діяч... усе це грані особистості Михася (Михайла) Ткача, людини порядної, скромної й доброзичливої.

САХНІВКА ПАХНЕ ЛЮБИСТКОМ І М'ЯТОЮ

Виколіхали, виплекали й сформували майбутнього майстра слова і пензля – материзна, отчий поріг, рідна хата. Одне слово, мала батьківщина – мальовнича Сахнівка, перейменована з часом у Ленінівку.

Придесенню, милому серцю куточку землі, односельцям Михась присвятив низку прозових творів, а батьківську оселю, в якій пройшли дитячі та юнацькі літа, увічнив на полотні й папері.

В автобіографічній повісті «Пахне любисток і м'ята...» автор зізнається: «Коли починаю думати про своє село, уявляти його, згадувати дитинство, то навіть найтяжчі повоєнні роки не видаються мені похмурими, а казковими і світлими. У моїй уяві те місце, де пройшли дитячі роки, завжди асоціюється з батьківською хатою і маминим лагідним голосом, який долинає до мене повсякчас. Я ніколи в житті не забуду ту неповторну природу, котра оточувала наше обійстя, плекаючи в моїй дитячій душі відчуття гармонії та краси світу.

Це і околиця, яка щовесни заливалася водою, а влітку заростала верболозом, і поле на пагорбі з вітряком, з глибокими ярами та лісосмугами, де я блукав маленьким ледь не щодня у пошуках чогось істивного, а то й просто ради цікавості – все надто дороге. На тій околиці завжди під осінь виростали, як гриби, копиці сіна, потім з'являлися стоги, зеленіла отава. Це зі сходу та півдня. А на захід та північ від села слалися розкішні луки з безліччю рудок та боліт, на яких у ті роки ріс очерет та осоки, водилася сила-силенна різних пташок. Луки оточували дрімучі ліси. Їх назви і досі в моїй душі бринять як музика: Мартоновщина, Дирчинське, Забутне...»

Народився Михайло Ткач якраз на «Михайлове чудо»: тому й наречений іменем святого. По материнській лінії коріння його родоводу сягає в глибину XVII століття, коли далекий пращур переселився на Придесення із Запорозької Січі.

Мати, Ганна Марківна Зубок, «гордилася своїм козацьким корінням» і не раз, без будь-якого натяку на жарт, казала синові: «Вище голову, ти ж козак у мене!»

Від батька, Михайла Веремійовича Ткача, предки якого зроду-віку обробляли землю та займалися ремісництвом, він успадкував нахил до теслярського ремесла.

Доля випробувала майбутнього митця голодом сорок сьомого, але йому, як скаже при зустрічі, вже тоді снилися «Багрянні громи».

«Було, і орав поле, і теслював, будував будинки, вчився в Московському університеті мистецтв, ходив на етюди, а душа бунтувала, – згадував Михайло Михайлович. – Люди облаштовували своє життя, а я чекав дива. І раптом, коли вже перевалило за тридцять, взявся за перо. Писав, правив – і знищував. І знову писав...»

Коли завруняться, на його вимогливу думку, справжні твори і він піде по життю літературними шляхами (аби не плутали його із відомим піснетворцем-тезкою Михайлом Ткачем), письменник візьме собі псевдонім «Михась». Лагідний і теплий, мов літнє сонечко. Відтак понад чотири десятиліття читачі й шанувальники таланту знають майстра слова саме як Михася Ткача – співця краси й величі нашої Сіверщини.

Та у спогадах-снах він не розлучиться ні з рідною вулицею, ні з двором, селом, людьми. Несила забути, хоча давно вже чернігівець за місцем проживання.

Прилучення до літератури почалося, за словами Михайла Михайловича, зі стусанів матері:

«Було, топчуться вони біля порогу і щось кажуть мені. А я так ніби чую і не чую. Тільки дістав нову «прочотну» книжку, то читаю, одірватися не можу, – згадує співрозмовник. – «Йди, сину, води принеси». Раз отак озвуться, тоді вдруге, втретє... «Йду, мамо, йду!», – відповідаю і не можу зрушити з місця. Коли це біля печі рогачі – трах-тарарах! Якщо встигну вискочити надвір – повезло. Швиденько води внесу і дровець нарубаю. Однак, що не роблю, а книгу ношу в голові».

**Михась Ткач на рідному обійсті,
1966 р.**

Малювати ж Михась почав, як зірвався з дуба, що ріс на батьківському обійсті. Щось у тому дубі – товстющому, крислатому, стрункому й високому – було сакральне. І захотілося десятилітньому хлопчаківі поглянути на світ із самого верхечка дерева.

«Було надвечір'я, кружляло небо, і сонце лежало за селом, мов червона ягода. Я розкрив рота від подиву і враз... обірвався. Проте на землю не впав, а заплутався внизу у кроні і завис. А другого дня закортіло намалювати те небо і сонце, що побачив з висоти. І дорогу, по якій пішов батько на фронт та й не повернувся: пропав безвісти. А потім почали з'являтися інші малюнки – у шкільних зошитах, підручниках, а то й на партах... Диво та й годі. Мати казали, що то від страху».

ВІДЛУННЯ ДУШІ

На моєму робочому столі – книги Михася Ткача з автографами автора. Прості та зрозумілі кожному (школярам, студентам, людям старшого покоління, сільчанам) назви: «Сонячний полудень», «Світле диво», «Відлуння душі», «Осінні акорди», «Гірка ягода калини», «Спадок», романтично-пригодницька повість «Веселий Штанько», «Анюта» (про дружбу дівчинки Зіни із безпритульним собаченям, названим людським іменем), «Багрянні громи»...

Повісті, оповідання, новели, етюди присвячені різним часовим періодам: від повоєнних років до сьогодення. Та об'єднані щирою правдою про нелегку селянську долю, душевну красу сільчан і добро.

Автор пише переважно про польське село – свою духовну столицю, село непричепурене, забуте богом і владою, кинуте державою напризволяще. Пише правду, здебільшого «від автора» або «від самого себе», від першої особи, при цьому, якщо говорить «я», то це дійсно «я», тобто сам письменник, а не якийсь ліричний герой чи вигаданий оповідач. Його проза зіткана з любові й болю.

Доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Володимир Кузьменко в передмові до книги «Відлуння душі» напише: «Письменники – такі ж живі люди, як і ми з вами. Хіба що п'яніше закохані в життя. Та ще прагнуть ніколи неправді не служити. І чужий біль завжди сприймають, як свій, власний... Усе ж бо справжнє, як відомо, народжується лише з любові і болю».

«Саме ці праві джерела людського духу – основа творчості Михася Ткача: любов до людини, серце якої відкрите для добра і всепрощення, біль за кожную покалічену душу», закоханість у природу Придесення, ніжність і простота у спілкуванні з «братами нашими меншими», категоричне заперечення нещирості й пристосуванства, пекучий сором за окремих «неандертальців», у яких душа, словами геніальної Ліни Костенко, «ще з дерева не злізла».

Автор володіє рідкісним даром писати коротко, а відображати словом багато. Від його щирих книг стає світліше на серці, спокійніше на душі. До речі, в лікарню (перед серйозною операцією) я теж брала з собою «Багряні громи». Повість «Пахне любисток і м'ята» стала «рідними ліками»: рядки про матусю навівали й мені спомини про рідну неньку. Бо під вікнами батьківського обійстя також росли любисток і дика м'ята, цвіли ромашки й мальви, і мамині руки пахли чорнобривцями...

Михасева «Вдова» – теж ніби про мою матінку, котра по смерті чоловіка залишилася із шістьма малими дітлахами на руках.

«...Верба... А біля неї мати. О Боже, які старенькі! Зігнулись, згрібають лист пожовклий на оборі і тихо, неначе смуток, у купочки кладуть. Довкола душі живої... Мов жар роздмуханий, до хати тулиться вишняк. Червоні яблука ніхто не рве в саду, червоний хміль під вікнами зів'яв.

Горить село! Горить у сутінках душа, горить земля – в руках гарячий попіл, холодна сіль на стомлених плечах». Це рядки з невеличкої новели «Падає листя». Прочитайте її – це поезія в прозі. Це симфонія душі, де поєдналися радість і смуток. Так може писати письменник, який серцем пережив-виболів те, що його оточує. Рідне і неповторне.

БАТЬКО «ЛІТЕРАТУРНОГО ЧЕРНІГОВА»

«...Писав, правив – і знищував. І знову писав. Надсилав до редакцій, а від них отримував папірці: мовляв, читали, гарно, але друкувати не будемо. І так продовжувалося щоразу. Все ж я вперто продовжував надсилати свої твори. Мало ж таки відбутися диво. Проте, коли вийшла перша збірка новел «Сонячний полудень», то мені стало спочатку радісно, а потім сумно – не міг впізнати свої твори. Там усе було не так, як я думав і писав. Тоді терпець вичерпався – і я заснував літературну спілку «Чернігів» та часопис «Літературний Чернігів», аби друкуватися та друкувати інших», – ці слова з передмови М. Ткача «Самопредставлення з книги «Спадок».

Цілих десять років журнал довелося М. Ткачу видавати самотужки, на громадських засадах. Як головний редактор він не мав і не має за свою непросту працю ні копійки і нині. І тільки з 2002 року «Літературному Чернігову» фінансову допомогу почала надавати облдержадміністрація.

Сьогодні, завдяки наполегливій праці М. Ткача, «Літературний Чернігів» відомий не тільки в Україні, а й далеко за її межами. То гордість нашого краю. Він всіляко підтримує талановиту творчу молодь, формує національні пріоритети: на бульварній літературі, яка на кожному кроці підстерігає молоду людину, справжнього українця не виховаєш.

Доля поєднала в єдине ціле дві творчі особистості: дружина, Лариса

Ткач, – поетеса, автор кількох збірок. Теж наша, сіверянська, родом із Борзнянського району. Творить здебільшого для дітей: дотепні й веселі вірші пробуджують у юних душах почуття любові до краси, до навколишнього світу, до всього живого.

«Не знаю, де їх тулити в квартирі. Куди не глянь, куди не ступи, скрізь книги – під ліжком, під столом, за дверима. Дружина хоч і бурчить, але терпить поки що. Але ж незабаром маю привезти весь наклад ще однієї книжки, яка ось-ось побачить світ. Певно, прийдеться на кухні розміщати. Боюсь, що дружина скаже? Вона недавно, коли сидів за робочим столом, шпигонула мені: «Що ти сидиш, голову сушиш! Думаєш, що пам'ятник поставлять?» Я і сам не сподіваюся на це. Та нащо зачіпати болючі струни? І все ж... А раптом! Я ж на «Чудо» родився!» – так напише в передмові до книги «Спадок» Михась Ткач.

Звісно, що то жарти. Коли ж серйозно, то найвища нагорода для митця – любов і шана читачів. Найбільша ж втіха і насолода для душі – творча праця.

Ольга ЧЕРНЯКОВА

«В ІСТОРІЇ НАЙГОЛОВНІШЕ — ЛЮДИНА...»

В анотації до цього видання (ТОВ «Видавництво «Десна-Поліграф», 208 стор.) сказано: «Історії не буває ні хорошої, ні поганої, є просто історія. Ця незаперечна істина пояснює і назву нової книжки есеїв письменника Володимира Сапона «Меди і полини історії», в якій іде мова про меди і полини минувшини Сіверянського краю».

Однак наше інтерв'ю з автором її не лише про меди й полини вчорашнього дня Чернігівщини, а дещо більше ...

— *Володимире Миколайовичу, ви добре знаний як чудовий лірик, останніми роками вас захопила щоденникова проза, ви є членом Національної спілки письменників України. Але водночас є і членом Національної спілки краєзнавців. Свідчення тому ваші попередні історико-краєзнавчі книги «Призабуті стежки сіверянської Клію», «Чернігів древній і сучасний», «Седнів», «Таємниці назв наших сіл і міст», «Вулиці старого Чернігова», «Моя Шевченкіана». Тепер нова книжка. Хто ж переважає у вас: письменник чи історик?*

— І те, і друге. Старшокласником я вважав себе неперевершеним поетом і вступив на філологічний факультет Ніжинського педінституту, залюбки відвідував там літстудію, через кілька років був учасником Всесоюзної наради молодих письменників у Москві. Але разом з тим подружився з істориками, мешкав з ними на квартирі на першому курсі. Взагалі задрив їм, адже вчитися на історичному факультеті, до того ж в хлоп'ячому товаристві, було цікавіше. Щоправда, істориків діставала дурнувата історія КПРС — їй приділяли виняткове значення, та й у нас, на філологічному, на той час чимало зайвих предметів. Історики ж часом ходили до нас послухати неповторні лекції з зарубіжної літератури Дмитра Наливайка (нині

доктора філологічних наук, професора, академіка НАН України, завідувача відділом компаративістики Інституту літератури ім. Т. Шевченка) чи лекції незабутньої Лесі Йосипівни Коцюби, яка читала нам давню літературу (її, як учасника дисидентського руху в Україні 1960-1970-х років, пізніше було піддано шантажу, вона занедужала і померла на 66-у році життя).

На останньому курсі я надрукував у «Комсомольському гарті» нарис про трьох добре знайомих студентів-істориків, які пізніше стали відомими вченими, поважними професорами — Олександра Коваленка (тепер директора Інституту історії, етнології та правознавства ім. О. Лазаревського Чернігівського національного педуніверситету ім. Т. Шевченка), Сергія Ольговського та Володимира Зоценка. Останній, на жаль, уже покійний. Згодом я затоваришував з Віктором Шевченком, теж професором, доктором історичних наук, з ним навіть книжку написали — «Одісея Юрія Лисянського». На жаль, він теж небіжчик.

Звісно, себе істориком не вважаю і тому зумисне почуваюся вільніше в тому, про що пишу. Через що мене інколи шпетять, особливо, хто доріс до кандидатів історичних наук. Та то їх справа. Для мене в історії, цій науці про стару сучасність, найголовніше людина, а потім події та дати.

— **Та повернемося до книжки «Меді і полини історії»...**

— Майже 90 відсотків її тексту написав ще в 90-і роки минулого століття. Отож книжка мала вийти більше десяти літ тому. Рукопис я подав у видавництво при РВК «Деснянська правда», його схвалили, поставили у план. Однак після цього він потрапив до реалізаторів продукції РВК, де одна російськомовна жіночка, порадившись з такою ж жіночкою з Будинку книги, зробила висновок, що ніхто цієї книжки читати не буде, отож не треба її видавати, і залишила рукопис у себе на столі. Там він пролежав кілька місяців, рік уже завершився, і тому книжка випала з плану. Наступного року в цьому ж видавництві вийшла моя дитяча книжка. Я ж забрав рукопис «Медів і полинів...» і віддав його відповідальному секретарю «Чернігівського земляцтва» в Києві, письменнику Івану Корбачу, який так багато зробив, аби наблизити землякам-березинцям їхню багатющу минувшину. Він схвильований був рукописом, уже й обкладинку замовив, але вперлося в кошти... Потім до мене звернувся директор щойно створеного видавництва, прочитав рукопис, розхвалив його, обіцяв надрукувати, але скоро видавництво закрилося, а директор не повернув мені рукопису... І лише два роки тому я відніс його до департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю обласної державної адміністрації, який видає книги у рамках обласної Програми підтримки розвитку інформаційно-видавничої сфери Чернігівщини. Але і там було сутожно з грошима, бо надрукували лише обкладинку ще більше року тому. Тепер дійшло і до книжки. За що спасибі працівникам департаменту.

Володимир Сапон.
На Дніпрі біля селища Радуть
на Ріпкинщині, 1992 р.

— *Де ж берете такі прецікаві факти?*

— У 90-х роках я вів у газеті «Деснянська правда» рубрику «Про що писала наша газета 100 років тому». Для цього чимало часу провів у чернігівських архівах над зшитками пожовтілих сторінок «Черниговских губернских ведомостей» («Деснянська правда» є продовжувачем традицій цієї газети). Багато фактів увійшли звідти як для цієї книжки, так і до книжки «Вулиці старого Чернігова». Скажімо, такий факт: у 1897 році Чернігівське губернське зібрання обговорило проект будівництва залізниці за маршрутом Київ — Козелець — Чемер — Чернігів — Седнів — Стародуб, що, на жаль, не був здійснений. Трапився і такий неординарний випадок, коли мешканці села Кудлаївка Новгород-Сіверського повіту живцем закопали конокрадів. Узагалі, короткі кримінальні події, взяті зі старих газет, прислужилися до багатьох розповідей, зокрема, і розповіді «Старе, як світ, «мистецтво» шахраїв».

Знадобилися і спогади, зокрема, Дмитра Грембецького, Олександра Малинки, Віталія Данилова. Чимало взяв від спогадів В'ячеслава Пухтинського, що були вперше опубліковані років із двадцять тому в чернігівській газеті «Черниговский полдень», зшитки якої сьогодні стали бібліографічною рідкістю. А якось донька Юрія Григоровича — внучатого племінника українського поета Миколи Вербицького, того самого, якого бачимо серед авторів тексту нашого гімну, принесла мені більше десяти товстезних зошитів його споминів (нині вони зберігаються в історичному музеї). Кілька місяців я читав ті зошити, хоч тяжко розбирати дрібний почерк автора, з його довжелезними, на десятки сторінок, абзацами. Але ж як цікаво читати цей «роман» життя простого корінного чернігівця! З тих спогадів я взяв за основу в розповідь про останнього чернігівського візника Мачерета, якого шанувало все місто і якого розстріляли німці в 1942 році. По крупинках збирав матеріали і про Катерину Десницьку, що стала принцесою Сіаму. Писав навіть письменнику Олесю Гончару і він мені відповів.

Багато в чому мені допомогли друзі-історики. Так Віктор Шевченко знайшов у Москві, в Держархіві Російської Федерації, таємне донесення

губернського жандармського начальника Рудова від 1900 року про урочисте святкування 25-ліття адвокатської діяльності Іллі Шрага, на яке зібралася вся еліта тодішнього Чернігова. Святкування було настільки українське, що присутній на ньому віце-губернатор Долгово-Сабуров позбувся посади. Це донесення стало основою есе «Той знаменитий шрагівський обід». Коли писав «Дві бомби для губернатора» (про замах на губернатора Олексія Хвостова, яке здійснили Маня Школьник і Арон Шпайзман), мене консульгувала, давала відповідну літературу відомий чернігівський історик Тамара Павлівна Демченко.

Свідчення про «іномарку», тобто шикарну карету для гетьмана Розумовського, що її виготовив майстер із Лондона і яку було доставлено з великими труднощами в Батурин, я, відверто кажучи, поцупив і опрацював з маловідомої книжки, виданої у Москві в 1806 році, німецького мандрівника Отто фон Гуна, сучасника гетьмана.

Якось я відшукав у «Деснянській правді» за 1958 рік замітку, що шановані в Чернігові Василь Середа і Федір Терещенко (я знав їх обох, писав про них як ветеранів громадянської війни) передали в музей старовинний самовар унікальної роботи, який належав їхньому землякові з села Хоробичі Городнянського району діду Сиволобу. Цей дід Сиволоб воював у складі партизанського загону славнозвісного Дениса Давидова з Наполеоном і прожив... 125 років. Чомусь запам'ятав цей факт. І раптом знаходжу в російського класика Олександра Купріна оповідання, де він описує в іронічному стилі, як на 100-ліття Бородинського бою царська влада урочисто запросила кількох учасників війни з французами, з ними зустрічався сам імператор Микола II. Так народилась розповідь «Тінь Наполеона» над Хоробичами.

Есе «Вилайся мед» розповідає про смішні пригоди перших чернігівських велосипедистів та про тих сільських людей, що бачили, теж уперше, що «чортопхайку». Матеріали брав із старих газет, із фольклорних записів Бориса Грінченка, споминів письменника-емігранта Василя Чапленка (до речі, його брат, старенький професор Іван Кирилович Чапля читав у нас, філологів, курс сучасної української мови). «Вилайся мед» — це той же велосипед: так почулося чоловікові, коли спитав як його звати...

— Чи зустрічалися ви з героями своїх есеїв, хоча б з одним, адже йдеться про історію?

— Тільки з одним — з простим чернігівським лікарем Михайлом Григоровичем Шульманом. У далекому 1946 році він служив головним хірургом госпіталю 25-ї армії, що тоді дислокувалася в Пхеньяні — столиці Кореї. Якось його викликали до командуючого армією, де вже зібралися високі чини та хірурги. Повідомили — тяжко захворів лідер корейської республіки Кім Ір Сен, терміново потрібна операція. Вибір упав на Шульмана. Відповідальність була великою, адже про здоров'я пацієнта щодня доповідали

Сталіну. Операція теж виявилася складною — гострий апендицит, ускладнений перитонітом. Отож хірург усвідомлював — не стане оперованого, настане і його... Відтоді вони стали друзями на довгі роки. У Кореї Шульмана зустрічали з найвищими почеснями, всі газети писали про нього, давали знімки на перших сторінках, він стояв на військових парадах поруч з Кім Ір Сеном. В маленькій квартирі лікаря було повно корейських сувенірів, полиці ломилися від томів із творами «великого вождя». Якось я потрапив на день народження Михайло Григоровича і ми випили по чарчині горілки із пляшки, в середині якої скрутилася... змія. Ця пляшчина була особистим подарунком від Кім Ір Сена, ми, певна річ, побажали йому здоров'я.

Знайомство із Сергієм Шубою стало дотичним до моєї розповіді «Василь Дунін-Борковський — український упир?» Справа в тім, що Сергій Борисович доводився прапраправнуком дружини цього відомого чернігівського полковника. І він, і вона були родом з придеснянського села Виблі. Ми глибокої осені їздили з ним у те село, довго стояли на цвинтарі, де дивом збереглися старі могили його предків. Я написав статтю до газети, в якій Сергій Борисович розповів про свій давній козацько-старшинський рід. Вона вийшла в номері «Деснянської правди», присвяченому референдуму нашого народу за незалежність. На жаль, він, офіцер-ракетник, рано помер від радіації відразу після встановлення незалежності. То був останній із вибельських Шуб...

— Усі ваші герої позитивні, тобто «меди». А де ж «полини» — негативні герої?

— Є і вони, щоправда, їх менше. Так і повинно бути, бо й історія намагається зберігати все найкраще. Ось, наприклад, нащадок чернігівського аристократичного роду Милорадовичів, такий собі Всеволод Меркулов, який дослужився від рядового чекіста до міністра державної безпеки СРСР. У Росії, наприклад академік Андрій Сахаров, вважали і вважають, що катом він не був, навпаки — рафінований інтелігент, талановитий драматург, кінорежисер. Він просто випадково потрапив під гільйотину хрущовських репресій і, як підсобник Берії, був розстріляний. Проте факти — уперта річ: на його рахунок і наказ про «чищення» в'язниць Західної України від «ворогів народу», в результаті чого понад 10 тисяч людей страчено. Та й ті ж терористи Маня Школьник і Арон Шпайзман, про яких ми вже згадували — хіба назвеш їх позитивними героями?

— Цього року в вас вийшла книжка «Моя Шевченкіана», але і в книжці «Меди і полини історії» ви пишете про перебування Тараса Григоровича на Чернігівщині. Невже про нього щось нове можна знайти? Невже не написали про це ваші попередники?

— Щось нове про Шевченка справді тяжко знайти. Але в мене є двоє,

хоч і незначних, відкриттів: розповідь про гусара, який випадково став супутником Тараса, коли він їхав до Києва, де його арештували, і розповідь про реальний прототип поеми «Гамалія». Створювати ж свою скромну Шевченкіану я розпочав, у першу чергу, через невдоволення дослідженнями своїх попередників.

Один із дослідників, скажімо, пише таке: в 1846 році Шевченко знайомиться з сімейством Лизогубів у Седневі і в них під ногами крутиться маленький Дмитрик. Насправді ж Дмитро Лизогуб, у майбутньому відомий революціонер-царевбивця, герой оповідання Льва Толстого «Боже та людське», народився кількома роками пізніше. В іншому місці цей же автор пише, що за часів Шевченка в Ніжині мешкали «не тільки українці, а й росіяни, греки, ассірійці». Вибачте, але ж ассірійці з'явилися у місті над Остром лише у 1920 році. Або таке: мій шкільний учитель, відомий краєзнавець, автор кількох книг, колись написав оповідання про Шевченка, в якому той пішкиє через мою рідну Рудку в село Мохнатин, щоб змалювати там церковний потір, тобто чашу для причащення. Довелося доводити, що такий малюнок справді існує, але намальований він у Чернігові. Як і спростував небилицю, розтиражовану київськими газетами про те, що Тарас Григорович любив відпочивати в Седневі під липою. Тоді, у березні, він навряд би сидів під деревом, та й від чого відпочивати, адже Тарас не був стареньким дідусям — на той час тільки перевалило за тридцять...

Я щиро заздрю полтавцю Петру Ротачу, вже покійному, і сумчанину (хоч живе в місті Шостці) Віктору Терлецькому за те, що створили глибокі й захоплюючі розвідки про перебування Кобзаря на їхніх землях, і сподіваюся, що таке напишуть майбутні дослідники-шевченкознавці і про наш край.

Спілкувалася Валентина НАУМЕНКО

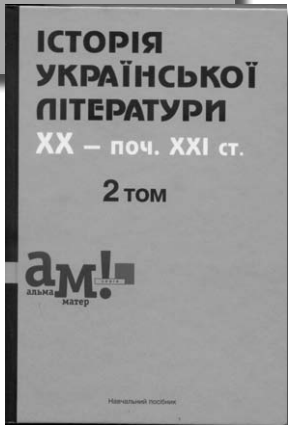
ТРИТОМНИЙ ПОСІБНИК З ЛІТЕРАТУРИ ВІД ВОЛОДИМИРА КУЗЬМЕНКА

Відразу після проголошення незалежності України, перед освітянством постало невідкладне завдання – докорінно змінити ідеологічно заангажовану систему навчання. І в першу чергу шкільні та вузівські програми з літератури. Адже ще донедавна українська література не могла вільно розвиватися в силу національного гніту, всіляких обмежень та заборон. По суті знаходилась в колоніальному становищі. То було свідоме нищення українського письменства. Постійно вилучалися з літератури імена неугодних режиму поетів і прозаїків, тих, які намагалися писати правдиво, сторінки їх творів, друковані книги. Водночас гальмувалося глибоке і всеохоплююче вивчення літературного процесу, аналіз модерністських і постмодерністських творів, їх художнього розмаїття, концепцій, які протягом 20-го століття помітно розвивалися. А ряд досліджень з історії літератури (як української, так і зарубіжної) взагалі було заборонено друкувати. То був абсурдний і неймовірно сумний час для нашого письменства.

Отож після розпаду імперії зла, дослідники-літературознавці активно взялися за усунення цього ганебного явища, аби якнайшвидше долучити молоде покоління до духовних джерел нашого народу. Сьогодні література як предмет вивчення у школах і вузах постає суспільно значимим явищем у формуванні світоглядних переконань, як засіб пробудження національної свідомості, духовного і патріотичного виховання..

Ще на початку 90-тих років з'явилась в бібліотеках та на прилавках магазинів оновлена хрестоматія з давньої української літератури, уже без прогалин, викликаних вище мовленими процесами. Автор її науковець Микола Сулима. Тоді ж вийшло і шеститомне видання «Історія української літератури» Михайла Грушевського. Згодом побачило світ більш повне видання уже «без білих плям» – «Історія української літератури» як посібник для студентів гуманітарних вузів за редакцією чл.-кор. АН України Віталія Дончика та хрестоматія «Українська література для дітей» (упорядник Оксана Гарачковська), до якої залучено багатьох авторів раніше несправедливо замовчуваних.

Відродно відзначити, що в цій важливій для нашого суспільства сфері вже давно плідно працює і наш земляк (народився в с. Макишин Городнянського району на Чернігівщині), доктор філологічних наук, професор Володимир Кузьменко, у якого на рахунок більше 200 наукових праць. Він є автором таких відомих навчальних посібників як «Шкільний словник з українознавства», 1995 р. (співавтор О. Потапенко), «Гроно нездоланих співців» (Літературні портрети українських письменників ХХ-го сторіччя, твори яких увійшли до оновлених шкільних програм), 1997 р., «Словник літературознавчих термінів», 1997 р., а також монографії «Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50 років ХХ ст.», 1998 р. За редакцією Володимира Кузьменка у 1210 році з'явилося вагоме видання «Історія зарубіжної літератури», де представлено близько п'ятдесяти найвидатніших письменників з багатьох країн світу. Цей навчальний посібник адресований студентам філологічних вузів.

І нині є приємна новина для навчальних закладів і шанувальників красеного письменства. Видавництво «Академвидав» в м. Києві розпочало друкувати новий навчальний посібник у трьох томах «Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст.» за редакцією літературознавця Володимира Кузьменка. Перший том, де розглядається літературно-мистецьке життя в Україні наприкінці ХІХ – у перші десятиліття ХХ ст., побачив світ ще у 2013 р.

І ось найсвіжіша інформація: щойно з'явився другий том, в якому охоплено творчий період 50-80 років ХХ ст. А незабаром має вийти і третій – в ньому вміщені літературні портрети письменників, творчість яких припала на кінець ХХ-го ст. – початок ХХІ ст.

Принагідно сказати, що в першому та другому томах, які вже видані, простежується умовно три етапи літературного процесу, де кожен з них на початку характеризується розквітом української літератури, а в кінці зазнає падіння, зумовлений диктаторським режимом, постійними репресіями та розстрілами письменників. Сорок сім персоналій найталановитіших митців, що увійшли до першого тому, з ім'ям яких розпочалася новітня українська література на початку ХХ ст., майже всі трагічно загинули у розквіті творчих сил чи то на Соловках, чи в застінках НКВС-КДБ.

Аналогічно діяв режим і в сорокові та шістдесяті роки, хіба що з меншим

кривавим розмахом. Потужний національний і духовний сплеск і цього разу був загальмований репресіями та заборонами. Українська література знову зазнала великих втрат. Щоб запропонувати суспільству вагоме і правдиве слово, письменнику в ті роки необхідно було долати неймовірний тиск, приховувати свої думки, писати в шухляду. У таких драматичних умовах розвивалася і утверджувалася наша література.

І все ж це новітнє тритомне видання «Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст.», що виходить за редакцією доктора філологічних наук, професора Володимира Кузьменка, засвідчує, що українська література, незважаючи на те, що не одне століття знаходилась в колоніальному становищі, зайняла достойне місце в світі. Адже українська поезія з її молодим модернізмом як на початку ХХ ст., так і в шістдесяті роки сягнула європейського рівня. Чільне місце серед літератур інших країн займає і наша мала проза. Зокрема новела як глибоко національна, з її образністю і символізмом, що притаманне європейському досвіду, високо поцінована у світі. Бо саме національна спрямованість творів – то один із пріоритетних чинників для кожної літератури світу.

Відрядно, що цей новітній навчальний посібник подає історію української літератури більш повно, цілісно, як єдиний живий організм, де представлено на рівних письменників української діаспори. У ньому простежується більш об'єктивний підхід до подій і явищ літературного життя, його самотності, ґрунтовно проаналізовано творчість кожного митця, перекладача та літературознавця, визначено його роль і місце в літературі. Достатньо широко висвітлюються національні традиції прозописьма, новітні тенденції української літератури, стилі і напрямки.

Усі нариси, що увійшли до першого і другого томів, написані авторитетними науковцями. Серед них такі відомі як В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська, М. Г. Жулинський, М. В. Стріха, М. М. Ільницький, О. Г. Ковальчук, В. С. Брюховецький, Г. М. Штонь, М. В. Кузьменко, Ю. І. Ковбасенко та ряд інших.

До всього слід додати, що видано навчальний посібник у м. Києві у видавництві «Академвидав» на високому поліграфічному рівні. Ось тільки не відомо, який наклад. Звісно, беручи до уваги наші нестатки, він незначний. А хотілося б, щоб цей унікальний навчальний посібник потрапив до бібліотек кожного гуманітарного вузу України.

Михась ТКАЧ

СЛІД НА ЗЕМЛІ

Нещодавно в ніжинському видавництві «Аспект-Поліграф» світ побачила книжка відомого українського письменника Станіслава Маринчика «Сузір'я талантів» (літературні портрети земляків), видання 3-тє, доповнене.

Чимало вихідців з Ічняни зробили помітний внесок у скарбницю духовностей не тільки української нації, а навіть світового мистецтва та науки. Зокрема скульптори Іван Мартос і Пармен Забіла, письменник Степан Васильченко, філолог Сергій Маслов, композитор Левко Ревуцький та інші.

Книга С. Маринчика – це своєрідний підсумок багаторічних пошуків і досліджень творчих біографій видатних земляків.

Протягом багатьох років з окремими героями книги автор спілкувався, підтримував дружні відносини. Про побачене й пережите письменник правдиво розповідає на сторінках своєї книги, у якій відтворив 37 творчих біографій талановитих земляків.

Про вагомість видання говорить передмова, яку написав видатний український письменник і літературознавець, Герой України, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка Юрій Мушкетик.

Друкуємо рецензію на книжку відомого журналіста-міжнародника, політолога, перекладача, заслуженого журналіста України, лауреата літературної премії Г. Джоунза та багатьох інших почесних літературних відзнак Аркадія Сидорука.

У сузір'ї славетних ічнянців найяскравішою зіркою сяє ім'я скульптора Івана Мартоса. Мільйони й мільйони туристів багатьох поколінь з усього світу милувалися й милуються величним пам'ятником на Красній площі у Москві, що постав майже два століття тому. На його гранітному постаменті напис: «Гражданину Минину и князю Пожарскому благодарная Россия лета 1818».

Однак не впадає в око напис, викарбуваний на титульному боці монументу: «Сочинил и изваял Иоан Петрович Мартос родом из Ични». Про нього немає згадки ані в англомовній, ані в російськомовній, навіть в україномовній Вікіпедії. У першій з них повідомляється, що скульптор «народився поблизу Полтави» – місті, що асоціюється у світі з битвою, яка поклала край сподіванням гетьмана Мазепи на здобуття Україною незалежності.

У книзі Станіслава Маринчика «Сузір'я талантів», автор якої композиційно розмістив нариси про своїх славетних земляків за абеткою, Іван Петрович Мартос формально опинився не на чільному місці, яке йому, безперечно, належить. Та пальму першості знаменитому скульптору віддано іншим чином – у короткому й місткому заголовку «Геній з Ічни» і в розповіді про нього.

Це – не просто набір фактів біографії, з яких декотрі й досі лишаються достеменно невідомими (скажімо, точна дата народження митця), а інші настільки яскраві, що можна тільки дивуватися, чому його життєпис й досі не став темою захопливого біографічного роману. У нарисі згадується про авторський напис на пам'ятнику Мініну і Пожарському, що увічнив його творця, не побіжно, а широким мазком.

Починається нарис зі спростування деяких біографів, які стверджують, що його батько був простим козаком. Насправді ж коріння його походило із древнього роду козацьких старшин, які за часів Катерини II прирівнювалися до російських дворян.

Це дає ключ до розуміння психологічного портрету Івана Мартоса. Унікально талановитий і водночас повністю позбавлений пихи, однак сповнений почуття гідності, він сміливо вступав у суперечки з Олександром I і доводив свою правоту з мистецького та історичного поглядів.

Коли імператору показали остаточний ескіз пам'ятника Мініну і Пожарському, той зауважив: «Чому це новгородський міщанин-простолюдин закликає народ до ополчення, а князь сидить?»

Мартос пояснив, що він не відступив від правди. Мінін перший очолив визвольну боротьбу проти польських загарбників, а потім передав ополчення досвідченішому у військових справах князю Пожарському, якого перед цим було поранено у ногу, тож стояти він просто не міг.

Згодом, коли пам'ятник уже було відлито, виникла нова суперечка. Цар наполягав, щоб постамент був не з граніту, а з мармуру. Мартосу довелося вдруге доводити свою правоту.

Коли пам'ятник вже доправили водним шляхом із Санкт-Петербурга до Москви, Олександр I не погоджувався, щоб його встановили на тому місці, яке обрав автор проекту. І втретє Мартос змушений був доводити імператору, що саме звідси він сприйматиметься найкраще.

Навівши цікаві історичні факти, що віддзеркалюють сильну людську натуру, автор нарису відзначає унікальну заслугу свого земляка в історії світового мистецтва. Мартос відлив у ливарні Санкт-Петербурзької академії суцільний груповий портрет, на що досі не спромігся жоден скульптор.

Слід віддати належне авторові за те, що він уникає суперечок стосовно того, яким скульптором був Іван Мартос – російським чи українським? Він належав до українського козацького роду, натомість своїм генієм возвеличував імперську Росію. «Мого земляка Івана Мартоса справедливо називають засновником скульптурного мистецтва епохи класицизму, що виник у Росії на рубежі XVIII-XIX століть», – робить логічний висновок Маринчик.

Талант скульптора був справді безмірний. Уявіть собі: у 10-річному віці він вступив до Санкт-Петербурзької академії мистецтв, закінчивши її з великою золотою медаллю. Після цього як державний стипендіат удоско-

налював свої знання та вміння у Римі. А потому на нього чекала блискуча кар'єра вихователя молодого покоління талановитих митців.

Монумент Мініну і Пожарському – найвідоміший, та не єдиний його витвір. Серед інших чи не найкраще знають «пам'ятник Дюку» – засновнику Одеси Рішельє, який став символом міста.

Не всі задуми Мартосу вдалося втілити в життя. Не знайшов розуміння й підтримки розроблений ним оригінальний проект пам'ятника переможцеві Куликовської битви князю Дмитрію Донському. Його ідея і творчий задум були настільки новаторськими, що ані імператор, ані взагалі ніхто з панівного класу в Росії не змогли оцінити творчий геній Мартоса, котрий набагато випереджав епоху, вважає автор нарису «Геній з Ічні».

Не знайшов підтримки влади і його задум спорудити у Києві пам'ятник гетьману України Богдану Хмельницькому, що, ймовірно, висвітлив би національний світогляд скульптора. Чи повністю збайдужів він до України у середовищі козацької старшини, яка перекинулася служити імперії, а чи мав якісь потаємні думки, певно, вже назавжди лишилося енігмою історії.

Утім, уникаючи надуманих спроб ідеологізувати постать скульптора, Маринчик рельєфно окреслив його геніальність і відтворив ще й образ Івана Мартоса як доброзичливої, щедрої особистості й батька великої родини, котрий опікувався тим, аби його нащадки продовжили знатний рід.

Мабуть, тим легше було зробити це авторові книги стосовно героїв нарисів менш віддалених епох, із ближчого й зрозумілішого йому середовища. Творча манера Станіслава Маринчика виявляється у тому, що нариси написані ним не з писаного-переписаного, а через особисте сприйняття.

З творчим доробком класика української літератури Степана Васильченка, який народився в Ічні у бідній родині шевця-чоботаря і спромігся піднятися до вершин творчості, він входив у свідоме життя. «Читав я і перечитував усі твори видатного майстра красного слова, насолоджуючись щирою правдою і лагідним ліризмом його творів, в яких відчувався знайомий аромат і присмак моєї рідної Ічнянської вимови», – згадує Маринчик. Щиріше й переконливіше не напишеш!

Хто не знає хрестоматійно відому «Мужицьку арифметику» та сповнену гумору п'єсу «На перші гулі» Степана Васильченка? Однак його творча спадщина, незважаючи на вкрай несприятливі умови життя (безперервне цькування влади, тюремні каземати, воєнні роки й постійне напівголодне існування), доволі велика за обсягом. Автор мало того, що виявляє її доскональне знання, він пройнявся нею усім серцем, став її щирим шанувальником. «Упереджена тогочасна критика принижувала й ображала талановитого письменника, називаючи його «хуторянським письменником», ніби він творить тільки «хуторянські» сюжети й оспівує «сіреньких» героїв», – пише Маринчик у нарисі «Робітник слова». Однак на його переконання, Степан Васильченко був «чутливим і мудрим психологом, настільки майстерно і

правдиво будував сюжети людського життя, що читач майже фізично відчував настрої героїв його книг. Фабули та персонажі творів Васильченка надзвичайно виразні, легко вгадується, кому із своїх героїв він симпатизує, а кого зневажає, засуджує». Маринчик відводить славетному земляку почесне місце у першому ряду класиків української літератури.

У нарисі у подробицях змальовано драматичний шлях письменника, який прожив у постійних поневіряннях і злигоднях. Від літературознавця Дмитра Косарика Маринчик дізнався, що Степан Васильченко помер з голоду. Це сталося 1932 року, коли в Україні вже лютував влаштований Сталіним Голодомор-Геноцид. Пізніше з інших джерел йому стало відомо, що під час похорону на Байковому кладовищі у Києві біля труни Васильченка поет Микола Вороний вимовив гіркі слова: «Він просив перед смертю шматок хліба і кришеник сала, і ніхто йому не подав».

Цей трагічний епізод, як і напівголодне існування та кончина інших відомих представників української інтелігенції, спонукає до аналогій і сумних висновків.

Видатний письменник не мав навіть постійного пристанища. У нарисі наведено такий жахливий епізод... Коли після його смерті у Києві було організовано житлово-будівельний кооператив і родина Васильченків внесла необхідну суму за квартиру, його вдова Килина Михайлівна та син Юрій отримали категоричну відмову. У відповідь на звернення до одного з тодішніх керівників письменників України Івана Ле вони почули: «Квартири будемо давати найбільш відомим письменникам».

У розумінні непримиренного борця проти українського буржуазного націоналізму класик української літератури Степан Васильченко до них не належав.

А контрастна на цьому фоні розповідь про те, що його син Юрій, опинившись після Другої світової війни по той бік Атлантики, став головним архітектором столиці Канади Оттави, набув слави як архітектор, скульптор і художник і звісно, став заможною людиною, говорить сама за себе.

З нарису «Вічно молодий» постає яскрава особистість іншого видатного представника національної культури Василя Чумака, життя якого трагічно обірвалося у неповних 19 літ. Попри різницю він близько зійшовся зі Степаном Васильченком. Вони жили спільними духовними потребами, були заводіями культурно-мистецького життя, що за традицією пульсувало у провінційному містечку на Чернігівщині.

Буремна перша чверть ХХ століття пробудила надію на соціальне та національне відродження. Життя Василя Чумака було коротке, немов яскравий спалах, наголошує автор, зображуючи його драматичні перипетії на тлі тодішньої епохи. Влада у тогочасній Україні постійно мінялася, і Василю Чумакові, який був одним з керівників Української компартії боротьбистів, тричі довелося сидіти за тюремними ґратами. У листопаді

1919 року денікінці, які до цього кидали його до буцегарні за спілкування з більшовиками, знову окупували Київ. Вони вдерлися на конспіративну квартиру поета, який працював у підпіллі, арештували його й розстріляли. Так трагічно, не досягнувши злету, перервалося життя великого поета, якого й досі невідомо де поховано.

На основі розмов з тими, хто особисто знав Василя Чумака, Маринчик відтворює його живий образ, в якому поєднувалася духовна й фізична краса. Сам поет чи не найкраще висловив своє світосприйняття у цих сповнених життєвого пошуку рядках:

*Дві душі: одна шукає бурі,
струн шалених на бандурі, срібнодзвону,
блискавок, поезій,
братніх марсельєзів.
А друга... друга – блакитний спокій
вдалині, де степ широкий,
танки мрій тремтючих, ніжних-ніжних,
в шатах білосніжних.
Мов шляхи-плющі переплелися,
дві душі моїх зійшлися,
і чого я прагну:
чи спокою, чи гучного бою?*

Автор нариса розкриває поетичну музу Василя Чумака – одного з найкращих національних ліриків ХХ століття і виразника суперечливих ідей доби масштабних потрясінь. «Вічно молодим він назавжди залишиться в українській літературі, – пише він. – На перший погляд незначну творчу спадщину залишив він по собі. Чимало його творів загинуло у полум'ї революції та громадянської війни. 1920 року вийшла його єдина збірка «За-спів». Невелика за обсягом книжечка, насичена буремною поезією, сповненою глибинних думок автора, які за своїми емоціями можуть дорівнювати багатотомному виданню.

У своїх вогненних строфах поет уміло відтворив яскраві художні образи, використав свіжі тропи, поетичні образи, які піднесли його творіння на високий рівень поетичного звучання.

Реалістичні твори Чумака, пройняті волелюбним пафосом, гартують моральний дух, пропагують визвольний рух, закликають боротися проти соціального та національного гноблення».

Останнє тлумачення, власне, пояснює, чому в колишньому СРСР тривалий час його поезія й ім'я були під забороною. Він належав до партії боротьбистів – лівих есерів, яку більшовики вважали ворожою, а їхніх послідовників – націонал-комуністів знищили напередодні Голодомору.

На жаль, цю гостру тему не розкрито. Мабуть, варто було б докладніше розповісти і про трагічну історію життя іншого талановитого представника

роду Чумаків – молодшого брата Василя Миколи, арештованого за доносом «друзів», звинуваченого у контрреволюційній діяльності і замордованого у концтаборі на Колимі.

Однак Маринчик дає змогу читачеві заповнити прогалини, звернувшись до книги «Родинне гніздо Василя Чумака», написаної донькою його наймолодшої сестри – Ларисою Гудименко на основі багаторічних досліджень низки джерел, зокрема, й архівів СБУ.

Оригінальним циклом у книзі «Сузір'я талантів» вимальовується серія нарисів-споминів. Це пройняті суто особистим сприйняттям Маринчика розповіді про видатних земляків різних поколінь. Серед них – його ровесниця, учасниця ансамблю бандуристок «Дніпрянка», уродженка села Монастирище Валентина Пархоменка, поет Григорій Коваль і художник Петро Басанець, які пройшли крізь пекло війни й залишили помітний слід у національній культурі. З ними Станіслав Маринчик як людина відверта й комунікативна за вдачею постійно спілкувався й приятелював.

Найбільший харизматик серед героїв цієї серії – мешканець мальовничої Сваричівки, що понад Удай-рікою Антон Штепа. Природа наділила його невгамовною енергією й талантами. Судилося прожити Антону Гнатовичу понад століття – від царювання Миколи II аж до проголошення незалежності України. У свої дев'яносто з гаком він міг хвацько врізати гопака. Особливо яскраво він виявив себе як народний майстер-різьбяр по дереву. Оригінальні композиції Штепи зберігаються у музеях Ічні, Чернігова, Києва, у приватних колекціях в Україні, Росії, Білорусі, у державах Балтії, у Польщі, Словаччині, Чехії, Німеччині, Нідерландах.

«У твори Штепа вкладає всю пристають селянського серця, – пише Маринчик. – Саме тому чимало композицій присвятив життю, побуту і нелегкій праці хлібороба. Він далекий від солодкої ідеалізації життя в селі, в його творах звучить сувора життєва правда. Те, що я бачив і пережив, знайшло відображення у композиціях «Сівба», «Жнива», «Молотьба» та інших. Творча фантазія і пильне око художника завжди знаходять цікаву тему, яскравий персонаж, художній образ, який надовго запам'ятовується».

З Антоном Гнатовичем Штепою Маринчик був знайомим понад шістьдесят років. Самобутня постать людини й митця, який створив власну школу, настільки захопила його, що він зняв про харизматика три документальні фільми, які дістали міжнародне визнання. А присвячений Штепі нарис «Бог дав» – це їхнє органічне продовження.

Знайомство і довголітня дружба з Анатолієм Дрофанем допомогла автору проникнути у творчу лабораторію відомого письменника, «нерозривно пов'язану з рідною землею і сповненою глибокої поваги до рідного краю» (нарис «З батькової криниці»). Жоден інший український літератор не проникав так глибоко в історію Ічнянщини, присвятивши їй художньо-документальні романи.

Історичні твори Дрофана «Таїна голубого палацу» і «Музи кохання»

(останній з творчого доробку автора) про Качанівку – це осмислення важливої частки культурної спадщини минулого на основі вивчення архівів Чернігова, Києва, Москви, Санкт-Петербурга. З особливою цікавістю сприймається розповідь про зустріч Анатолія Дрофаня з потомственною дворянкою Тетяною Василівною – представницею славного родоводу Тарновських, очевидцем якої був автор. Однак написати роман про драматичну історію її кохання письменник не встиг.

Нарис викликає живий спомин про Анатолія Дрофаня – доброзичливої, спокійної й водночас сповненої внутрішньої енергії людини. Чимало часу й зусиль він віддав вивченню життя й творчості Степана Васильченка, палким прихильником таланту якого він був. З-під його пера вийшов історико-біографічний роман про класика української літератури «Буремна тиша». За його сценарієм було створено документальний фільм «Степан Васильченко».

Вражає не тільки вірне служіння Анатолія Дрофаня письменницькій музі, а й його громадський темперамент. Він сприяв встановленню пам'ятників Степану Васильченку та Василю Чумаку, домігся будівництва в Ічні нової школи і, хоча жив переважно у Києві, ніколи не поривав зв'язків із землею, де виріс.

Перечитуючи видані десятиліття тому книги Анатолія Дрофаня, розумієш, що списувати їх з обліку не варто. Натрапив я і на дарунок від автора – повість для дітей «Загадка старої дзвіниці» у перекладі німецькою мовою. Повторю те, про що вже писав: його творчість, як і деяких його сучасників, спростовує модну нині тезу нібито вся українська література радянського періоду – суцільне сміття. Разом з тодішньою епохою з усіма її соціально-економічними та моральними аномаліями дехто намагається виплеснути людський струмінь, що всупереч цьому живив літературу. А від цієї тези, як виявилось, невелика відстань і до пропагованої нині певними колами іншої, масштабнішої і ще згубнішої – мовляв, ледь не вся українська література не має цінності.

У кожний нарис цього циклу автор вкладає частку свого серця. З поезією Григорія Коваля Маринчик уперше ознайомився як закінчував десятирічку і відтоді постійно стежив за його творчістю.

Його приваблює подвійний, рівнозначний талант видатного земляка. Тож не задля красного слівця, а цілком органічно він назвав свій нарис «Серце поета, око художника». Григорій Коваль був не тільки майстром поетичного слова, а й творив чудові пейзажі. Свої збірки поезій він ілюстрував власними живописними творами.

Маринчика вабить і постать митця як незалежної особистості. «Кожну нову книжку земляка я завжди чекав, ніби свята, з насолодою читав і перечитував їх, писав рецензії, але не пригадую, щоб у своїх творах він оспівував наших державних вождів, – відзначає автор. – Ніколи він не був

кон'юнктурником, не ходив по партійних кабінетах, бо мав власні почуття гідності та честі. Ніколи не творив на замовлення».

У нарисі про Григорія Ковалю, якого автор добре знав особисто, особливо яскраво змальовані два епізоди, що могли би стати сюжетом для новели.

Спочатку він описує зустріч з поетом під час його приїзду до Ічні у заїнку його батьківській оселі:

«Зовсім поруч соловейко старанно виводив срібні мелодії, а навпроти нашої лави, у кущі смородини, було добре видно гніздо чечітки, в якому вже сиділо кілька ще зовсім голеньких пташеняток. Чомусь подумалось, що птахи поселяються і довго живуть біля добрих людей. У цей час на старій тополі, що росла біля хати Ковалів, енергійно заклекотав лелека. Поет підняв голову, загадково подивився на величезне гніздо, у якому гордо стояв лелека...».

Історія про гніздо лелеки триває й після смерті поета, похованого, як він заповів, на ічнлянській землі. Вона має глибокий філософський підтекст.

Дерева, як і люди, пише Маринчик, теж хворіють, і щоб раптом столітня тополя не впала на хату, не наробила біди пізньої осені 2000 року її вирішили спиляти. Але ж як бути з лелечим гніздом, без якого вулицю й оселю родини Ковалів тяжко уявити?

У міськраді зважили на клопотання автора книги й виділили кошти, щоб на місці спиляного трухлявого дерева установити стовп із металевим колесом угорі. А ближні сусіди Ковалів допомогли облаштувати гніздо. Відтоді лелеки щороку повертаються до того, хто оспівував красу природи та гармонію з нею людського життя.

З героєм нарису «Джерело наснаги» Маринчик був знайомий упродовж понад півстоліття, а їхні зустрічі переросли у щире дружбу...Його молодість, як і Григорія Ковалю, обпалила війна. Вона несподівано увірвалася у життя того дня, як Петро Басанець з села Бурімки закінчив середню школу. Разом з батьком Олексієм Мусяковичем і двома старшими братами Іваном та Микитою він пішов на фронт, замінивши набір олівців для малювання на протитанкову зброю. Мати Марфа Панасівна посивіла, чекаючи повернення рідних додому, та живим їй судилося побачити тільки молодшого сина.

Перервана війною мрія Петра Басанця із запізненням почала здійснюватися. Він з відзнакою закінчує Одеське державне художнє училище ім. В. Грекова, потому навчається у Київському художньому інституті. Серед наставників, які сприяли філігранності його таланту, були класики вітчизняного мистецтва –Тетяна Яблонська, Сергій Григор'єв, Карпо Трохименко, Віктор Пузирков. Здібного випускника залишають викладачем художнього інституту.

Автор нарису висвітлює творчий шлях митця, в якому злилися в єдине ціле природний талант, працелюбність і любов до рідної землі.

Є ще одна характерна особливість. Ім'я Петра Басанця стало відомим ши-

рокому загалу завдяки співпраці з періодичними виданнями, що виходили друком масовими накладками. Як колишній співробітник популярного свого часу тижневика «Україна» можу підтвердити, що хист художника особливо цінував один із найкращих у радянські часи українських редакторів – його головред Василь Большак.

Петро Басанець виявив себе і як пейзажист, і як портретист, хоча частіше наголошують на другій грані його таланту.

У відтворених ним краєвидах, як відмічає Маринчик, легко вгадуються пейзажі Ічнянщини з її Качанівкою і Тростянцем, уся мальовнича Чернігівщина.

Він малює портрети славетних земляків: Левка Ревуцького, Степана Васильченка, Василя Чумака та інших. Художник створює галерею портретів видатних людей України: Олександра Довженка, Петра Майбороди, Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Андрія Малишка, Олеса Гончара, Михайла Стельмаха, Юрія Мушкетика. Художникові вдається відобразити їхній духовний світ не тільки завдяки тому, що він осмислював їхню творчість, а ще часто бував у них удома, спілкувався з ними у дружній атмосфері, зблизився з ними на ґрунті духовних інтересів.

Сільський хлопець, який у п'ятирічному віці через брак фарб і олівців написав свого першого малюнка галузкою з верби, піднявся до вершин світового мистецтва. Його художні полотна експонувалися на міжнародних персональних виставках, його неодноразово запрошували за кордон.

А те, що творчість Петра Басанця явище першорядного національного значення – факт незаперечний. Як відзначається у нарисі, на особливу увагу заслуговує його монументальне історичне полотно «Україна духовна». Це – колективний портрет, в якому відображено майже 150 історичних постатей, котрі творили історію України. Видатний мистецький доробок Петра Басанця, над яким він натхненно працював сім років поспіль, став окрасою Маріїнського палацу.

Та цій оповіді, мабуть, бракує суттєвої подробиці. Унікальне історичне полотно було висунуто на присудження Національної премії ім. Тараса Шевченка. Поодинокую рецензію на підтримку цієї пропозиції опублікували опозиційні до режиму Кучми «Сільські вісті». Через це чи, можливо, через відсутність прагматичної напористості (що характерно для людей творчої натури) премії, на яку заслуговував Петро Басанець, він так і не був удостоєний.

Цей непривабний казус корениться ще у підрадянській Україні. Станіслав Маринчик пригадує, як на початку 1970-х р.р., Ічнянська районна організація Українського товариства охорони пам'яток мистецтва і культури, котре він очолював, ухвалила встановити пам'ятники Степану Васильченку і Василю Чумаку. Тодішній голова райвиконкому Василь Чалий звернувся за дозволом до Ради Міністрів УРСР. Однак отримав категоричну відмову під приводом відсутності коштів.

Ми й гадки не мали, що справа була не в грошах, пише Маринчик. Тільки згодом дізналися, що обидва наші земляки перебували так би мовити у списках неблагонадійних – українських буржуазних націоналістів.

Тож гранітні скульптури довелося встановлювати «контрабандою» під виглядом пам'ятних знаків. Це відбувалося у брежнєвські часи, що після хрущовської відлиги обернулися лише частковим відродженням сталінізму. А що вже казати про період, коли країною правив кремлівський диктатор! Тоді наш земляк композитор-класик Левко Ревуцький заледве не заgrimів на Соловки разом з поетом-класиком Максимом Рильським (нарис «Художник звуків»). А інший наш земляк – талановитий поет Іван Кмета, щоб не зрікатися своїх поглядів, змушений був емігрувати і більшу частку життя прожив за кордоном. Після тривалої розлуки вже у похилому віці він мав змогу побачити свою малу батьківщину лише протягом декількох годин (нарис «Голос із-за океану»).

Є над чим задуматися й стосовно сьогодення. Те, що ім'я Степана Васильченка носять гімназія, Ічнянська центральна бібліотека і районна літературна премія – обнадійливий знак. Як і аналогічні прояви шани земляків до Василя Чумака. Та викликає тривогу те, що у зв'язку зі скороченням Міністерством освіти і науки України шкільної програми з української літератури з неї вилучено вивчення творів одного з найвидатніших українських письменників, а з поетичною творчістю його земляка пропонується ознайомитися на оглядовому уроці.

У третьому виданні книги «Сузір'я талантів» автор додав до серії літературних портретів нові нариси про земляків, життя і діяльність яких, на його думку, заслуговують на увагу.

Один із них присвячений єдиному ічнянцеві, на честь якого названо зірку 030090608729 у сузір'ї Великої Ведмедиці з координатами R.A:12 04 40 40 28; Dec.+432041.4.

Герой цього літературного портрету – Віталій Шевченко, за людською характеристикою автора «обдарований, комунікабельний і доброзичливий», належить до яскравих представників покоління української національної інтелігенції, яке утверджувалося на зламі епох, – розвалу СРСР та виникнення на пострадянському просторі серед нових незалежних держав України.

Він – людина, яка «сама зробила себе». Сам торував собі шлях у житті, став журналістом і письменником, державним, політичним і громадським діячем. Найважливіше у його неординарному життєписі, який докладно змальовує С. Маринчик, – те, що на противагу скоробатькам-олігархам і тьмітьмущої пристосуванців-кар'єристів він ніколи не зраджував моральних принципів, з молодих років боровся за утвердження національної ідеї.

У 70-ті роки минулого сторіччя, навчаючись у тодішньому педагогічному інституті ім. Горького (теперішньому педагогічному університеті Михайла Драгоманова), Віталій пройнявся бунтівничим духом шістдесятників, які

поплатилися за свій спротив комуністичному режиму ув'язненнями в радянських катівнях, а декотрі з них – навіть життям. Він не тільки із запалом читав заборонений твір Івана Дзюби «Інтернаціоналізація чи русифікація?» та крамольні вірші Василя Симоненка, які поширювалися у рукописах. У той далекий час, коли ще не було Інтернету і навіть копіювання матеріалів на ротопринті комуністична влада вважала карним злочином, зайнявся самвидавом. В інституті видавав літературний альманах «Водограй». Аж поки агенти КДБ не вилучили його примірники й не заборонили друк

То був перший драматичний момент у житті Віталія. Проректор інституту Петро Орлик попередив про загрозу, яка нависла над ним, і він самотужки подався до Москви, де на противагу задушливій київській атмосфері у той час панував дух вільнодумства. Талановитого вихідця з України взяв під своє крило в літературному інституті ліберально мислячий російський письменник, Герой Радянського Союзу, автор популярної книги «Брестська фортеця» Сергій Смирнов.

Після повернення до Києва Віталій і надалі перебував під постійним наглядом КДБ. Однак, попри нові ризики, судового переслідування й арешту, лишався дисидентом.

На світанку нової епохи, коли прагнення національної незалежності вже охопило молодь, він зробив помітний внесок в українську журналістику. У вільнодумній газеті з ортодоксальною комсомольською назвою «Молода гвардія» перший у київських ЗМІ, долаючи цензурні перепони, опублікував велику серію правдивих матеріалів про військовиків-українців, які з вини кремлівського керівництва загинули в Афганістані.

У короткому матеріалі неможливо перелічити усе важливе, зроблене Віталієм Шевченком у медіа-сфері. Однак до сказаного необхідно додати таємні документи «Засекречений Чорнобиль» і «З грифом «секретно», видрукувані у виданнях України, Росії, США й Канади. (Їх було оприлюднено з трибуни Верховної Ради у доповіді комісії з розслідування Чорнобильської катастрофи). Плюс до цього – роботу у канадській газеті *Ukrainian News*. І, звісно, його діяльність як головного редактора «Час-Тіме» – газети, яку він очолив на прохання свого ідейного побратима й друга В'ячеслава Чорновола.

Журналістика і видавнича справа – перша, однак не єдина царина, в якій виявив себе наш земляк. Як один із засновників Руху він був депутатом Верховної Ради трьох скликань і координував діяльність його фракції. Віталій Шевченко – автор 10 законодавчих актів і численних законопроектів з питань свободи слова та діяльності ЗМІ, один з ініціаторів створення в Україні суспільного телерадіомовлення і концепції роздержавлення української преси.

Патріотичну діяльність Віталій Шевченко широко розгорнув у Націо-

нальний раді України з питань телебачення і радіомовлення, яку очолив 2005 року. Успадкувавши вольовий характер від батька Федора Васильовича, який під час Другої світової війни командував артилерійською дивізією, він наполегливо обстоював ідею українізації ефіру. Саме під час його діяльності Національна рада перестала бути підстилкою влади і перетворилася на дієвий контрольний орган громадянського суспільства, що народжувалося в Україні. Він рішуче протидіє свавіллю Держкомтелерадіо, публічно осуджував цензуру на державному телебаченні, «темники», які запроваджували вищі чиновники кучмівської адміністрації, та переслідування незалежної преси.

Зважаючи на сьогоденішню інформаційну війну, яку веде проти України Росія, очевидним стає далекоглядність тодішнього рішення очолюваної Віталієм Шевченком Нацради про відімкнення з кабельних телемереж декількох російських ТРК. Не дивно, що це викликало шалене невдоволення у Москві й серед потужної п'ятої колони у Києві. Шкода, що автор нарису згадує про це тільки натяком.

Започатковуючи співпрацю з європейськими інституціями, Віталій Шевченко використовував досвід, набутий ним раніше під час перебування у Великій Британії та Нідерландах.

Історія України, яка століттями не мала власної державності й була відірвана від європейського процесу розвитку, й досі рухається зигзагами. Відтоді становище у «нашому» медійному просторі з національного погляду змінилося хіба що на гірше. Однак патріотичний світогляд Віталія Шевченка ніколи не зазнавав коливань.

Відчуваючи нерозривний зв'язок з малою батьківщиною, чимало зі своїх майже 20 книжок, серед них останню з опублікованих – унікальне видання «Ічнянська енциклопедія...», він присвятив землі, що була його колискою і вивела на широкий шлях.

Краєзнавство стало не просто захопленням, а покликком його подвижницького життя як громадського діяча. Для підтримки дитячої творчості краю діє благодійний фонд його імені. Як і його інші інноваційні ініціативи, мета яких – сприяння відродженню генного коду українців.

Космічна зірка Віталія Шевченка – героя нарису «Спрямований у майбутнє» сходила над рідною Землею.

У літературному портреті «Виразник національних ідей» Станіслав Маринчик так описує свою зустріч з його героєм: «Коли я вперше знайомився з Леонідом Горлачем, він енергійно потис руку, привітно подивився, ясними, мов степові озерця, очима...». У моїй пам'яті асоціативно виринає відомий зі шкільних років класичний вислів з української літератури «У нього очі немов волошки в житі...».

Ліричне сприйняття автором нарису особистості відтворює характер видатного українського поета, котрий почав віршувати з 4-го класу, написав десятки книжок різних жанрів, передусім поетичного, і відзначений поряд з іншими нагородами шевченківською премією за збірку поезій «Знак розбитого ярма».

Це великою мірою віддзеркалює світосприйняття самого Леоніда Горлача, яке засвідчують навіть назви його поетичних збірок, починаючи з першої – «Сонце в зіницях». «У його поезіях відчувається непідробна щирість, зворушлива правда і людяне тепло», – так без словесних викрутасів характеризує її автор літературного портрету. І до цього додає: «Поезія – жанр літературної творчості, що поєднує в собі талант художника, світобачення філософа і музичні рими композитора. Наш земляк уміє сплавити ці стихії і відтворювати досконалу лірику».

Для ілюстрації цього у нарисі наводяться поетичні рими. Декотрі з них, як, скажімо, ці чотири рядки, сповнені сумних роздумів, причину яких вдумливому читачеві не тяжко збагнути.

*Не дай то Боже перекотиполем
І далі нам котитись у світах
І плакати над власним вічним болем
В своїх комусь посіяних житах.*

Маричник розкриває талант поета не тільки у ліричному жанрі – традиційному в українській літературі через ментальність її народу. Любов до України, до легендарного минулого, наголошує він, надихнули Леоніда Горлача створити в українській літературі новий жанр – історичний роман у віршах.

Автор розповідає про його поетичний доробок у цій царині: поеми «Ніч у Вишгороді», «Перст Аскольда», «Слов'янський острів», «Чисте поле», «Мазепа», «Мамай».

Дослідивши епоху Русі-України, він дійшов висновку, що перше її хрещення відбулося набагато раніше за загальновизнане Володимирове, ще за часів київських князів Аскольда та Діра, й опоетизував свою гіпотезу. Поет відтворив і образ видатного українського воєначальника, кошового отамана Запорозької Січ Івана Сірка.

Та серед постатей національної історії Леоніда Горлача чи не найбільше приваблює трагічний образ гетьмана Івана Мазепи, якому імперська царська й радянська пропаганда приліпили тавро зрадника. У віршованій історичній драмі «Руїна» (або життя і трагедія Івана Мазепи) поет відтворив його образ як патріота України аж до найтрагічніших миттєвостей, коли далеко від Батьківщини, після трагічної поразки у битві під Полтавою, обривалася остання нитка його життя.

Перемістившись у часі й просторі, поет силою художнього слова передає виголошений у колі найближчих сподвижників пристрасний заповіт Івана

Мазепи, що долинає з глибин історії немов підслуханий ним. У передсмертному монолозі гетьман заповідає:

*Прошу єдине, Господом прошу:
Не зрадьте Україну нелюбов'ю,
Бо я за нею відмовився кров'ю
І вам її нещасну полишу.*

Маринчик цікаво розкриває довгий шлях Леоніда Горлача на український Парнас – від занять у літературному гуртку сусідньої Монастирищенської сільської школи, до якої три роки поспіль він ходив «у проливний дощ, в снігову заметіль, лютий мороз», навчання у славетному гоголівському виші в Ніжині до визнання його у літературному світі як видатного митця. Не забуває він згадати добрим словом і про значущу громадську діяльність поета, зокрема, про те, що він – головний редактор видання товариства чернігівського земляцтва «Отчий дім».

Та в аналізі важливих суспільних подій автору нарису, з мого погляду, бракує глибинного підходу. Видаючи бажане за дійсне, він стверджує, що «нині Україна незалежна суверенна демократична держава». Однак, як наголошував один з найкращих знавців новітньої історії України, найвидатніший дослідник голодомору Джеймс Мейс «Ми сплутали незалежність України з відокремленням УРСР від СРСР». За майже чверть століття, після проголошення незалежності та двох Майданів, в Україні й досі не завершилися ані національна, ані демократична революції. Країною в купі з переродженою партійно-комсомольською номенклатурою й досі правлять олігархи, спритно забамбулюючи мізки мільйонам українців підконтрольними їм телеканалами.

За покликом серця Маринчик написав перший нарис «Камертон творчості» про побратима шкільних і молодих років, відомого журналіста Станіслава Закусила. Майже 60 років життя він віддав цій професії, та через особисту скромність повністю позбавлений схильності до самореклами.

Від своєї матері учительки української мови та літератури Наталії Ільківни Станіслав успадкував любов до рідного слова. Ще школярем почав друкуватися і в ічнянській районній газеті «Трудова слава». Першим надрукував нарис про викладачку біології Монастирищенської сільської школи Марфу Яківну Міхель. З його легкої руки її було удостоєно звання заслуженої вчительки республіки й обрано депутатом Верховної Ради УРСР. Працював у районках, а під час навчання на факультеті журналістики Київського державного університету піднявся на новий рівень – публікувався у республіканських періодичних виданнях.

Творчість обдарованого медійника привернула увагу в Києві, і він став власкором газети «Радянська Україна» у Рівненській та Волинській областях. Маршрути творчих відряджень Станіслава Закусила охоплюють не тільки Україну, а й Білорусь, Литву, сягають Башкирії та Уралу. Працював

він і власкором «Урядового кур'єра» у рідній Чернігівській області.

«Камертоном творчості Станіслава Закусила, – відзначає автор літературного портрету, – завжди була увага до людської долі, людського духу, прагнення показати найкращі якості людської особистості».

Маринчик зобразив Станіслава Закусила таким, який він запам'ятався мені з юності – запальним, співчутливим і талановитим. Саме ці якості допомагали йому, працюючи в ортодоксальних виданнях, частково долати комплекси, притаманні радянській пресі.

Життєві й творчі шляхи усіх персонажів нових літературних портретів Маринчика пролягли через журналістику, а декотрі з них повністю присвятили себе їй. Виняток – Олександр Круш, людина з фантастичними перипетіями долі від колгоспного конюха до співака популярного ансамблю та оперної сцени, який виявив ще й інший неординарний талант...

Виступаючи із сольним концертом в Українському культурному центрі на Старому Арбаті у Москві, він привернув увагу своїм драматичним тенором та яскравою зовнішністю кіномитців. Вони запропонували йому зіграти роль у телесеріалі «Кармелита. Цыганская страсть», який готувалися знімати. Олександр, зрештою, пристав на спокусливу пропозицію.

Шалений успіх стрічки, що демонструвалася на телеканалі «Россия», перевершив усі очікування його творців і виконавця ролі Сашка-Кружки. Олександр виявив себе настільки артистичним у перевтіленні, що цигани сприймають уродженого українця як свого.

До цього наш земляк, який виріс у мальовничому селі Бережівка, вже був артистичною знаменитістю. Він став одним з фундаторів популярного в СРСР військового ансамблю «Красная звезда», об'їздив з ним багато країн світу. Виступав із сольними концертами з естрадних і оперних сцен.

У Москві Олександр Круш заснував перший професійний театр української музики. Брав активну участь у діяльності Українського культурного центру. Усі його концертні програми не обходяться без національних пісень. Мабуть, у теперішніх умовах неоголошеної Росією війни проти України і породженої нею відчуженості йому не легко.

Та чи відповіла Україна на його пристрасну любов до неї взаємністю?

Якщо так, то чому Олександр з його унікальним голосом не пройшов по конкурсу до Київської консерваторії, а замість цього змушений був навчатися у Миколаївському професійно-технічному училищі і заледве не зірвав свій голос, працюючи електроварником? Натомість завдяки таланту перед ним відкрилися двері музичного училища при Московській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського? Чому його зарахували на третій курс вокального факультету інституту культури в узбецькій столиці і він став солістом Ташкентського державного академічного театру опери і балету ім. Алішера Навої? А як щодо Київської опери, зі сцени якої неповторний голос Олександра Круша, здається, так і не пролунав? Тож відзначення його

званням заслуженого артиста України після того, як його талант визнали інші, – лише гарна міна за поганої гри. Суспільне, як і особисте життя, пізнається у порівняннях і контрастах. В Україні зазвичай не визнають яскравих особистостей.

Такі сумні роздуми викликала у мене біографія українського співака й кіноактора Олександра Круша, правдиво викладена у нарисі «Чомусь сниться Бережівка».

На завершення хочеться щиро подякувати за фінансування 3-го, доповненого, видання книги «Сузір'я талантів» голові правління ПАТ «Ічнянського заводу сухого молока і масла» Віктору Павловичу Кияновському. А авторові книги – побажати звернутися до біографій молодшого покоління талановитих земляків. Тих, хто продовжує історію свого славетного краю, який породив Івана Мартоса, Степана Васильченка і Василя Чумака.

І, нарешті, як довго ще тяжкий, хоча й почесний, тягар збереження й пропагування національної культури у незалежній Україні нестимуть переважно ентузіасти-безсрібники – такі, як автор книги «Сузір'я талантів» і не такі вже й багаті патріотично налаштовані благодійники?

Аркадій СИДОРУК

Алла СОКОЛ**ПРО КОТА МАРТИНА
Й ХОЛОДНУ АНГІНУ**

Жив у дідуся й бабусі
Дуже неслухняний кіт.
Влітку спав він на кожусі
Аж із лоба капав піт.

Ну, а взимку бабця кличе:
– Котику, ходи на піч,
Бач, який вітрище свище
І мороз, і темна ніч.

Відморозиш хвіст і вуха,
Можеш горло застудить...
Кіт речей отих не слуха,
Хоч від холоду й тремтить.

Заdere хвоста до неба,
Спинку вигне й гордо: «Няв!
Зовсім то коту не треба,
Щоби хтось його повчав».

Спритно стрибоне на грушу
Й на бабусю погляда:
– Няв! Я вам сказати мушу,
Що мороз – це не біда.

Погуляю, скільки схочу –
Я собі хазяїн сам.
Може, навіть до півночі,
Так скажу, бабусю, вам.

– От непослух. Що тут вдієш?
Ну, біжи собі, гуляй.
Старших слухатись не вмієш –
Покараю, так і знай!

Та й піде, зачинить двері.
Кіт у вікна ник та ник.
На столі стоїть вечерея.
Кіт голодним спать не звик.

– Няв! – кричить, – впустить скоріше,
Бо замерзну, пропаду!
Няв! Впустить, не можу більше!
Ой, потрапив я в біду!

Бабця, звісно ж, відчиняла,
Годувала й «Марш на піч!»
Вмить kota, немов здувало –
Взимку піч то ж гарна річ.

Аж до ранку гріє боки,
Гріє спинку і живіт,
Ніжиться в теплі допоки
Бабця: «Котику, привіт!

Йди скоріше до сніданку!»
Кіт лежить й анітелень.
Так щовечора, щоранку,
День у день, день у день.

Та якось одного разу
Бабця кликала kota.
– Няв! – відкликнувся відразу,
Підійшов, задер хвоста,

І навтьоки в ніч щосили,
Віхола сховала й слід.
– Де б оце kota носило? –
Зазира у вікна дід.

Вийшов з хати. На порозі
Довго котика манив,
Все стояв, чекав в тривозі,
Аж замерз і зрозумів:

Не докличеться вже нині
Він непослуха-кота.
Кіт же заховався в сіні,
Лапкою прикрив вуста

І в руді всміхався вуса:
«Он який я хитрунець.
Я морозу не боюся,
Я для всіх котів взірець».

Почекав дідусь хвилину,
Двері на замок замкнув
Й стомлений за цілу днину
Швидко на печі заснув.

І бабуся задрімала.
А надворі морозець
Знай щипа kota за вуха,
А нехай же йому грець.

Сіно аж ніяк не гріє,
Котик мерзне, ясна річ.
Про одне лише і мріє,
Як потрапити на піч.

Під дверима: «Няв! Пробачте!
Я благаю відчиніть!»
Та kota ніхто не бачить,
І бабуся міцно спить.

Аж до ранку він у сні
Мерз, тремтів, нявчав, шипів:
«Це ж я сам у всьому винний, –
Кіт нарешті зрозумів, –

Я не слухався бабусю,
Навпаки усе робив,
А тепер, кхи-кхи, боюся,
Щоби хоч не захворів».

Ранком бабця вийшла з хати:
«Де ж непослух ночував?
Де ж тепер його шукати?»
Коли ж раптом чує: «Хшняв».

Кіт цок-цок – зубами стука,
Замість «няв» тихеньке «хшняв».
– Буде для тебе наука,
Сам себе ти покарав, –

На kota бурчить бабуся, –
Добре сам себе провчив.
Дай на тебе подивлюся –
Ти, бува, не захворів?

Ну, а кіт вже ледве диха:
– Кхи, – та й голову схилив.
Позира на бабцю й тихо:
– Хшняв, я дуже завинив.

Ось вже й лікар йде до хати.

– Горло, коте, покажи

І скажи, тебе як звати,

Де замерз так, розкажи.

– Хшняв, Мартин я, – кіт шепоче, –

В сні мерз я цілу ніч...

Зараз відігрітись хочу,

Відпустіть мене на піч.

– Зачекай, коточку милий,

Бо ангіна – це не жарт.

Бач, бактерії зробили

В горлечку твоїм пожар.

Для бактерій холод – свято,

Розгулялися вони.

В горлечку твоїм завзято

Веселяться гризуни.

Горлечко твоє щипають,

А воно тобі болить.

Так непослухів карають,

Щоби слухатись навчить.

Щоби знищити ангіну,

Лікуватись треба край,

Тож калину і малину

З теплим чаєм попивай.

Ще ось ліки будеш пити,

За поріг – а ні на мить.

Нині будеш все робити,

Як бабуся повелить.

Кіт мовчить, сопе у вуса.

Про ангіну він не знав.

Знав би, то вже від бабусі

Він нізащо б не тікав.

А тепер... Яка калина?
Чи ж коти її їдять?
Де взялась ота ангіна?
Краще би її не знать...

Довго котик лікувався:
Молочко із медом пив,
Горлечко, не лінувався,
Полоскав. Усе робив,

Щоб перемогти ангіну:
Несмачні пігулки їв,
Сік з гіркущої калини
На печі із медом пив.

І нарешті: «Няв, бабусю!–
Треться котик біля ніг, –
Я бактерій не боюся,
Я уже їх переміг.

Знов на вулиці гуляє
Кіт Мартин серед котів.
Їм дива розповідає,
Як він на печі сидів,

Їв калину і малину,
Ліки несмачні жував,
Горло лікував, ангіну,
Як бактерій проганяв.

Слухали коти з годину
Й міркували: «Няв!» та «Няв!»
Нащо це якусь ангіну
Кіт Мартин в стогу узяв?

А якщо ота ангіна
Й досі ще в стогу сидить?
Що ж це кожен може нині
Просто взяти й захворіть?

Й через ту якусь ангіну
На печі котам сидить,
Їсти ... фу... гірку калину...
Тут Мартин як закричить:

– У стогу нема ангіни!
У стогу це я сидів!
Я замерз, тому ось нині
На ангіну й захворів!

І не на якусь, не згодний!
У мене була одна
Не якась там, а холодна,
Бо від холоду вона!

Був би я котом добрішим
І бабусю поважав,
Був би просто розумнішим
Про ангіну б і не знав.

У котів антени-вуха –
Що тут скажеш окрім «Няв!»
Хто лишивсь Мартина слухать,
Хто мерщій на піч помчав.

Кіт щасливий, кіт сміється:
«Я такого й не чекав.
Це ж, мабуть, котам здається,
Що професором я став».

Запишався він собою:
«Я й ангіну переміг, –
Ніс задер, а хвіст трубою, –
Я й розумним стати зміг».

Вже з котами він не дружить,
Лиш з бабусею мурчить.
Ніби пан, живе й не тужить,
Смачно їсть, на ліжку спить.

І в котячих снах не бачить,
І на думку не спада,
Що крадеться тишком, наче,
Звідкілясь нова біда.

Якось бабця в магазині
Накупила смакоти,
Принесла усе в корзині.
От позаздрили б коти!

І сметанка, і ковбаска,
Свіжа рибка, пиріжки.
– Пригощайтесь, будь-ласка.
– Пригощуся залюбки, –

Няв! – Мартин мерщій схопився
Й до корзини: «Що ж тут є?
Що узяти?» – розгубився,
Й щось цікаве дістає.

«У відерці щось смачненьке,
З'їм усе, не забарюсь.
Ну і що, що холодненьке,
Я ж цього вже не боюсь».

Й скільки влізло нализався,
Аж замерз, зате наївсь.
Лиш коли до дна дістався,
Отоді вже й зупинивсь.

«Як оце смачненьке зветься? –
Кіт у роздумах лежить.
Мурр, дізнатись доведеться.
Що це? Горло знов болить?»

Кіт по-справжньому злякався:
«Знов ангіна в горлі є?»
До бабусі дід озвався:
– Де ж морозиво моє?

Дременув Мартин на грушу:
«Це морозиво я з'їв!
А тепер ховатись мушу.
Мабуть, ще і захворів...

От ангіна проклятуца
Знов вона знайшла мене.
Що за кіт я нетямущий,
Думав, що усе мине?

Знав би я, що та ангіна
У морозиві сидить,
Я ж би навіть до корзини
Не заглянув ні на мить.

А тепер... котам потіха:
«Знов «професор» захворів»...
Та мені вже не до сміху –
Треба йти до лікарів».

Ой, дісталось від діда
Неслухняному коту.
Просидів аж до обіду
За холоду смакоту

На самій верхівці груші.
З ляку ледве не упав.
«Хшняв, я ж вибачитися мушу», –
Зліз і в хату почвалав.

Знову довго лікувався
Хвалькуватий наш Мартин.
Він ні з ким не спілкувався,
На печі лежав один.

Сумував він за котами,
Що нявчали за вікном.
Мріяв довгими ночами
З ними гратися разом.

«Загордився я даремно,
Чим образив всіх котів,
І повів себе нечемно,
Хоч цього і не хотів.

Це ж усе ота ангіна... –
Кіт зітхає в самоті, –
Треба зараз неодмінно
Йти миритись до котів».

Вийшов, оглянувся лячно,
Зупинивсь біля воріт:
– Не професор я, пробачте,
Я, як ви – звичайний кіт...

Вмить коти усі зібрались,
Хто де був – сюди примчав,
Посміхнулись, привітались
Дружно й весело: «Няв! Няв!»

м. Чернігів

ВІКНО У СВІТ

Міжнародна громадська організація «Чернігівський інтелектуальний центр» (яка діє з 2000 року й об'єднує письменників, перекладачів, науковців і журналістів з України та закордону), а також відомі зарубіжні літератори й вчені з 45-ти країн світу створили **Міжнародну літературно-мистецьку Академію України**.

Головне завдання Академії – об'єднати зусилля провідних українських та зарубіжних письменників для пропаганди української літератури в світі. Йдеться про спільні взаємовигідні літературно-мистецькі проекти: переклади творів українських письменників зарубіжними мовами й переклади світової класики українською; публікації відомих вітчизняних літераторів, науковців, журналістів за кордоном та зарубіжних авторів в Україні; видання спільних популярних антологій і збірників; випуск книжок українських письменників різними мовами у високохудожніх перекладах зарубіжних фахівців за кордоном і книг відомих авторів з усього світу в Україні; спільні презентації, творчі зустрічі, літературно-мистецькі свята, книжкові та мистецькі виставки, наукові конференції; організація й проведення в нашій державі і за кордоном міжнародних літературно-мистецьких фестивалів; нагородження почесними міжнародними літературними преміями зарубіжних письменників, науковців, перекладачів, журналістів в Україні та вітчизняних авторів за кордоном.

З цією метою, зі згоди засновників Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф», Міжнародної літературної премії імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень» та літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша, з 1 листопада 2014 року Міжнародна літературно-мистецька Академія України стала співзасновником цих відзнак.

Президентом Академії обраний письменник, журналіст, перекладач, очільник громадської організації «Чернігівський інтелектуальний центр» Сергій Дзюба, віце-президентами – письменник, перекладач, мовознавець, член-кореспондент Європейської Академії наук, мистецтв і літератури (Па-

риж) Дмитро Чистяк та головний редактор журналу «Всесвіт», письменник, перекладач і науковець Дмитро Дроздовський.

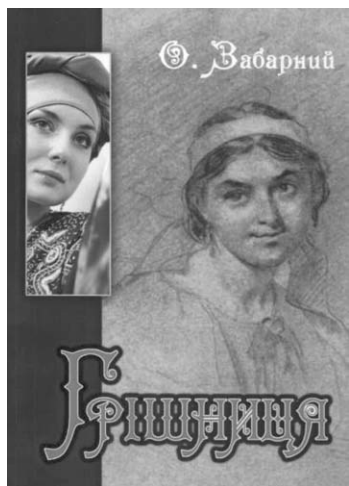
Серед членів Академії – видатний письменник, Герой України Юрій Мушкетик; Шевченківські лауреати Василь Голобородько (Україна) та Віра Вовк (Бразилія); класик сучасної грузинської та української літератури Рауль Чілачава; голова Національної спілки письменників України Михайло Сидоржевський; українська письменниця, перекладач Анна Багряна; відомий поет і науковець Ігор Павлюк; голова Івано-Франківської обласної організації НСПУ Євген Баран; ректор Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Короленка Микола Степаненко; проректор Національного університету «Острозька Академія» Петро Кралюк; завідувач кафедри китайської, корейської та японської філології, заступник директора Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Іван Бондаренко; професор Ягеллонського університету (Краків, Польща) та Київського університету імені Бориса Грінченка Ярослав Поліщук; декан філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Олександр Забарний; головний редактор інтернет-альманаху «Порт-Фоліо» Михайло Блехман (Канада); письменниця Еліна Заржицька, головний редактор журналу «Бористен» Фідель Сухоніс...

Також членами Міжнародної літературно-мистецької Академії України стали: голова Спілки болгарських письменників Боян Ангелов, очільник Спілки письменників Удмуртії Петро Захаров, генеральний секретар Асоціації індійських письменників, бенгальський поет Ашис Санйал та керівник Міжнародної Медитеранської Академії імені братів Міладінових Разме Кумбароскі (Македонія); зарубіжні літератори Димитр Христов (Болгарія), Атанас Ванчев де Трасі (Франція), Бенедикт Дірліх (Німеччина), Марко-Роберт Стех (Канада), Ак Вельсапар (Швеція), Рісто Василевскі (Сербія), Єстон Келменді (Бельгія), Расул Моарекнежад (Іран), Алекс Врубель (Великобританія), Бахит Кенжеєв (США), Гурген Баренц (Вірменія), Інга Крукаускене (Литва), Джуро Відмарович (Хорватія), Бранко Цветкоскі (Македонія), Ауезхан Кодар (Казахстан); перекладачі: Хіроші Катаока (Японія), Кім Суквон (Південна Корея), Роксана Кжемінська (Польща), Ріта Кіндлерова (Чехія), Фотіні Папаріга (Греція), Дагфінн Фолдйой (Норвегія) та інші відомі люди з 45-ти країн світу.

Як зазначив президент новоствореної Академії Сергій Дзюба, це – не науковий чи освітній заклад, а саме міжнародна громадська організація, що діятиме, як і літературно-мистецькі академії за кордоном (зокрема, в Болгарії та Македонії), активно співробітничавши з ними. Це – вікно в світ для наших письменників, перекладачів та науковців.

Літературний
ЧЕРНІЇВ

На вашу книжкову полицю

Забарний О.В.

Грішниця. Драма та оповідання. «Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. – 120 с. ISBN 978-617-640-134-6

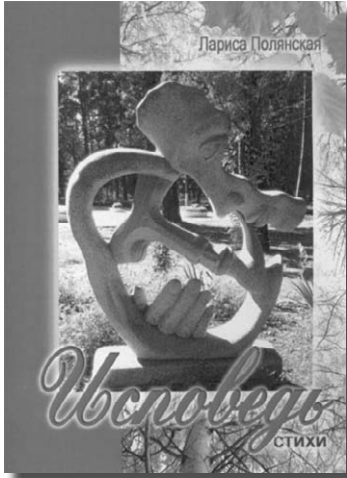
До нової книги письменника і науковця Олександра Забарного увійшла драма «Грішниця» та кілька нових оповідань. Драма «Грішниця» – це щемна розповідь про кохання Тараса Шевченка до простої української дівчини з-під Ніжина Лукерії Полусмак. Палке кохання Кобзаря не знайшло відгуку у дівочому серці, що призвело до драми двох доль і тривалого тяжкого шляху прозріння жінки. П'єса написана за спогадами про поета Михайла Чалого, Наталки Полтавки, Олександр Кониського та інших дослідників біографії Кобзаря.

Фаріон А.О.

Мудра Ворона : байки, гуморески та переклади. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 132 с.

ISBN 978-617-640-151-3.

Це четверта книжка чернівецького гумориста Андрія Фаріона. Вона містить байки та гуморески, написані автором у різні роки, а також переклади, що друкувалися на сторінках дитячої газети «Дзвіночок» при часописі «Буковинське віче».

Полянская Л.С.

Исповедь : стихи / Предисловие Забарного А.В. – Нежин: Издатель ЧП Лысенко Н.М., 2015. – 52 с.

В своей первой книге стихов черниговская поэтесса Лариса Полянская рассказывает о тех чувствах, которые живут в душе современной женщины. Где боль и радость переполняют будни, где личное и общественное сосуществуют рядом, а над всем этим главенствует любовь.

Тетяна Федорова

Про Миргород і не тільки. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2014. – 144 с.

ISBN 978-966-340-558-2.

До книги поезій Тетяни Федорової «Про Миргород і не тільки» увійшли нові вірші поетеси. Де б не була поетка, всюди помічає прекрасне: у природі, у людських душах. І пише про це, бо не байдужа, бо не може пройти спокійно повз блакитну ялинку, тендітну берізку, дзеркальну річку і навіть повз непомітного павучка, що творить прекрасну симфонію осені.

Ріка її життя вирує у свято і в будень і не замерзає навіть узимку. Поетеса тримає руку на пульсі життя. На превеликий жаль, наша країна опинилася в епіцентрі братовбивчої війни, і її ідуть захищати зовсім юні, – «український цвіт»: – *Солдатики... Солдати – вчорашні школярі, Ви ще і не роз-*

квітли, а ворог – на поріг...

Ці солдатики, вчорашні школярі, – учні Тетяни Федорової – і гострий біль пронизує серце, виливаючись у вірші.

У кожній поезії – віра у добро і справедливість, у те, що наш народ здолає ворога, цінуватиме волю, омиту кров'ю, здобуту дорогою ціною – ціною людського життя.

КАМ'ЯНИЦЯ ЛИЗОГУБІВ

Кам'яниця Лизогубів — пам'ятка архітектури XVII століття, найстародавніша мурована житлова будівля Лівобережної України. Розташована у селищі Седнів Чернігівської області. Будівля міститься у центрі селища, в парку садиби Лизогубів, на прузі високого правобережного плато річки Снов, неподалік церкви Різдва Богородиці.

Пам'ятка прямокутна в плані, витягнута з півночі на південь, симетрична, п'ятикамерна. За своєю розпланувально-просторовою структурою є розвитком традиційного типу українського народного житла — хати на дві половини. Кімнати перекрито циліндричними та зімкненими склепіннями з розпалубками. Будинок був житловим, про що свідчать збережені рештки

пічного опалення. В стінах є численні ніші, що мали як господарське, так і конструктивне призначення. Напівпідвальний поверх за розплануванням ідентичний першому, з тією лише відмінністю, що під ганком улаштовано схованку — прямокутну камеру з двома нішами.

Будинок має високий цоколь і високий щипцевий дах із трикутними фронтонами на причілках. Стіни розчленовано глибокими арковими віконними нішами й завершено помірним карнизом. Будинок муровано з цегли на вапняно-піщаному розчині, потиньковано і побілено. Дах по дерев'яних кроквах укрито покрівельною сталлю.

Споруджено 1690 року в садибі чернігівського полковника Якова Лизогуба за його замовленням тією ж артіллю майстрів, яка зводила у цей час седнівську церкву Різдва Богородиці. Первісно дах був укритий гонтом. У другій чверті XIX століття замість ганку на головному фасаді збудова-

но укріплену контрфорсами вежу з готичними вікнами, завершену смугою декоративних машикулів та зубців-мерлонів. Такою кам'яницю змалював 1846 року Тарас Шевченко, котрий гостював у тодішніх власників садиби.

У вересні 1930 року пам'ятку детально дослідив і обміряв пам'яткознавець Стефан Таранушенко. Будинок частково зруйновано в 1941-1943 роках під час Другої світової війни. Реставрацію завершено 1967 року.

Після реставрації 1967 року в кам'яниці було відкрито пивний бар, що дуже обурило громадськість. Через деякий час бар закрили і покинули будівлю без хазяїна. За час забуття вона прийшла до зубожіння: було вибито вікна, зірвано підлогу і двері.

У 2001 році кам'яницю було відреставровано силами ВАТ ЕК «Чернігів-обленерго» на честь десятиріччя незалежності України.

***Кам'яниця, 1846 р.
Малюнок Тараса Шевченка***

Мар'яна КОВАЛЬЧУК

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 4 (68) 2014 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки в електронному
варіанті (на дисках) з обов'язковим роздрукуванням.

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефони: 95-40-26, 95-10-37

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 30.12.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 12,5. Обл.-вид. арк. 12,5
Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. № 0069. Тираж 500 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-661

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесть, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

